

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

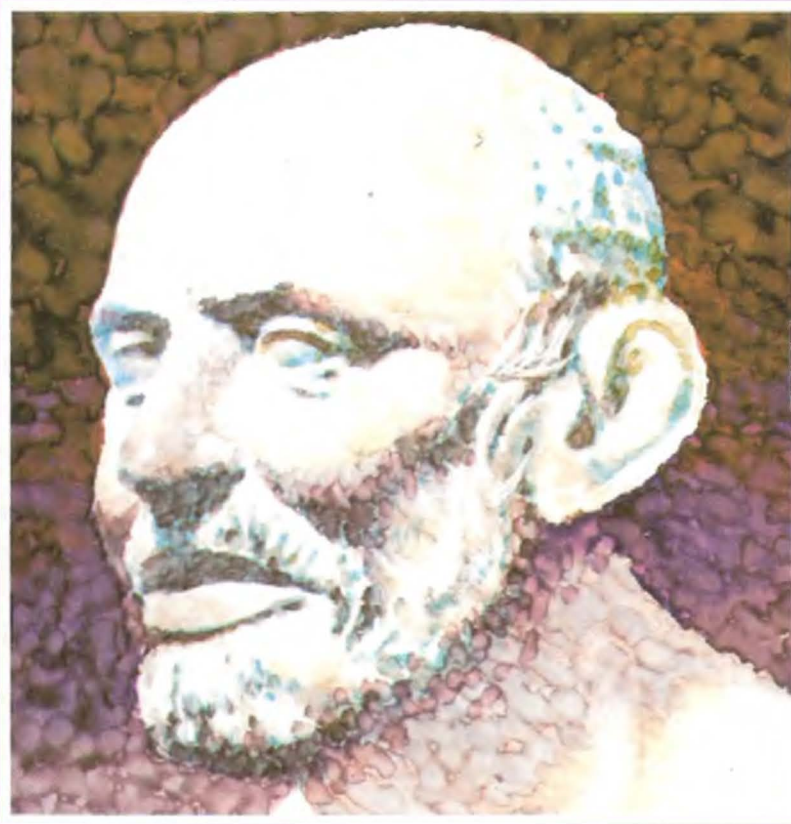
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANADOLU YAYINCILIK

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

DEMOKRİTOS

31

DEGAS, Edgar
DE GASPERI, Alcide
DE GAULLE, Charles
DEGERANDO, Marie
DE GRAAF, Regnier
DE GREEF, Guillaume
DE HAVILLAND
DEHİANİ
DEKKER, Thomas
DE KOONING, Willem
DE LACROIX, Ferdinand
DE LA MARE, Walter
DE LAMBRE, Jean
DELANEY, Shelag
DE LAPORTE, Luis
DE LA ROCHE, Mazo
DE LAUNAY, Robert
DELAUNAY-TEKK, Sonia
DE LAVAL, Carl
DELBÜCK, Hans
DELBÜCK, Max
DE LEON, Daniel
DELIBES, Léo
DELISLE, Guillaume
DELINÉ, J. Nicolas
DELIBAŞ MEHMET
DELLALZADE ISMAIL EFENDİ
DELON, Alain
DELVAUX, Paul
DEMARGUE, Pierre
DEMBOWSKI, Edward
DEMETRIUS
DE MILLE, Cecil
DEMİR, İsmet
DEMİR, Kemal Tahir
DEMİRBAŞ SARI
DEMİRCİ MEHMET EFE

DEMİREL, Selçuk
DEMİREL, Süleyman
DEMİRİSOY, Seyfi
DEMOKRİTOS
DEMOLINS, Edmond
DE MORGAN, Augustus
DEMOSTHENES

DEMPSEY, Jack
DEMY, Jacques
DENG HIAO-PING
DENIKER, Joseph
DE NIRO, Robert
DENIS, Hector
DENIS, Maurice

DENİZ, Metin
DENİZCİER, İbrahim
DENİZHAN, Namık
DENKTAS, Rauf
DEODORO DA FONSECA
DE PALMA, Brian
DEPRETIS, Agostino
DERAIN, André
DERELİ, Cevat
DERİN, Zihni
DERMAN, Hakkı
DERMAN, Halil
DERRIDA, Jacques
DEFTLİ, Aşık
DİRİVİŞ VAHDETİ
DÉRY, Tibor
DE SANCTIS, Gaetano
DESCARTES, René
DESCHAMPS, Léger-Marie
DE SICA, Vittorio
DESNITSKI, Yefimoviç
DESNOS, Robert
DE SOTO, Hernando
DESPIAU, Charles
DESSAU, Paul
DESTUT DE TRACY, Claude
DEUSSEN, Paul
DEUTINGER, Martin
DEUTSCH, Karl W.
DEUTSCHER, Isaac
DE VALERA, Famon
DEVELLİTOĞLU, Ferit
DEVINE, George
DEVLETİ GİRAY I
DEVLETİSAH
DEVİRİM, Nejad
DEWAR, James

4. cilt başladı!

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nin
3. cildi, geçen hafta yayımlanan
30. fasikülle tamamlandı.
Elinizdeki 31. fasikülle 4. cilt başlıyor.

Türk ve Dünya Ansiklopedisi ile
Adem'den günümüze, doğu ve batı kültüründen
binlerce ünlü elinizin altında.

Bilim, teknoloji, din, felsefe, sosyal bilimler,
sanat, tarih ve politikada kişiler, olaylar, yapıtlar...
Başka hiçbir kaynakta topluca bulamayacağınız
bilgiler, çerçeve yazılar...

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,
öğrenciden bilim adamına kadar,
herkesin yararlanabileceği zengin bir
başvuru kaynağıdır.

Cilt kapaklarınızı aldınız mı?
30. fasikülle tamamlanan 3. cildin
cilt kapakları bayilere dağıtıldı.
350 TL karşılığında edinebilirsiniz.
Tükenmeden alın.

Eksiklerinizi tamamlayın!
Eksik fasiküllerinizi, ciltlerinizi ve
cilt kapaklarınızı YADA'dan isteyin,
adresinize ödemeli olarak gönderilsin.

Unutmayın,
ansiklopedi bir bütündür!

**TÜRK VE DÜNYA
ÜNLÜLERİ
ANSİKLOPEDİSİ**

ciddi, büyük ansiklopedi

YADA A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sok. No: 6 Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN
Yazı İşleri Müdürü : Meltem ÖNEŞ
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN
Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş.
Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.
Abone ve Her Türlü İstek Adresi :
YA DA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 4, Fasikül 31
18 Haziran 1984
400 TL.

ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

CİLT 4

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Oya KÖYMEN

DANIŞMANLAR: Nuri AKBAYAR, Dr. Reşit CANBEYLİ, Doç. Dr. Arda DENKEL, Memet FUAT,

Prof. Dr. Nuri KARACAN

KOORDİNATÖRLER: Taciser BELGE, İsmet Zeki EYUBOĞLU, Hülya POTUOĞLU

KOORDİNATÖR YARDIMCILARI: Ayşe BABAKUŞ, Muzaffer ÖKTEM, Meltem SOMAY, Özer ÜSTEL

YAZI VE ARAŞTIRMA: Gül AKSU, Renan ALTUNBAY, Ludmilla BEHRAMOĞLU, Önder BİLGİN, Zehra CUMBUL, Yaşar ÇABUKLU, Sumru ERİM, Uygur EROL, Elvan GÖKÇE, Nurdan GÜRBİLEK, Müge GÜRER, Turgut KUT, Celil OKER, Meltem ÖNEŞ, Müren ÖZÇAY, Ayfer TÜZECAN, Güneş H.ÜZ, Füsün YARAŞ, Sabir YÜCESOY

SON OKUMA: Dr. Üstün ALSAÇ, Kürşat BUMİN

SEKRETERLİK: Seval DEMİREL, Hüsnüye ÖZDEMİR, Gül ŞİRİN, Sabriye YAMAN

4. CİLDE YAZILARIYLA KATILANLAR:

Ezel AKAY	Ziya DERLEN	Doç.Dr. Hadi ÖZBAL
Bülent AKSOY	Muammer DİZER	Ayşe ÖZER
Nazan AKSOY	Dr. Alan DUBEN	Doç.Dr. Tahir ÖZGÜ
Doç. Dr. Ömür AKYÜZ	Doç. Dr. İ.Hakkı DURU	Fatih ÖZGÜVEN
Birsen ALSAÇ	Doç. Dr. Neşe ERDOĞ	Dr. Ali ÖZLÜK
Dr. Tuncay ALTUĞ	Tülin GARBİOĞLU	Erdim ÖZTOKAT
Feridun ANDAÇ	Semih GÜNER	Süleyman ÖZYALÇIN
Fahri ARAL	Doç. Dr. Avadis HACINLIYAN	Doç.Dr. Saliha PAKER
Cem ATABEYOĞLU	Emin İGÜS	Samih RIFAT
Engin BEKSAÇ	İskender KEMAL	Doç.Dr. Cihan SAÇLIOĞLU
Ferhat BORATAV	Zeynep KINIK	Necdet SAKAOĞLU
Prof. Dr. Korkut BORATAV	Prof.Dr. Fikret KORTEK	Nihal SANCAR
Mübin BOYSAN	Aykut KÖKSAL	Dr. Osman SENEMOĞLU
Dr. Gökçe CANSEVER	Hasan KURUYAZICI	Doç.Dr. Bülent TANÖR
Prof. Dr. Cevat ÇAPAN	Doç.Dr. Nilüfer KURUYAZICI	Dr. Cem TAYLAN
Füsün ÇATALTAŞ	Prof.Dr. Şerif MARDİN	Dr. Eser TAYLAN
Dr. Selim DERİNGİL	İşıl MUSLUBAY	Doç.Dr. Şirin TEKELİ
	Doç.Dr. Ayla ÖDEKAN	Doç.Dr. Mete TUNCAY

İdari Sekreter : A.Canset AKSEL
Grafik Tasarım : Yavuz KÖSEMEN - Erkal YAVI
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN

Teknik Servis: Müge ACAR, Nevzat AKKUŞ, Saliha BİLGİNER, Şemsettin BOSTANCI, Nımet ÇOBANCAOĞLU, Sefa ESENYEL, Nuran GÖRGÜNAY, Dursun HATKO, Bekir POYRAZ, Hatun SOLMAZ, Nevzat ŞEN, İsmail YETER, Nuriye YILDIRIM, Eyüp YILDIRIM, Zuhul YOLGUN, Bülent YOLGUN, H. Miray YÜZGEÇ.

DİZGİ: Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. Dizgi Birimi
SİYAH-BEYAZ BASKI: Milliyet Yayın A.Ş.
RENK AYRIMI VE RENKLİ BASKI: Ana Basım Sanayii A.Ş.
DAĞITIM: Hürriyet Holding A.Ş.

 ANADOLU YAYINCILIK
Büyükdere Cad. Uçyol Mvk. No 93 Maslak - İstanbul

Her hakkı saklıdır. Yazı ve fotoğraflar izin alınmadan yayınlanamaz, kullanılamaz.

Edgar Degas

DEGAS, Edgar (1834-1917)

Fransız, ressam. Güncel yaşam etkinlikleri içindeki insan figürünün bir anlık görünümünü, İzlenimcilik'in (Empresyonizm) kıvraklığı ile Klasizm'in kesinliğini bütünleştiren bir üslupla işlemiştir.

Hilarie Germain Edgar de Gas 19 Temmuz 1834'te Paris'te doğdu, 27 Eylül 1917'de aynı kentte öldü. Fransız ve İtalyan karışımı bir aileden gelen orta halli bir bankerin oğluydu. Bu nedenle hiçbir zaman para sıkıntısı çekmedi. Sanatçı olma isteği de ailesince desteklendi. Önce Felix-Joseph Barrias'ın yönetiminde gravür çalıştı. Dürer, Mantegna, Rembrandt ve Goya gibi ressamların Cabinet des Estamps'daki gravürlerini inceledi. 1854'te Ingres'nin izleyicilerinden Neo-Klasik (Yeni-Klasikçi) bir ressam olan Louis Lamothe'un atölyesine girdi. Ingres'le de tanıştı. 1855'te Güzel Sanatlar Okulu'na girdi. Ancak akademik programı sürekli olarak izlemedi. 1854-1859 arasında Napoli ve Floransa'da kalarak İtalyan sanatının büyük ustalarını inceledi. 1862'de Manet ve realist bir sanat kuramcısı olan Edmond Duranty (1833-1880) ile dostluk kurdu. Manet'nin çevresindeki İzlenimciler'in (Empresyonistler) toplantı ve etkinliklerine düzenli olarak katıldı. 1870'te başlayan Fransız-Alman Savaşı nedeniyle gönüllü olarak orduya katıldı. 1872'de ABD'ye gitti, New Orleans'daki amcasının yanında bir yıl kaldı.

1874-1886 arasında izlenimci sergilerin düzenlenmesine büyük katkılarda bulundu. 1889-1892 arasında Fransa'nın çeşitli bölgelerindeki gezileri sırasında yaptığı 40 resmi Duran Ruel Galerisi'nde sergiledi. Bu onun yaşamı boyunca açtığı tek kişisel sergi oldu. Savaş sırasında geçirdiği ağır bir hastalık nedeniyle rahatsızlanan gözleri 1886'dan sonra iyice bozuldu. Son yıllarını tam anlamıyla kör olarak ve büyük bir yalnızlık içinde geçirdi.

Degas 1860'a değin süren sanatının ilk dönemini bir üslup arayışı içinde geçirmiştir. Bu dönemde

yaptığı tarihsel konulu resimler daha çok Ingres'nin çizgisel üslubunun etkilerini taşır. Bunlar bütünü ve ele alınan biçimlerin birbiriyle uyumu açısından çok başarılı değildir. Figürler gerek konu, gerekse biçim açısından birbiriyle bağdaşmazlar. Genel eğilimi ve biçimsel yaklaşımı, klasik gelenekle realist bir bakış arasında bölünmüştür.

1865-1872 arasında Manet ile birlikte at yarışı konularını işlemiştir. Yalnızca bu dönemde, öbür İzlenimciler gibi, açık havada çalışmış, uyumlu ve kıvrak bir çizginin biçimlediği bir resim anlayışına yönelmiştir. Çeşitli kompozisyonlarında ve Manet portrelerinde, bu sıralarda ilgilenmeye başladığı Japon tahta baskılarının (estamp) da etkisiyle resmin kuruluşunda simetrik olmayan bir şema geliştirmiştir. Uzaktan bir bakış açısı içinde ele aldığı bu portrelerde, pozlandırmanın doğallığı ve gösterdiği teknik ustalık, dönemin portreciliğinde eşine az rastlanır özelliklerdir.

Amerika gezisi sırasında yaptığı *New Orleans'ta Pamuk Pazarı*, Degas'nın 1873 öncesi yönelişlerinin bir bireşimi niteliğindedir. Sanatın temel ilkelerinden ödün vermeden, klasik gelenekle kendi gerçekçi yaklaşımını bütünleştirme sorununu bu yapıtta kesin bir çözüme kavuşturmuştur. Gerek kompozisyon ve biçim, gerekse fırça işçiliği, ne tam anlamıyla klasik ne de izlenimci niteliktedir.

Degas İzlenimcilik akımının önderlerinden biridir. Ancak hiçbir zaman, katıksız izlenimci ilkelere göre hareket etmemiştir. Akademik kurallar kadar, İzlenimciler'in biçimleri eriterek kaynaştıran yaklaşımına da karşı durmuştur. En çok izlenimci olduğu dönemde bile Ingres'nin sade ve çizgisel biçimciliğini, Manet ve öbür İzlenimciler'in resimde kuruluşu olanaklar elverdiğince dışlayan tutumuna yeğlemiştir. Nitekim giderek desenin ağır bastığı çizgisel bir üslupta diretmesi sonucu onlara ters bile düşmüştür. Açık havada pek az çalışmış, ışığı da yalnızca biçimi belirleyici bir öğe olarak vurgulamıştır.

Degas'nın üslubu 1880'lere doğru daha bireysel bir boyut kazanmıştır. Bu aşamadan sonraki konuları daha çok balerinler, yıkanan kadınlar, çeşitli eğlence yerlerindeki yaşam ile ilgilidir. Bu dönemde güncel uğraşlar içindeki insanın hareketlerini yakalama tutkusu, o güne değin rastlanmadık düzeyde çarpıcı bir realizme ulaşmıştır. Dans eden, ütü yapan, süslenen, yıkanan kadınları konu aldığı resimlerinde ütü ütülenin sıkıcılığını esneme ya da keselenmenin fiziksel güçlüğüne kürek kemiklerine yansıyan değişiklikler gibi can alıcı ayrıntılarla anlatmada büyük bir ustalık göstermiştir. Bu pozlar en çirkin, kaba ve zor biçimleri içinde bile kendilerine özgü bir doğallık ve dirimsellik içerir. Özellikle figürü sırttan ele aldığı yıkanma sahneleri, modelin haberi olmadan yapılmış gibi doğal bir izlenim uyandırır. Degas, insan anatomisini tam anlamıyla dikkate almaz, ama idealleştirmekten de kaçınır. Bu bağlam içinde geleneksel kadın figürü, tüm çekiciliğini yitiren yeni bir boyut kazanır.

Öteki İzlenimciler gibi Degas da kahve, bar ve gösteri salonlarında geçen döneminin eğlence yaşamını, olduğu gibi yansıtmıştır. Ancak figürlerini duygu ve konu açısından çevrelerinden ve çevrelerinden ayırarak tam bir yalnızlık içinde betimlemiştir. Figüre neredeyse nesnelleştirilmiş bir boyut kazan-

İzlenimcilik'te ilişkisi

◀ *İlk dönemi*

dırmakla çağdaş sanat anlayışının ilk örneklerinden birini vermiştir.

Degas'nın resimlerinde sahneye bakış açısının seçimi, biçimsel açıdan belirleyici bir rol oynar. Konuya ya çok yakından ya da yandan bakar. Bu bakış açısı, figürleri resmin kenarlarından birine doğru iten bir kompozisyon düzenine yol açar. Öte yandan Japon tahta baskılarından (estamp) esinlenerek geliştirdiği perspektif anlayışı, kompozisyonun daha çok iki boyutlu bir yapı içinde algılanmasına neden olur.

Degas görme duvgusu zayıfladıktan sonra yağlı-boyayı bırakmış, yalnız pasteli kullanmıştır. Hem yağlıboyalı hem de pastelleri renk açısından 18.yy resim anlayışını çağırıştırır.

Yaşamının son yıllarında 74 tane küçük boyutlu heykel yapmıştır. Bunlarda genellikle balerinleri, yıkanan kadınları ve atları konu almış, hareketi yakalamada resimlerindeki denkleme bir başarı göstermiştir. Çoğu balmumu olan bu heykeller ölümünden sonra bronzla dökülmüştür.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Resim: Yarış Pisti*, 1869-1872, Louvre, Paris; *New Orleans'da Pamuk Pazarı*, 1873, Güzel Sanatlar Müzesi, Pau/Fransa; *Dans Sınıfı*, 1876, Louvre, Paris; *Absinthe*, 1876, Louvre, Paris; *Ambassadeurs'de Konser*, 1876-1877, Güzel Sanatlar Müzesi, Lyons; *Yarıştan Önce*, 1876-1878, Paul Rosenberg Galerisi, New York; *Pabuçlarını Düzelten Balerinler*, 1883, Sanat Müzesi, Cleveland; *İki Çamaşırcı Kadın*, 1884, Louvre, Paris; *Şapkacı Dükkanı*, 1885, Chicago Sanat Enstitüsü; *Opera Locasından Görülen Balet*, 1885, Philadelphia Sanat Müzesi; *Banyo Leğeni*, 1886, Hill-Stead Müzesi, Connecticut; *Knafor*, 1892-1895, Ulusal Galerisi, Londra; *Banyodan Sonra*, 1898, Louvre, Paris; *Balerinler*, 1899. **Heykel:** *Şahlanan At*, 1865-1881, Metropolitan Sanat Müzesi, New York; *OnDört Yaşındaki Balerin Kız*, 1880, Louvre, Paris.
- **KAYNAKLAR:** J.Bouret, *Degas*, 1965; R.Browse, *Degas' Dancers*, 1949; P.Cabanne, *Edgar Degas*, 1958; G.Charensol, *Degas*, 1959; G.Coquiott, *Degas*, 1924; F.Fosca, *Degas*, 1964; H.Graber, *Edgar Degas*, 1942; P.A.Lemoisne, *Degas et son oeuvre*, 4.cilt, 1949; J.B.Manson, *The Life and Work of Edgar Degas*, 1927; A.J.Meier-Graefe, *Degas*, 1923; P.Pool, *Degas*, 1960; D.C.Rich, *Degas*, 1966.

- **BAKINIZ:** INGRES, MANET, MONET.

DE GASPERI, Alcide (1881-1954)

İtalyan politikacı ve devlet adamı. II.Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'da demokrasinin kurulması için çalışmıştır.

3 Nisan 1881'de (o yıllarda Avusturya sınırları içinde bulunan) Trento yakınlarındaki Pievo Tesino'da doğdu. 19 Ağustos 1954'te İtalya'da Sella di Valsugana'da öldü. İtalyanca konuşulan Trentino bölgesinin İtalya Krallığı'na bağlanması için çalıştı. 24 yaşında yayımlamaya başladığı *Il Nuovo Trentino* gazetesinde bölgenin çıkarlarını savundu. 1911-1917 arasında Avusturya Meclisi'nde Trentino'yu temsil etti.

Don Luigi Sturzo'nun kurduğu ve liberal Hristiyan geleneği temsil eden Partito Popolare Italiano'

ya (İtalyan Halkçı Partisi) katıldı. I.Dünya Savaşı sırasında Trentino İtalya'ya bağlanınca, De Gasperi 1921 seçimlerinde İtalyan Meclisi'ne girdi, 1924'e kadar bu görevde kaldı. 1924'te Don Sturzo sürgüne gönderilince partinin genel sekreterliğine getirildi.

Mussolini'nin yönetim üzerindeki etkisini giderek artırması sonucu 1926'da İtalyan Halk Partisi kapatıldı. De Gasperi tutuklanarak dört yıl hapse mahkûm oldu. Vatikan ile Mussolini arasındaki ilişkilerin iyileşmeye başladığı dönemde Trento başpiskoposunun da yardımıyla serbest bırakılan De Gasperi, Vatikan'da kütüphane müdürü olarak çalışmaya başladı.

II.Dünya Savaşı sırasında yeraltı çalışmalarında bulunan De Gasperi, yasadışı Hristiyan Demokrat Parti'yi kurdu, *Popolo* adlı bir gazete çıkarmaya başladı. 1943'te faşist yönetimin devrilmesinden sonra İtalyan politikasının önde gelen isimlerinden biri oldu. Haziran 1944'te İtalya'nın kurtuluşundan sonra Hristiyan Demokrat Parti'nin sekreterliğine getirildi. Ivanoe Bonomi'nin kurduğu ilk hükümette sandalyesiz bakan, daha sonraki hükümetlerinde de dışişleri bakanı olarak görev yaptı.

De Gasperi, 10 Aralık 1945'te başbakan olarak Hristiyan Demokrat, Sosyalist ve Komünist partilerden oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu. 10 Haziran 1946'da cumhuriyet ilan edildi. De Gasperi geçici bir süre devlet başkanlığını yürüttü. Eylül 1946'da Avusturya ile imzaladığı antlaşmayla (De Gasperi-Grüber Antlaşması) Güney Tirol Bölgesi bağımsız bir bölge oldu. 10 Şubat 1947'de II.Dünya Savaşı Barış Konferansı sonucu Müttefikler'le İtalya arasında imzalanan Paris Antlaşması'nı Kurucu Meclis'e onaylattı. Bu antlaşmaya göre On İki Ada Yunanistan'a, la Brigue ve Tende bölgeleri Fransa'ya, Istria bölgesi ve Zara Pelagosa Adası Yugoslavya'ya bırakıldı, Trieste'nin serbest bölge olması ve Müttefikler'e yüklü bir tazminat verilmesi kabul edildi. 13 Mayıs 1947'de hükümetteki sol kanat partilerle anlaşamayarak istifa eden De Gasperi, 31 Mayıs'ta Hristiyan Demokratlar ve bağımsızlardan oluşan yeni bir hükümet kurdu. Ocak 1948'de yeni bir anayasa onaylanarak yürürlüğe girdi.

Batı Avrupa devletlerinin bir federasyon oluşturmamasını isteyen De Gasperi, Avrupa Konseyi ve Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulması için çalıştı. Yönetimi sırasında İtalya, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) katıldı. Marshall Planı'ndan yararlandı.

1953 seçimlerinde Hristiyan Demokratlar çoğunluğu sağlayamadı. Yapılan bir güvenoylaması sonucu düşürülen De Gasperi bundan sonra Hristiyan Demokrat Parti'nin genel sekreterliğini yaptı. 1952'den beri oluşturmaya çalıştığı Avrupa Savunma Topluluğu'nun 1954'te Fransa'nın muhalefetiyle yıkılmasından iki ay sonra öldü.

1945'ten 1953'e değin yedi ayrı hükümet kuran De Gasperi, II.Dünya Savaşı sonrasındaki gergin dönemde ülkesinde demokrasinin yerleşmesine çalışmıştır. Soğuk Savaş döneminde ılımlı bir dış politika izlemiş, İtalya'nın oluşan yeni dünya dengesi içinde etkili bir rol alması için çaba harcamıştır.

- **KAYNAKLAR:** E.A.Carrillo, *Alcide de Gasperi: The Long Apprenticeship*, 1965; L.Sturzo, *Italy and the*

Coming World, 1945.

• BAKINIZ: MUSSOLINI, NENNI.

DE GAULLE, Charles

Bak. GAULLE, Charles de

DEGERANDO, Marie Josephe (1772-1842)

Fransız filozof ve hukuk tarihçisi. Condillac'ın başlattığı duyumculuk akımını yeni bir yorumla geliştirmiştir.

29 Şubat 1772'de Lyon'da doğdu, 9 Eylül 1842'de aynı yerde öldü. Lyon'da önce papaz okulunda öğrenim gördü, sonra kendini felsefe ve tarih çalışmalarına verdi. Bu arada tanrıbilimle de ilgilenerek *Kutsal Kitap*'ı inceledi. 1794'te, Cumhuriyetçiler'in yönetime el koymaları üzerine önce İsviçre'ye, sonra Napoli Krallığı'na sığındı. Birkaç yıl sonra yurduna dönüp Paris'e yerleşti. Lyon'a gitti, kendini güvenlik içinde görmeyince Almanya'ya kaçtı. Bir süre sonra gene yurduna dönerek orduda görev aldı. Bu arada Bilimler Akademisi'nin açtığı bir yarışmaya katıldı, başarı kazandı. 1799'da İçişleri Bakanlığı'nda görev aldı, 1804'te Napoléon ile İtalya'ya gitti, 1811'de Devlet Danışmanı oldu, 1819-1822 arasında Paris Hukuk Fakültesi'nde Kamu Hukuku okuttu. Daha sonra Siyasal Bilimler Akademisi'nde görev aldı.

Degerando felsefeye Condillac'ın yapıtlarını inceleyerek başlamıştır. Önce tarih, hukuk, yönetim ve tanrıbilim sorunları üzerinde durdu; ahlak konularında incelemeler yaptı, toplumsal olaylarla ilgilendi, daha sonra bütün çalışmalarını felsefe alanında yoğunlaştırdı. Bu çalışmalarında, genellikle, Condillac'ın uyguladığı yönteme bağlı kalarak duyu verilerinin kaynağını, bilginin oluşumunu, dille bilgi arasındaki bağlantıyı araştırdı.

Degerando'ya göre bilginin başlıca kaynağı duyulardır. Duyularla sağlanan duyumlar bilincin ışığı altında yeni bir işlemden geçerek son biçimini alır. Dışta bulunan nesneler, duyular üzerinde birtakım etkiler yaparak izlenimleri oluşturur. Bu izlenimler, gene duyular yoluyla, duyuma dönüşerek algı gücüne gelir. İnsanda, başlangıçta, algı gücü, ilgi yetisi, düşünme gücü, yargı gücü ve bellek gibi yetiler vardır. Bunlar insan varlığının başlıca yetileridir. Bütün düşüncelerin biçimlenme, oluşma yeri bu yetilerdir. İnsan, kendi doğal ortamında, gereksinmelerini karşılayabilecek yetilerle sınırlanmıştır. Bu yetilerin dışında, başka bir başarı olanağı yoktur. Belli bir düzen ve uyum içinde çalışan bu yetiler, birtakım benzeşmelere başvurarak, duyularla edinilen izlenimlerden, duyumlardan yeni ürünler üretirler. İşte dilin soyut varlıkları yansıtmakta, onları belli adlar altında toplayarak düzenlemede gösterdiği başarının kaynağı bu benzetmelerdir.

Tinin bir başarısı olan akılyürütmenin kaynağı da bu duyu verilerinden sağlanan düşüncelerden üretilen

imler aracılığıyla yeni imler bulmaktır. Akılyürütme bir işlemdir, bu işlemde bilinen imlerden, benzetme yoluyla, yeni imler türetilir. Tasım da düşünme yetisinin ilkel ve önemli bir çalışma biçimidir. Düşünme işleminde töz, özdeşlik ve birlik birer öge durumundadır.

Degerando için felsefe tarihi, başlangıçtan beri, bütün sorunların gelişimini, ortaya konuş biçimlerini konu edindiğinden önemlidir. Bu nedenle üzerinde durulması, felsefeye felsefe tarihinden başlanması gerekir. Degerando'nun, duyumculuğun gelişmesinde olduğu gibi, Locke'un ortaya attığı düşüncelerin Fransa'da yayılmasında da etkisi olmuştur.

• YAPITLAR (başlıca): *Considération sur diverses méthodes d'observation des peuples sauvages*, 1801, ("İlkel Toplulukları Gözlemlemede Değişik Yöntemler Üstüne Bir Görüş"); *Histoire comparée des systèmes de philosophie relativement aux principes des connaissances humaines*, 1804, ("İnsan Bilgisinin İlkelerine Değin Felsefe Dizgelerinin Karşılaştırmalı Tarihi"); *Du perfectionnement moral et de l'éducation de soi-même*, 1825, ("Kendi Ben'inin Eğitimini ve Ahlakını Yetkinleştirme Üstüne"); *De la bienfaisance publique*, 1838, ("Kamusal İyilikseverlik Üstüne").

• BAKINIZ: CONDILLAC, LOCKE.

DE GRAAF, Regnier (1641-1673)

Hollandalı anatomi ve fizyoloji bilgini. Memelilerin üreme organları üzerinde önemli çalışmalar yapmış, kendi adıyla anılan yumurtalık foliküllerini tanımlamıştır.

30 Temmuz 1641'de, Utrecht yakınlarındaki Schoonhoven kasabasında doğdu. 17 Ağustos 1673'te Delft'te öldü. Küçük adına kimi kaynaklarda Reinier, yapıtlarında ise Latince Regnerus biçiminde rastlanır. Tıp öğrenimine Utrecht Üniversitesi'nde başlayan, sonradan Sylvius'un öğrencisi olarak Leiden Üniversitesi'nde sürdüren De Graaf, Fransa'ya giderek Paris'te bir süre pratisyen hekim olarak çalıştıktan sonra 1665'te Angers Üniversitesi'nden diplomasını aldı. İki yıl sonra ülkesine dönüp Delft'te yerleşti ve bir yandan serbest hekimlik yaparken, bir yandan da memelilerin üreme organları üzerindeki araştırmalarını sürdürdü. 1672'de, Leiden Üniversitesi'nde eski öğretmeni Sylvius'un ölümüyle boşalan profesörlük görevine çağrıldı; ancak, bu göreve başlayamadan, henüz 32 yaşındayken vebadan öldü.

De Graaf, Leiden Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarında ilk çalışmalarına sindirim olayını inceleyerek başlamıştı. Çağının çok ötesinde bir teknikle, pankreas ve safra kesesinin onikiparmak barsağına boşalan salgılarından örnek alarak incelemeyi de ilk kez o başardı. 22 yaşındayken yayımladığı ilk yapıtı *Disputatio medica de natura et usu succi pancreatici* ("Pankreas Salgısının Doğası ve İşlevi Üzerine Tıbbi Tartışma"), bu bulgularını içerir. Ayrıca enjeksiyon şırıngasını geliştiren De Graaf, sonradan ilgisini memelilerdeki üreme organları üzerinde yoğunlaştırarak en önemli çalışmasını bu alanda yaptı. Pek çok

tavşanı inceleyerek üreme organlarının anatomisini, 1668'de erbezlerinin (testis), 1673'te de yumurtalığın yapısını çok ayrıntılı bir biçimde açıkladı. Yumurtalıkların yüzeyinde bulunan ve büyükçe bir tohumu andıran, katılgan dokudan bir kılıfla çevrili folikülleri (yumurta keseciklerini) de ilk kez o gözlemledi; ancak Haller'in sonradan "De Graaf folikülleri" diye adlandıracağı bu keseciklerin içindeki yumurtayı gözlemlemek onuru 1827'de Baer'e kaldı. Gene de, foliküllerin çatlamasıyla yumurtanın yumurtalık kanalına düştüğünü ve sonuçta dölyatağına ulaştığını bildirerek, birkaç küçük yanlış dışında, memelilerin dışısında üreme organlarının nasıl çalıştığını ilk açıklayan De Graaf olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Disputatio medica de natura et usu succi pancreatici*, 1663, ("Pankreas Salgısının Doğası ve İşlevi Üzerine Tıbbi Tartışma"); *Tractatus de virorum organis generationi inservientibus*, 1668, ("Erkek Üreme Organları Üzerine Araştırma Sonuçları"); *De mulierum organis generatione inservientibus*, 1672, ("Dişi Üreme Organlarına İlişkin Araştırmalar Üzerine"); *Opera Omnia*, 1672, ("Tüm Yapıtları").

• **BAKINIZ:** BAER, HALLER, HARVEY, SYLVIVS, VAN LEEUWENHOEK.

DE GREEF, Guillaume (1842-1924)

Belçikalı sosyolog. Toplumsal gruplar arasındaki çatışma ve uyum ilişkilerini inceleyen çalışmalarıyla tanınmıştır.

Brüksel'de doğdu, aynı yerde öldü. Asıl mesleği avukatlık olan De Greef ilerici dergilerin yöneticiliğini yaptı. Bir süre Brüksel Özgür Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olarak çalıştı. Daha sonra üniversite yönetimiyle arasındaki anlaşmazlık nedeniyle istifa etti ve Yeni Üniversite'nin kurulmasına öncülük etti. Bu üniversitede sosyoloji, iktisat ve psikoloji dersleri veren De Greef, daha sonra rektör olarak, yaşamının sonuna kadar aynı yerde derslerini sürdürdü.

De Greef, Comte, Spencer ve Proudhon gibi düşünürlerin görüşlerinden etkilenmiştir. Onun iktisadi düzeyden siyasi düzeye kadar uzanan ünlü "yedi toplumsal etmen hiyerarşisi", Comte'un bilimleri sınıflandırmasını anımsatmaktadır. De Greef bu sınıflandırma içinde iktisadi etkenlerin önemini vurgulamaktadır. Toplumsal gelişmeyi artıran bir farklılaşma ve farklı toplumsal kategorilerin zaman içinde uyum kazanması temeline dayandırması, Spencer'in görüşlerinin izlerini taşımaktadır. De Greef buradan Proudhon'un gönüllü bir toplumsal birliği ifade eden "sözleşme" kavramına varmıştır. Ona göre uluslar arasında bile sözleşmeye dayalı bağlar gelişmektedir.

De Greef'e göre toplumsal gelişmenin dinamiği farklı grupların aralarındaki çatışma ve uyuma dayanmaktadır. Gruplar arasındaki ilişkiler önce otoriter biçimler almakta, ancak zamanla iktisadi ilişkilerin öneminin artmasıyla çıkar grupları arasındaki pazar-

lıklar ağır basmaktadır. Bazı durumlarda gruplar arasındaki ilişkiler bir sözleşme düzeninin oluşmasına doğru gelişmektedir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Introduction à la sociologie*, 2 cilt, 1886-1889, ("Sosyolojiye Giriş"); *La constituante et le régime représentatif*, 1892, ("Kurucu Meclis ve Temsili Rejim"); *Les lois sociologiques*, 1893, ("Sosyoloji Kanunları"); *Le transformisme social*, 1895, ("Toplumsal Dönüşümcülük"); *Evolution des croyances et des doctrines politiques*, 1895, ("Siyasi İnançların ve Doktrinlerin Evrimi"); *Sociologie économique*, 1904, ("Ekonomik Sosyoloji"); *La structure générale des sociétés*, 3 cilt, 1908, ("Toplumların Genel Yapısı").

• **KAYNAKLAR:** Institut des Hautes Études de Belgique, *Hommage à la mémoire de Guillaume de Greef*, 1925.

• **BAKINIZ:** COMTE, PROUDHON, SPENCER.

DE HAVILLAND, Geoffrey (1882-1965)

İngiliz uçak tasarımcısı, sanayici ve pilot. Sivil havacılıkta jet uçakları kullanımının ve uzun mesafe uçuşlarının öncüsüdür.

27 Temmuz 1882'de Surrey'deki Haslemere kentinde doğdu. 27 Mayıs 1965'te Londra'da öldü. Mühendislik eğitimi gördükten sonra, birkaç yıl otomobil sanayiinde çalıştı. 1908'de, çift kanatlı bir uçak için yaptığı 50 BG'lik motor deneme uçuşlarında başarılı olunca, 1910'da tasarımcı ve pilot olarak İngiliz Hava Kuvvetleri'nin Farnborough'daki balon ve uçak fabrikasında görevlendirildi. Geliştirdiği uçakları otuz yılı yakın bir sürede kendisi denedi; 1943 ve 1946'da da, üç oğlundan ikisini deneme uçuşları sırasında kaybetti. Çok sayıda uçuş rekoru kırmış olan De Havilland 1944'te "Sir" unvanı, 1962'de liyakat nişanıyla ödüllendirilmiştir.

1914'te Aircraft Manufacturing Company'nin başmühendisliğine getirilen De Havilland, I.Dünya Savaşı sırasında hafif bombardıman uçaklarının ve tek kişilik avcı uçaklarının yapımını yönetti. Onun adından esinlenerek DH koduyla anılan bu dizinin bazı modelleri sonradan ABD'de uçak postasının ilk uygulamalarında kullanılmıştır.

1920'de, De Havilland Aircraft Company adıyla kendi uçak şirketini kurdu ve 1955'e değin teknik yöneticiliğini üstlenerek pek çok uçak modeli geliştirdi. 1924'te geliştirdiği çift kanatlı, hızı saatte 140 km'ye ulaşan, iki kişilik hafif "Moth" uçağı, İngiltere'de özel uçuşlara duyulan ilgiyi büyük ölçüde artırmıştı. 1927'den sonra, savaş uçakları için jet motorları üretmeye başladı. 1948'de 20.000 metrelik yükseklik rekorunu kıran ve Atlas Okyanusu'nu aşan ilk jet uçağı olarak havacılık tarihine geçen "Vampire" de De Havilland'ın tasarımıyla kendi fabrikalarında üretilmişti.

Hemen tümüyle kontrplaktan yapılan ve o günlerin en hızlı uçağı olan "Mosquito", II. Dünya Savaşı yıllarında daha çok hava bombardımanlarında kullanılan çok amaçlı bir uçaktı. 1952'de, dört jet moto-

ruyla donatılmış dev "Comet" uçaklarını üretmeye başlayan De Havilland, özellikle 1950'lerde, dünyanın hemen her yerinde hızlı hava taşımacılığının gelişmesine öncülük etmiştir.

• KAYNAKLAR: R.Sharp, *Outline of De Havilland History*, 1961.

• BAKINIZ: D.W.DOUGLAS.

DEHHANÎ

(13. yy)

Türk Divan şairi. Divan şiirinin Anadolu'daki ilk örneklerini vermiştir.

Hoca Dehhanî'nin yaşamı üstüne kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Tezkirelerde adına rastlanmaz. Şiirlerinden Horasan'dan gelip Konya'ya yerleştiği, I. Alaeddin Keykubad (1212-1237) ya da III. Alaeddin Keykubad (1284-1307) döneminde yaşadığı sanılmaktadır.

Türk Divan şiirinin Anadolu'daki ilk örneklerini veren Dehhanî'nin şiirlerine Ömer b. Mezid ve Eğridirli Hacı Kemal'in nazire mecmualarında rastlanmaktadır. Dehhanî'den önce yazılmış şiirlerin varlığı kabul edilse bile elde örnekleri yoktur.

Türk Divan edebiyatı 13. yy'da Anadolu'da başlamıştır. Şairlerin çoğu tasavvuf akımını benimsemişler, yapıtlarını bu akıma uygun görüşler içinde yazmışlardır. Din dışı konuları işleyen şairler de bu alanda kendilerinden önce yazılan İslami yapıtlardan ayrı bir yol izlemişler, salt sanat amaçlı ürünler vermişlerdir.

Dehhanî, din dışı şiirin başarılı bir temsilcisidir. Dili çağdaşlarına göre düzgündür. Nazım tekniğinde başarı göstermiştir. Aruz ölçüsünü rahat bir şekilde Türkçe'ye uygulamış, mazmunları ustalıklı kullanmıştır. Selçuklu sarayının bile Farsça'yı üstün tuttuğu bir dönemde, Türkçe'yle kendisinden sonrakilere örnek olacak nitelikte ürünler vermiştir.

Alaeddin Keykubad'ın isteği ile Firdevsî'nin *Şahname* ve benzer bir biçimde bir *Şahname* yazmıştır. 20.000 beyitlik bu yapıt bugün ortada yoktur.

• KAYNAKLAR: H. İlaydın, "Dehhânî'nin Şiirleri", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, 1978; M.Mansuroğlu, *Anadolu Türkçesi 13. Asır Dehhanî ve Manzumeleri*, 1947; Ömer b.Mezid, *Mecmu'atü'n-Neza'ir*, M.Canpolat (yay), 1982.

DEKKER, Thomas

(1572-1632)

İngiliz, yazar. Londra'nın halk çevresini gerçekçi bir yaklaşım ve mizah havası içinde veren yapıtlarıyla tanınmıştır.

1572'de Londra'da doğdu, 1632'de öldü. Ailesi ve öğrenimi üstüne kesin bilgi yoktur. Londra'nın halk çevrelerinden geldiği sanılmaktadır. Başka bir adla oyunlar yazarken, tiyatro yöneticisi P.Henslowe'un (? - 1616) ilgisini çekti ve onun için çalışmaya başladı. 1599'da en iyi komedisi sayılan *The Shoemaker's Holiday*'i ("Kunduracının Tatili") yayımladı. İngiliz tiyatro sanatının gelişiminde önemli yer tutan bu oyun, aynı yıl Rose, 1600'de de Court tiyatrolarında sahneye kondu ve büyük ilgi topladı.

1598-1604 arasında, çoğu T.Middleton, J.Webs-ter, P.Massinger, J.Ford, W.Rowley (1585-1637) gibi yazarlarla birlikte olmak üzere, kırkı aşkın oyun yazdı. 1603 dolaylarında düzyazı kitapçıklar yazmaya başladı ve 1610'da bu çalışmalarından on üçünü yayımladı. 1609'da çıkan *The Gull's Hornbook* ("Safoglanın Alfabetesi") alaycı üslubunu ve gözlem gücünü ortaya koyar. Dekker dengesiz ve düzensiz bir yaşam sürdüğünden, sürekli borç içindeydi. Hatta bu yüzden 1613'ten 1619'a değin hapse girdi. Bu tarihten sonraki yapıtlarında hep karamsar bir hava yer aldı. Öldüğünde de arkasında büyük borçlar bıraktı.

Dekker, düzyazı ile koşuğu bir arada kullandığı yapıtlarında, zamanının Londra'sının sorunlarını, yanlışlarını ve halktan insanları sevecen ve neşeli bir dille anlatmıştır. Toplumu eğitmeye yönelik bu çalışmalarında yer yer abartılı bir dil kullanmış, karakterleri, en küçük özelliklerine dek inerek canlandırmıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *The Shoemaker's Holiday*, 1599, ("Kunduracının Tatili"); *Old Fortunatus*, 1600, ("İhtiyar Fortunatus"); *Satiro-mastix* (J.Marston ile), 1602; *The Honest Whore*, 1604, ("Namuslu Yosma"); *The Gull's Hornbook*, 1609, ("Safoglanın Alfabetesi"); *The Roaring Girl* (T.Middleton ile), 1611, ("Belalı Kız"); *Virgin Martyr* (Messinger ile), 1622, *The Witch of Edmonton* (J.Ford ile), 1628, ("Edmonton Büyücüsü").

DE KOONING, Willem

(1904)

Hollanda asıllı ABD'li ressam. Amerikan Soyut Dışavurumculuk'unun (Abstre Ekspresyonizm) başlıca temsilcilerindendir.

24 Nisan 1904'te Rotterdam'da doğdu. On iki yaşında bir firmada boyacı olarak çalışmaya başladı. Aynı zamanda Rotterdam Akademisi'nin akşam kurslarına devam etti. 1924-1926 arasında Brüksel ve Antwerp akademilerinde resim çalıştı. 1926'da ABD'ye gitti. Orada Arshile Gorky ile tanıştı, uzun süre

onunla aynı atölyeyi paylaştı. 1935'te Federal Sanat Projesi (Federal Art Project-WDA) kapsamında çeşitli uygulamalar yaptı. 1948'de Kuzey Carolina'daki Black Mountain Koleji'nde, 1950-1951 arasında Yale Sanat Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Aynı yıllarda New York'ta soyut dışavurumcu bir sanat anlayışı geliştirmekte olan çevreye girdi. 1948'de ilk kişisel sergisini açtı. Daha sonraki yıllarda yedi sergi daha düzenledi. 1948, 1950, 1956'daki Venedik bienallerine katıldı. 1954'deki 27.Venedik Bienali'nde ABD'yi temsil etmek üzere seçilen iki sanatçıdan biri oldu. 1951'de Chicago Sanat Enstitüsü tarafından yılın sanatçısı seçildi.

De Kooning, Amerikan Soyut Dışavurumcuları içinde en figüratif çalışandır. Dışavurumculuk'u ötekilerinkinden daha hırçın ve şiddetli bir boyut içerir. Tutumunun figüratif ve soyut eğilimler arasında durmadan değişmesine karşın üslubunun sürekliliğini koruyabilmiştir.

Başlangıçta Miro ve A.Gorky gibi sanatçıların etkisinde kalan yapıtlar vermiştir. 1938-1945 arasında belli bir düzeye kadar soyutlanmış figürün, bütünüyle soyut bir resim mekânıyla bütünleştirilmesini biçimsel olarak çözümlmeye yönelmiştir. Üslubu 1950'lere doğru giderek soyutlaşmıştır. Önceleri çizgisel ve lekesele bir fırça işçiliği geliştirmişken, sonradan bütünüyle dinamik bir resim yüzeyi elde etmeye önem vermiştir.

De Kooning, 1950'lerde aynı anda komik ve trajik bir etki yapan belli bir kadın tipi çevresinde yeniden figüratif anlayışa dönmüştür. Bu bağlam içinde yaptığı *Kadın* dizisi sanatının en özgün örnekleri arasındadır. Saf renkleri, en kaba biçimi içindeki anıtsallıklarıyla dikkat çeken bu dönem yapıtları, aşırı dışavurumcu ve anlatımcı bir nitelik taşırlar. Bu nedenle de herhangi bir simgesel yoruma olanak vermezler.

De Kooning'in 1960'lardaki tümüyle soyut "manzaracılık" anlayışı ile 1970'lerde yeniden ele aldığı *Kadın* dizisinde dışavurumcu tekniğini iyice arındırıp geliştirdiği görülür. Ancak bu gelişiminin yanı sıra giderek artan ritmik yapı, onun katışıksız dinamizminin karşılığı olan dirimselliğini yitirmesiyle sonuçlanmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Ağır*, 1939; *Oturan Figür (Klasik Erkek)*, 1940; *Pembe Bayan*, 1944; *Pembe Melekler*, 1945; *Ağustos'ta Işık*, 1946; *Ashville*, 1948-1949, Philips Galerisi, Washington D.C.; *Kazı*, 1950, Chicago Sanat Enstitüsü; *Gansewort Sokağı*, 1950-1951; *Kadın I*, 1952, Modern Sanatlar Müzesi, New York; *Kadın ve Bisiklet*, 1952-1953, Whitney Amerikan Sanatı Müzesi, New York; *Adsız Soyutlama*, 1955, Guggenheim Müzesi, New York; *Paskalya Sabahı*, 1956, Metropolitan Sanat Müzesi, New York; *Şubat*, 1957, Sidney Jannis Galerisi, New York.

Ferdinand Victor Eugène Delacroix

DELACROIX, Ferdinand Victor Eugène (1798-1863)

Fransız, ressam. Romantizm akımının en büyük temsilcisidir.

26 Nisan 1798'de Charenton-Saint-Maurice'de doğdu, 13 Ağustos 1863'te Paris'te öldü. Yasal babası Charles Constant Delacroix, Fransız Devrimi'ne katılmış, siyasal ve diplomatik görevlerde bulunmuş bir öğretmendi. Gerçek babasının ise ünlü Fransız devlet adamı Tallegand olduğu sanılmaktadır. İkisi arasındaki aşırı benzerlik, ayrıca yapıtlarının sürekli olarak devlet tarafından satın alınması ve kendisine pek çok sipariş verilmesi bu ilişkinin bir kanıtı olarak gösterilmektedir.

Delacroix 1815'te, akademik bir ressam olan Pierre Guerin'in atölyesine girdi. Burada sanatına hayranlık duyduğu Théodore Gericault ile tanıştı. 1822'de *Dante'nin Çılgılığı* adlı yapıtıyla Salon Sergisi'ne katıldı ve büyük bir başarı kazandı. Daha sonra katıldığı çeşitli Salon sergilerinde de bu başarısını sürdürdü. 1825'te İngiltere'ye gitti; renkçilikleriyle ünlü İngiliz ressamlarını inceledi.

1830 Devrimi'yle Delacroix'nın koruyucuları iş başına geldi; Tallegand da bunlardan biriydi. Delacroix 1832'de Fas'a giden diplomatik Fransız kuruluna ataşe olarak katıldı. İspanya ve Cezayir'i de görmek olanağını bulduğu bu geziden çok etkilendi. 1833-1854 arasında Bourbon, Louvre ve Luxembourg gibi Paris saraylarının çeşitli bölümlerini süsledi. 1857'de Akademi üyeliğine seçildi.

Delacroix konu olarak Dante, Shakespeare ve Byron gibi şairlerin yapıtlarına, tarihsel olaylara, Fas ve Cezayir Arapları'nın yaşamlarına büyük ilgi duymuş, bu konuları işlediği resimlerinde özellikle büyük bir başarı göstermiştir.

Daha 24 yaşındayken yaptığı *Dante'nin Çılgılığı*, ünlü şairin *İlahi Komedi*'sının 8. bölümünden esinlenmiştir. Dante'nin Cehennem'den geçişini betimler. Bazı figürler, üslubuyla Delacroix'ı etkileyen

Michelangelo'nun *Son Yargı*'sından alınmıştır. Renk açısından Gericault'un etkilerini de taşır.

Delacroix'nın bunu izleyen *Sakız Adası Katliamı* adlı ünlü yapıtı, 1822'de Sakız Adası'ndaki Osmanlı birliklerine saldıran Yunanlılar'ı konu alır. Bu olay o günlerdeki Yunan bağımsızlık savaşından çok etkilenen Avrupa'da büyük bir ilgi uyandırmıştır. Ancak resim, yansıttığı dehşet havası yüzünden tepki uyandırmış, eleştirmenler ve aydınlar arasında tartışma konusu olmuştur. Bu yapıt dramatik ve duygusal havası, hareketli deseni, hızlı fırça vuruşları ve saf renkleriyle Delacroix'nın klasik gelenekten ayrılışına işaret eder.

Delacroix'nın dehşet verici konulara duyduğu aşırı ilgi, Byron'un bir şiirinden esinlenerek yaptığı *Sardanapal'ın Ölümü*'nde doruk noktasına ulaşır. Acımasız, Doğulu bir kral olan Sardanapal, bir yenilgi üzerine kendini ölüme hazırlamak için, atları, cariyeleleri ve esirleri gibi sevdiği her şeyin öldürülmesini duyurmuştur. Delacroix, ölümü direnmeden kabul eden masum ve güzel Doğulu kadın tipini başlangıçtan beri işlemiştir. Resimde bir yandan insanların boğazlanmasının yarattığı dramatik havanın yanı sıra, çıplak güzel kadınların da yer alması bir karşıtlık yaratır. *Sardanapal'ın Ölümü*, resmin sağ alt köşesinden sol üst köşesine uzanan köşegen boyunca düzenlenmiş karmaşık bir kompozisyon anlayışı üstüne kurulmuştur. Yapıt bu özellikleriyle klasik resim kurallarına tümüyle ters düşer.

Halka Yol Gösteren Özgürlük, Delacroix'nın güncel bir olayı ele aldığı tek yapıtıdır. Resmin merkezinde özgürlüğü temsil eden, anıtsal boyuttaki simgesel kadın figürü gerçek bir kahraman gibi işlenmiştir. Sol yanda elinde tüfek tutan silindir şapkalı figür de Delacroix'nın kendisidir. Bu ünlü resim, genel kanının tersine, Kral Louis Philip'in başa

geçmesiyle sonuçlanan 1830 Ayaklanması'nda başı çeken Bonapartçılar ve Orleansçılar gibi kral yandaşlarını betimlemektedir. Zaten bu nedenle yüksek bir fiyat ödenerek devlet tarafından satın alınmıştır.

Kuzey Afrika gezisi, Delacroix'nın üslubunda bir dönüm noktası olmuştur. Sanatçı, bu gezisinde şiddetli Akdeniz güneşinin, Avrupa resminin katı ve kesin biçimsel sınırlarını eriterek nesneleri birbirleriyle kaynaştırdığını düşünmüştür. Ayrıca renk kullanımının katı bir biçimselliğin boyunduruğundan kurtarılmasıyla çok daha etkili sonuçlar elde edilebileceğini anlamıştır. Afrika'dayken hazırladığı sayısız eskize dayanarak, bu düşünceleri doğrultusunda yaptığı resimleri, Delacroix'nın en özgün yapıtları arasındadır. Bu dönem yapıtlarında daha öncesinin aşırı romantikleştirme eğilimiyle, kütsel hacimcilğe ve desene ağırlık veren anlayışından kurtulmuş, özgür bir teknik ve zengin renklere dayanan yeni bir tutum geliştirmiştir.

Delacroix'nın 1833'ten sonra yaptığı saray dekorasyonlarında, klasik ve barok kökenli özellikleri birleştiren, Rubens ve Titian'dan etkiler taşıyan bir yaklaşım izlenir. Son dönem yapıtlarındaki renkçi tutumu ise Cézanne, Renoir, Gauguin, Van Gogh, Signac ve Redon gibi 19.yy Fransız resminin ustaları- nı etkilemiştir.

Delacroix'nın yaşamı boyunca tuttuğu günlük, onun sanatı, ve sanat üstüne düşünceleriyle ilgili önemli bir bilgi kaynağıdır.

- **YAPITLAR (başlıca):** Resim: *Dante'nin Çılgılığı*, 1822, Louvre, Paris; *Mezarlıkta Öksüz Kız*, 1823, Louvre, Paris; *Sakız Adası Katliamı*, 1824, Louvre, Paris; *Sardanapal'ın Ölümü*, 1827, Louvre, Paris; *Hamlet ve Horatio Mezarlıkta*, 1829 ve 1830, Louvre, Paris, iki resim; *Halka Yol Gösteren Özgürlük*, 1830, Louvre, Paris; *Cezayirli Kadınlar*, 1834, Louvre, Paris; *Gidour ile Paşa'nın Kavga-*

Romantizm

Kişisel duygu, değer ve ilgi alanlarını aşırı biçimde yücelterek gerçeği sadece bu açıdan değerlendiren sanat anlayışına Romantizm adı verilir. Romantik sanatçıların duygusal, öznel, içe dönük ve tepkisel bir tutumu vardır. Bu bağlam içinde kahramanlık, umutsuzluk, aşk, özlem, ölüm, yurtseverlik, toprağa bağlılık vb. gibi konuları işlerler.

Romantik sanatçılar çeşitli anlatım biçimlerine yönelmişlerdir. Örneğin Turner* ve Theodore Rousseau* herhangi bir görüntü ya da manzarayı kendi duygularını dile getirmek için bir araç olarak kullanmışlardır. Gericault* ise belli bir olayı, izleyicinin duygusal olarak o olayla özdeşleşmesini sağlayacak biçimde işlemiştir. Delacroix kendi çağına ya da uygarlığına bir tepki olarak, geçmişe ya da uzak bir ülkeye duyduğu özlemi, geçmişin ve o ülkenin görüntüleriyle anlatmıştır. Otorite ve baskıya karşı duydukları şiddetli tepkiyi, ezilen ya da haksızlığa uğrayan masum insanları görüntüleyerek bir protestoya

dönüştürmek de romantik sanatçıların tuttuğu yollardan biridir. Gericault'nun *Medusa'nın Salı*, Delacroix'nın *Sakız Adası Katliamı* ve Daumier'nin* *İsyan* adlı yapıtları bu tür örneklerdendir.

Romantizm sanatta ve edebiyatta 1800'lerle 1870'ler arasında gelişmiş bir akımdır. 18.yy'ın sonlarına doğru Alman ve İngiliz kültürlerinin kendine özgü yapısından kaynaklanmış, Fransa'da ise Fransız Devrimi ve Napoléon döneminde devletin resmi sanatı Neo-Klasizm'e (Yeni-Klasikçilik) ve üst tabakanın sanatı Rokoko'ya karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Fransız Romantikleri bir yandan Neo-Klasizm'in katı ve durağan biçimcilğine karşı çıkmıştır, öte yandan da Rokoko'nun ve David-Ingres çizgisindeki sanatçıların yadsıdığı gerçek kavramına duygusal boyutlu yeni bir tanım getirmeye çalışmışlardır. Romantizm hareketi, plastik sanatlarda ABD'de Hudson River Okulu ressamı ile bazı Rus sanatçıları da etkilemiştir.

slı, 1840, Chicago Sanat Enstitüsü; *Haçlılar'ın İstanbul'u Alışı*, 1840, Louvre, Paris; *Fas'ta Musevi Düğünü*, 1845; *Kaplan Açı*, 1854, Louvre Paris; *Aslan Açı*, 1855, Güzel Sanatlar Müzesi, Bordeaux; *Aslan Açı*, 1858, Chicago Sanat Enstitüsü. **Dekorasyon:** Bourbon Sarayı'nın Kral Salonu, Kütüphanesi ve Vekiller Salonu, 1833-1847; Luxembourg Sarayı Kütüphanesi, 1840-1847, Paris; Louvre Sarayı'nın Apollon Galerisi, 1850-1851, Paris.

- **KAYNAKLAR:** U.Christoffel, *Eugène Delacroix*, 1951; R.Escholier, *Eugène Delacroix*, 1963; P.Hamlyn, *The Life and Times of Delacroix*, 1968; R.Huyghe, *Delacroix*, 1963; J.Lee, *Delacroix*, 1963; L.Rudrauf, *Eugène Delacroix*, 1942.

- **BAKINIZ:** GERICAULT, INGRES, RUBENS.

DE LA MARE, Walter (1873-1956)

İngiliz, şair ve romancı. Zengin bir düş dünyasına yer veren şiirleri, fantezileri ve çocuklar için yazdığı öyküleriyle tanınmıştır.

Walter John De la Mare, 25 Nisan 1873'te, Kent ilinin Charlton kasabasında doğdu, 22 Haziran 1956'da Twickenham'da öldü. Fransız Protestan kökenli bir aileden gelmekteydi. Londra'daki St. Paul Katedral Okulu'nda öğrenim gördükten sonra, 1908 yılına değin bir Amerikan petrol şirketinde çalıştı. *Songs of Childhood* ("Çocukluk Şarkıları") adlı ilk şiir kitabı Walter Ramal takma adıyla 1902'de yayımlandı. 1908'de devletin kendisine aylık bağlaması üzerine tüm zamanını edebiyata verdi ve gerçek adını kullanmaya başladı. Oxford, Cambridge ve St. Andrews üniversitelerinden fahri doktor unvanını aldı. 1955'te Amerikan Sanat ve Edebiyat Akademisi üyeliğine seçildi.

De la Mare, şiir, öykü ve romanlarında zengin bir düş gücüne dayanan ve doğüstü öğelere yer veren bir anlatım geliştirmiştir. Gizemli, şaşırtıcı, yer yer ürkütücü, ama genel olarak neşeli bir atmosfer yaratır. Çocuklukla yetişkinlik, gerçek dünya ile masal ve düş dünyası arasında bir bağ kurmayı denemiş, dünyayı çocuksu bir duyarlılıkla ele almıştır. Döneminin önemli fantezi yazarları arasına girmiş, çocuklar için yazdığı öykülerle de çocuk edebiyatının seçkin isimlerinden biri olarak tanınmıştır. 1921'de yayımlanan *Memoirs of a Midget* ("Bir Cücenin Anıları") adlı romanı şiirsel ve fantastik üslubunun en yetkin örneklerindendir.

De la Mare, döneminin edebiyat akımlarından bağımsız gelişen yönleri ve kendine özgü nitelikleri olmasına karşılık, 19. yy yazarlarından Lewis Carroll ile benzerlikler gösterir.

- **YAPITLAR (başlıca):** Şiir: *Songs of Childhood*, 1902, ("Çocukluk Şarkıları"); *Poems*, 1906, ("Şiirler"); *Poems for Children*, 1930, ("Çocuklar İçin Şiirler"); *Collected Poems*, 1941, ("Toplu Şiirler"); *The Traveller*, 1946, ("Yolcu"); *O Lovely England*, 1953, ("Güzel İngiltere"). Roman/Fantezi: *Henry Brocken*, 1904; *Memoirs of a Midget*, 1921, ("Bir Cücenin Anıları"). Öykü: *Collected Stories for Children*, 1947, ("Çocuklar İçin Toplu Öyküler").

DELAMBRE, Jean Baptiste-Joseph (1749-1822)

Fransız astronomi bilgini. Uranüs gezegeninin hareketine ilişkin hesaplar yapmış, astronomi tarihine ilişkin önemli bir yapıt hazırlamıştır.

19 Eylül 1749'da Amiens'de doğdu, 19 Ağustos 1822'de Paris'te öldü. İlk eğitimini Amiens'deki okullarda yaptı; kazandığı bir bursla Latince, Yunanca ve tarih konularında eğitim görmek üzere Paris'te Collège du Plessis'e devam etti. Geçimini sağlamak amacıyla çeviriler yaptı. Astronomi öğrenmeye başladığı zaman otuz yaşına varmıştı. 1771'de oğluna özel dersler vermeye başladığı, geniş olanakları bulunan Geoffroy d'Assy'nin de desteğiyle 1788'de ufak bir gözlemevi kurdu. Lalande'in Collège de France'ta verdiği derslere devam etti. Güçlü belleği ve astronomi çalışmalarıyla Lalande'in ilgisini çeken, astronomi ders kitabına getirdiği açıklama ve eşleştirmeleriyle de saygısını kazanan Delambre, sonunda bu ünlü astronomun asistanı oldu. 1795'te Boylamlar Dairesi'ne atanan Delambre, 1807'de Lalande'in ölümü üzerine Collège de France'ta astronomi profesörlüğüne getirildi.

Fransız Bilimler Akademisi 1790'da Herschel'in 1781'de keşfettiği Uranüs gezegeninin hareketlerini konu eden bir yarışma açtı. Bu gezegenin yörünge ve hareketini saptamak üzere Jüpiter ve Satürn'ün oluşturduğu tedirgemeleri de göz önünde bulunduran Delambre, hazırladığı Uranüs cetvelleriyle konulan ödülü, 1792'de de Akademi'nin yıllık ödülünü kazandı. Ardı ardına gelen bu başarıları sonucu Akademi üyeliğine seçildiği gibi, o sırada standart uzunluk birimi olarak düşünülen metre sistemi için öngörülen geodetik ölçümleri gerçekleştirecek komisyona da girdi. 1792'den 1799'a değin Pierre Méchain (1744-1804) ile birlikte türlü zorluklara karşın Dunkerque ile Barselona arasındaki meridyen yayını ölçmeyi başaran Delambre, ölçümün öyküsünü ve sonuçlarını 1807-1810 arasında *Base du système métrique* ("Metrik Sistemin Temeli") adlı üç ciltlik yapıtında yayımladı.

Delambre yaşamının yaklaşık son yirmi yılını daha çok bilim tarihi çalışmalarına ayırdı. 1810'da yayımladığı *Rapport historique sur les progrès des sciences mathématiques depuis 1789*'da matematik alanında 1789'dan sonraki gelişmeleri özetledi; hemen sonra da astronomi tarihi üzerine çalışmalara başladı. Birçok dil bilen, bilim tarihi konusunda derin bilgiye sahip olan Delambre, konu ettiği kimi yapıtların çevirisine de katkıda bulunarak altı ciltlik bir astronomi tarihi hazırladı. İlk iki cildi 1817'de, son cildi de ölümünden sonra 1827'de yayımlanan bu çalışması, o güne değin hiçbir bilim dalında benzeri bulunmayan, astronomi alanındaki gelişmeleri ayrıntılı bir biçimde, kronolojik sırayla veren dev bir yapıtı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Base du système métrique*, 3 cilt, 1806, 1807, 1810, ("Metrik Sistemin Temeli"); *Rapport*

historique sur les progrès des sciences mathématiques depuis 1789, 1810, ("1789'dan Bu Yana Matematik Bili-mindeki Gelişmeler Üzerine Tarihi Rapor"); *Histoire de l'astronomie*, 6 cilt, 1817-1827, ("Astronomi Tarihi").

- BAKINIZ: ARAGO, BORDA, HERSCHEL, J.L.LA-LANDE.

DELANEY, Shelag (1939)

İngiliz oyun, öykü ve senaryo yazarı. Taşra yaşamını ve kadın sorununu ele aldığı yapıtlarıyla tanınmıştır.

Lancashire yakınlarındaki Salford'da doğdu. İlk oyunu *A Taste of Honey*'i (Bir Parmak Bal) 17 yaşında bir genç kızken yazdı. 1958'de Londra'da Joan Littlewood'un sahnelediği oyun çok beğenildi, İngiltere ve ABD'de ödül kazandı. İkinci oyunu *The Lion in Love* ("Sevda Aslan") bir önceki kadar başarılı olmayınca, Delaney oyun yazarlığını bırakarak senaryo yazarlığına başladı. Çeşitli dergi ve gazetelerde makaleleri yayımlandı. 1963'e değin yazdığı kısa öykülerini bir kitapta topladı. 1968'de çevrilen *Charlie Bubbles*'in başarısıyla senaryo yazarlığındaki iddiasını sürdürdü.

İlk oyunu *Bir Parmak Bal* bir sanayi bölgesi olan Kuzey İngiltere'de geçer. Evlilik dışı bir bebek bekleyen 17 yaşında bir genç kız ve annesinin yaşadığı acı-tatlı olayları şiirsel bir dille anlatan oyun, dengeli bir düş gücünü yansıtır. Delaney'nin duyarlı gözlemleri, 1950-1960 kuşağı genç İngiliz oyun yazarlarının anlatımını çağrıştıran üslubu ve canlı tiplmeleri, yapıtlarının ortak özelliğidir.

- YAPITLAR (başlıca): *Oyun: A Taste of Honey*, 1958, (Bir Parmak Bal); *The Lion in Love*, 1960, ("Sevda Aslan"). Öykü: *Sweetly Sings the Donkey*, 1963, ("Tatlı Türküler Söyle Eşek"). Senaryo: *Charlie Bubbles*, 1968.

- BAKINIZ: H.PINTER, A.WESKER.

DELAPORTE, Luis (1874-1944)

Fransız, Doğu dilleri ve uygarlıkları uzmanı. Malatya'da kazılar yapmıştır.

22 Ekim 1874'te Fransa'da Saint Hilaire de Harcouet'de doğdu, II.Dünya Savaşı'nda esir düştüğü Almanya'da, Silezya'da öldü. Matematik öğrenimini tamamladıktan sonra 1901'de École Pratiqdes-Hautes Études'de Asur ve Eski Suriye Kùltürleri Bölümü'nü bitirdi. Ayrıca École du Louvre'da ve Katolik Enstitüsü'nde okudu.

1904'te eski Süryani el yazmalarının kataloğunu hazırlamak üzere Lübnan'a giden araştırma kuruluna başkanlık etti. 1906'da bazı *İncil* parçalarını yayımladı.

Guimet ve Louvre müzelerindeki Doğu kökenli silindir mühür ve madalyonları sınıflandırarak kataloglarını yaptı. Elam uygarlığını tanıtan yazılar yazdı. Hrozny'nin Hitit çivi yazısını okumasıyla ortaya çıkan bu yeni Hint-Avrupa dili üzerinde çalışmaya başladı. Türkiye'de Atatürk'ün desteği ile *Revue Hittite et Asiatique* adlı sürekli yayını kurdu. 1931'de Has Höyük'te kazı yaptı. 1933-1939 arasında Fransızlar'ın Malatya'da yürüttüğü kazıları yönetti.

Çalışmaları genelde eski Doğu uygarlıklarını arkeoloji ve dil verileri ışığında incelemeye yönelik olmuştur.

- YAPITLAR (başlıca): *La Mesopotamie, les civilisations babyloniens et assyrienne*, 1923, ("Mezopotamya, Babil ve Asur Uygarlıkları"); *Les Hittites*, 1936, ("Hititler"); *Les peuples de l'orient méditerranéen*, 1938, ("Doğu Akdeniz Haikları").

DE LA ROCHE, Mazo (1885-1961)

Kanadalı yazar. Kanada kır yaşamını aile öyküsü çerçevesinde işleyen destansı romanlarıyla tanınmıştır.

15 Ocak 1885'te Toronto'da doğdu, 12 Temmuz 1961'de aynı kentte öldü. İngiliz, Fransız ve İrlanda kökenli orta halli bir ailenin kızıydı. Öğrenimini Toronto'nun banliyölerindeki okullarda tamamladıktan sonra ailesiyle birlikte Ontario bölgesinde bir çiftliğe yerleşti. Çiftlik deneyimleri romanlarında işleyeceği kır yaşamı üzerine düşüncelerinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. 1920'lerde yazmaya başladığı öyküleri fazla ilgi çekmedi. 1927'de yayımlanan *Jalna* adlı romanı, aynı yıl *Atlantic Monthly* dergisinin bir ödülünü alınca, birdenbire ABD ve Avrupa'da da tanınan bir yazar oldu. 1929-1939 yıllarını İngiltere'de geçirdi. Roman ve öykülerinin yanı sıra oyun, otobiyografi ve çocuk kitabı türlerinde ürünler verdi.

De la Roche'un başyapıtı *Jalna*, Ontario bölgesinde, Jalna adlı hayali bir yerde yaşayan bir ailenin öyküsüdür. Yazar, Kanada kır yaşamını Whiteoak ailesinin, geçmişe dönük değerleri korumaya çalışan bireyleri ve bu ailenin kendine yeterli dünyası çerçevesinde ele alır. *Jalna*'nın büyük bir ilgiyle karşılanması üzerine sayısı on beşi bulan bir dizi romanla aynı konuyu işlemeyi sürdürmüştür.

De la Roche, bir ailenin yüz yılı kapsayan tarihini destansı bir anlatımla işleyerek bu tür *saga* romanının tanınan yazarlarından olmuştur.

- YAPITLAR (başlıca) Roman: *Jalna*, 1927; *Whiteoaks of Jalna*, 1929, ("Jalna'lı Whiteoak Ailesi"); *Whiteoak Heritage*, 1940, ("Whiteoak'ların Mirası"); *Return to Jalna*, 1946, ("Jalna'ya Dönüş"); *The Whiteoak Brothers*, 1953, ("Whiteoak Kardeşler"). Öykü: *A Boy in the House*, 1952, ("Evdeki Çocuk"); *Oyun: Whiteoaks*, 1936. Otobiyografi: *Ring the Changes*, 1957.

DELAUNAY, Robert (1885-1941)

Fransız, ressam. Orfizm akımını geliştirmiştir.

12 Nisan 1885'te Paris'te doğdu, 25 Ekim 1941'de Montpellier'de öldü. Bir süre Paris'te bir dekoratörün yanında çalıştı. Resim konusunda daha çok kendi kendini yetiştirdi. 1910'da ilk Orfistler'den olan ressam Sonia Terk (1885-1979) ile evlendi. Yapıtlarını Salon des Indépendants'da sergiledi. 1911'de Blue Reiter resim grubunun üyeleriyle tanıştı. 1913'te şair Apollinaire ile birlikte Berlin'e gitti. Buradaki Sturm Galerisi'nde kişisel bir sergi açtı. 1914-1920 arasında İspanya ve Portekiz'de yaşadı. 1921'de

Paris'e döndü. 1937 Paris Dünya Fuarı için Demir-yolları Pavyonu'nun dekorasyonunu yaptı. 1939'da Galerie Charpentier'de Réalités Nouvelles (Yeni Gerçekler) adlı bir sergi düzenledi.

Delaunay'ın sanatı Yeni İzlenimcilik'in (Neo-Empresyonizm) renk anlayışı ile Cézanne ve Kübistler'in biçimciliğinin etkisi altında gelişmiştir. Bu etkileri Saint-Severin Kilisesi ve Eiffel Kulesi adlı dizilerinde bireysel bir üsluba dönüştürmeyi başarmıştır. Bu resimlerde saf rengin kullanımına dayanan kübist-soyut arası bir eğilim izlenir.

1912'den sonra bütünyle soyutlanmış bir biçim anlayışına yönelmiştir. Doğayla ilgili her türlü gerçekçi görünüşü dışlamış, ıslık, renk ve ritmin dinamik olarak algılanmasını sağlayan yeni bir biçimcilik oluşturmuştur. 1930'larda Orfizm ilkeleri doğrultusunda yaptığı çalışmalar, tam bir soyutlama ile

Orfizm

1910'ların başında Paris sanat çevrelerindeki egemen eğilim Picasso*, Braque* ve Gris* gibi sanatçıların temsil ettiği Çözümleyici Kübizm'di (Analitik Kübizm). Nesnelerin bütünüyle parçalanıp resimde yeniden kurulmasına dayanan bu anlayış, daha sonraki yıllarda aynı sanatçıların elinde Bireşimci Kübizm'e (Sentezik Kübizm) dönüştü. Her iki eğilim de, belli uyumların kullanımı dışında, renkçiliği dışlayan bir biçim anlayışı üstüne kurulmuştu. Delaunay'ın başını çektiği bir grup ressam ise, Kübizm'in bu gelişmelerine bir tepki olarak, soyutlanmış biçim ve özellikle de renge öncelik tanıyan yeni bir eğilim geliştirdiler. Apollinaire*, Delaunay'la açtığı bir sergi üstüne yaptığı konuşmada, bu anlayışı Orfizm olarak niteledi. Bununla soyut resmin renkçi tutumunun, Yunan mitolojisindeki Orfe'nin vahşi hayvanları uysallaştıran müziğinin gücüne denk bir etkisi olduğunu anlatmak istiyordu.

Gerçekte Orfizm, Nabiler'in, Serusier*, Gauguin* ve özellikle de Seurat'nın* geliştirdikleri renk kuramlarıyla uygulamalarının bir uzantısıdır. Seurat resmin geometrisiyle, oranlarıyla ve renk düzeniyle ilgilenmiş öncü sanatçılardan biriydi. Köktenci bir yaklaşım içinde küçük fırça vuruşlarıyla yan yana getirdiği karşıt renklerle doğal ışığın resimdeki karşılığını yakalamaya çalışmıştı. Orfistler burdan yola çıkarak rengi ve rengin kendiliğinden etkilerini, resmin asıl konusu haline getirdiler. Resmin üç ana öğesinden biri olan renk, daha önce bir araç niteliğindeki böylece resmin temel amacına dönüştürülmüş oluyordu.

Delaunay'a göre Orfistler'in çıkış noktası şuydu: Tamamlayıcı rengi tarafından etkisi kırılmayan bir ana renk, ötekilerle kaynaşarak, bütün renkleri içeren bir etki yapar. Bu görüşe göre boş bir tuval üstündeki herhangi bir renk

belli bir gerilim yaratır. Örneğin bu nitelikteki bir kırmızının yanına aynı saflık ve oranda yerleştirilen onun tamamlayıcısı yeşil bir renk, kırmızıyı etkisiz kılar. Ancak karşıt yeşil yerine, sarı ve mavi gibi herhangi bir uyumsuz renk kullanıldığında gerilim şiddetlenir. Orfist bir resim, birbirini tamamlamayan, uyumsuz renklerin yan yana getirilmesiyle gerçekleştirilir. Renklerin yan yana getirilmesi ise Antik Çağ'dan beri bir dikdörtgenin uzun ve kısa kenarları arasındaki en uyumlu oran sayılagelen "altın oran"a dayanan bir biçimciliğin kurallarına göre düzenlenir. Bu bağlam içinde, biçimler arasında kesin ayrım belirsiz bir hale gelir. Buna karşılık, rengin tüm dinamizmini yansıttak, katıksız bir görsellik elde edilmiş olur.

Delaunay'ın karısı Sonia Terk'in* sanatçının ilgisini renge çekmekte etkili bir rolü olmuştur. Başlangıçta Fovist bir bakış açısı benimseyen Sonia, ilk Orfistler'den biridir. Patrick Bruce (1880-1937) A.B.Prost Stanton, MacDonald-Wright (1890-1973) ve Morgan Russell (1886-1953) gibi o dönemde Paris'te çalışan Amerikalı dört ressam da ilk Orfistler arasındadır. Russell ve MacDonald-Wright, sonradan Synchronizm adını verdikleri bir anlayışa yönelmişlerdir. Ancak bu anlayışla Orfizm arasında büyük bir fark yoktur. Kupka* ile F.Picabia* da 1910 sonrasında aynı ya da benzer yöntemleri uygulayarak Orfist resimler yapmışlardır.

I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Orfizm'in başlangıçtaki hızı azalmıştır. Savaş sonrasında da Fransa'da soyut eğilimler giderek önemlerini yitirmiştir. Delaunay zaman zaman figüratif resme dönmüştür. Amerikalı Orfistler aralarındaki birliği koruyamamışlardır. Kupka 1950'lere değin soyut anlayışta direnmiştir. Picabia ise 1913'te M.Duchamp'ın* etkisiyle dadacı bir bakış açısı benimsemiştir.

katıksız ritim anlayışının bütünleştirilmesi sonucu vermiştir.

Delaunay'ın sanatı 20. yy'ın başlarında gelişen Alman Dışavurumculuk'u (Ekspresyonizm), Süprematizm ve Fütürizm (Gelecekçilik) gibi eğilimlerin getirdiği yenilikler kapsamında gelişmiştir. Özgünlüğü, bu yenilikleri yetkin bir ritim duygusu ve katıksız bir görsel etki uyandıracak bir renk ve ışık kullanımı ile bütünleştirmesinden kaynaklanır. Bu nitelikleriyle W.Kandinsky, F.Marc, A.Macke, P.Klee, L.Feiningner, F.Leger, M.Duchamp ve M.Chagall gibi büyük ustaları ve başka birçok sanatçıyı etkilemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Resim: Batan Güneşli Manzara*, 1906; *Saint-Severin Kilisesi* dizisi, 1909; *Eiffel Kulesi* dizisi, 1909-1910, Sanat Müzesi, Basel ve Guggenheim Müzesi, New York; *Pencereler* dizisi, 1911, Tate Galerisi, Londra; *Pencereler*, 1912, Guggenheim Müzesi, New York; *Disques* dizisi, 1912-1913, Guggenheim Müzesi, New York; *Danesel Kozmik Bıçimler* dizisi, 1912-1913; *Cardiff Takımı*, 1913, Stedelijk van Abbe Müzesi, Eindhoven-Hollanda; *Hommege à Bleriot*, (Bleriot'ya Saygı), 1914, Kamu Sanat Koleksiyonu, Basel; *Hava, Demir ve Su*, 1937, Resim ve Heykel Müzesi, Grenoble. **Kitap: Du Cubisme à Part abstrait. documents inédits**, P.Francastel (der.), 1957,

• **KAYNAKLAR:** F.G. de la Tourette, *Robert Delaunay*, 1960

• **BAKINIZ:** APOLLINAIRE, BOCCIONI, FEININGER, KANDINSKY, MACKE, MALEVIÇ, MARC, PICASSO.

DELAUNAY-TERK, Sonia (1885-1979)

Rus asıllı Fransız ressam. Orfizm ilkeleri doğrultusunda yaptığı resim, kumaş baskısı ve resim desenli dokuma duvar panoları ile tanınmıştır.

Ukrayna'da doğdu, 1979'da öldü. Çocukluğu St.Petersburg'da (şimdi Leningrad) geçti. Resim eğitimi için Almanya'ya gitti. İki yıl Karlsruhe'de çalıştıktan sonra 1905'te Paris'teki Académie de la Palette'e girdi. Burada Ozenfant ve Andre Dunoyer de Segonzac (1884-1974) gibi ressamlarla arkadaş oldu. Öğrenciliği sırasında Gauguin ve Van Gogh'un yapıtlarından etkilendi. Daha sonra Cézanne'in etkisinin izlendiği ilk yapıtlarını sergiledi. 1910'da ressam Robert Delaunay'la evlendi. Önceleri resimde onun dinamizminden etkilendiyse de, daha sonra uyumsuz renkleri kullanarak kendine özgü kübist eğilimli bir üslup geliştirdi. 1914-1920 arasında İspanya ve Portekiz'de yaşadı. Madrid'in güneşli iklimi Portekiz'in doğal güzellikleri ve halk sanatı, onu sıcak, canlı renklere ve ışıklı, hareketli kompozisyonlara yöneltti. Sonia Delaunay 1918'de bale empozaryosu Diaghilev'le tanıştı. Onun isteği üzerine kocasıyla birlikte *Kleopatra* balesinin kostüm ve dekorlarını hazırladı. 1920'de Paris'e döndü ve bir süre gerçeküstücü sanatçılarla çalıştı. Daha sonra moda alanına yöneldi, el baskısı kumaşlar ve dokuma duvar panoları yapma-

ya başladı. Kumaşlarında geleneksel desenler yerine, birbiriyle zıtlık yaratan canlı renklerden oluşan geometrik biçim, çizgi, leke ve ışık demetleri kullandı. Dünyanın önde gelen sinema ve tiyatro sanatçıları için hazırladığı giysilerle modayı yönlendirdi. 1925'te bütün dokumalarını Paris'teki Süsleme Sanatları Sergisi'nde sergiledi. 1930'da yeniden resme yöneldi ve Abstraction Création (Soyutlama-Yaratma) grubuna katıldı. 1937'de R.Delaunay'la Paris Dünya Sergisi için Fransız Demiryolları ve Havayolları pavyonlarının süslemelerini yaptı, bu çalışmalarıyla altın madalya kazandı. 1939'da Galerie Charpentier'de Réalités Nouvelles (Yeni Gerçekler) adlı serginin düzenlenmesine katkıda bulundu. Kocasının 1941'deki ölümünün ardından da tasarımcı ve ressam olarak çalışmalarını sürdürdü. G.Pompidou ABD'ye yaptığı bir resmi ziyaret sırasında, onun dokumalarından birini Başkan Nixon'a armağan etti.

1973'te Lozan, Cenova ve New York'da açtığı sergilerin ardından Paris Kenti Büyük Ödülü'nü kazandı. Daha sonra ABD, İngiltere ve Japonya'da da toplu sergiler açtı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Le bal Bullier*, 1913, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Market et Minbo*, 1915, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris.

DE LAVAL, Carl (1845-1913)

İsveçli mühendis ve mucit. Kendi adıyla tanınan tek basamaklı buhar türbinini geliştirmiştir.

Carl Gustaf Patrik De Laval 9 Mayıs 1845'te İsveç'in Orsa kentinde doğdu. 2 Şubat 1913'te Stockholm'de öldü. Ailesi 17. yy'ın başında Fransa'dan İsveç'e göç etmişti. De Laval yükseköğrenimini Stockholm Teknik Enstitüsü ve Uppsala Üniversitesi'nde tamamladı. Önceleri metalurji ile ilgilenerek başta bir elektrik fırını olmak üzere demir, çinko ve kurşunun işlenmesinde kullanılmak üzere, çeşitli araçlar geliştirdi. Daha sonra süt sanayiine yönelik çalışmalarıyla 1878'de kendi adıyla bilinen yüksek devirli, santrifüjlü bir kaymak ayırıcısının yapımını gerçekleştirdi. De Laval bu alana olan ilgisini yaşamı boyunca sürdürmüş ve 1913'te vakumlu bir süt sağma makinesi geliştirmiş olmakla birlikte, 1880'lerden başlayarak çalışmalarının ağırlığını buharlı türbinlere kaydirdi.

Buhar gücünden yararlanarak bir türbini çalıştırma düşüncesini ilk uygulayanlardan biri Baron von Kempelen'dir. Bu Alman mucidin 1784'teki bir girişimi dönemin teknolojisinin yetersizliğinden başa sırtla uğramıştır. 19. yy'da ABD'de gerçekleştirilen pek de kullanışlı olmayan buhar türbinleri dışında, bu alandaki en önemli iki öncü girişim İngiltere'de Parsons ve İsveç'te De Laval'ın hemen hemen aynı yıllara rastlayan çalışmalarıdır. De Laval 1880'lerin başında yaptığı araştırmalarla 1883'te tek basamaklı (basıncı düşüşlü), oldukça hızlı devirli bir buhar türbininin yapımını gerçekleştirdi. Dakikada 10-30

bin devirli bu türbini pratik bir güç kaynağına dönüştürebilmek için de devri onda düşüren bir dişli sistemi geliştirdi. 1890'ların başında türbinini deniz taşımacılığında kullanmak üzere girişimde bulunduysa da yüksek devirli bu türbini gemilere uyarlamak mümkün olmadı. Türbinli ilk geminin yapımı da 1897'de Parsons tarafından İngiltere'de gerçekleştirildi.

De Laval, elektriğin aydınlanmada kullanımından aerodinamiğe dek çeşitli alanlarda çalışmış, sayısı binleri bulan buluşlarıyla ve kendi kurduğu şirkette ürettiği çeşitli araç ve makinelerle İsveç'in ağırsanayiine öncülük etmiştir.

• **KAYNAKLAR:** T.Althin, *Life of De Laval*, 1943.

• **BAKINIZ:** C.A.PARSONS.

DELBRÜCK, Hans (1848-1929)

Alman tarihçi ve siyaset adamı. Savaş tarihi konusunda yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

Hans Gottlieb Leopold Delbrück 11 Kasım 1848'de Bergen'de doğdu, 14 Temmuz 1929'da Berlin'de öldü. Heidelberg ve Bonn üniversitelerinde öğrenim gördü. 1870-1871 yıllarında subay olarak Fransa-Prusya Savaşı'na katıldı. 1882-1885 arasında Prusya Meclisi'nde, 1884-1890 arasında da Reichstag'da (Alman İmparatorluğu Meclisi) muhafazakâr milletvekilleri arasında yer aldı. 1885'ten 1921'e değin Berlin Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak ders verdi.

Delbrück, Friedrich Dahl'dan Heinrich Treitschke'ye dek uzanan ve tarih bilimiyle güncel siyaseti bir bütün içinde ele alan 19.yy Alman tarihçilerinin son temsilcilerindendir. Yazdığı kitapların yanı sıra meclisteki çalışmalarıyla ve çıkardığı dergilerle, ders verdiği kitlenin dışına çıkarak geniş bir kamuoyuna ulaşmaya çalıştı.

1883'te Treitschke'yle birlikte *Preussische Jahrbücher* ("Prusya Yıllıkları") adlı siyaset, tarih, edebiyat gibi çeşitli konuları ele alan haftalık bir dergi çıkarmaya başladı. Treitschke ile aralarında siyasi görüş ayrılığı çıkması nedeniyle 1889'dan 1923'e dek dergiyi tek başına yönetti. Bir yandan da *Politische Korrespondenzen* ("Siyasi Yazışmalar") adlı aylık bir dergi çıkardı ve buraya yazdığı yazılarda iç ve dış politika konularında çeşitli yorumlar getirdi. 1914'te I.Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra, savaşın yol açtığı sorunları tartışmak amacıyla Mittwochabend (Çarşamba Akşamı) adlı bir kulüp kurdu. Gerek dergiler, gerekse kulüp, dönemin aydınlarının ve siyasetçilerinin ilgisini çekti.

Delbrück, askerlik tarihi konusunda uzmanlaştı. *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte* ("Siyasi Tarih Çerçevesi İçinde Savaş Sanatı Tarihi") adlı kitabında Antik Çağ'dan Napoleon dönemine dek savaşların tarihini inceledi. Görüşlerini sayılara gömülmeden kesin ve zaman zaman

basitleştirilmiş biçimde dile getirmesi, savaşlar tarihine bakış açısı, Büyük Friedrich ve Napoléon'un savaş stratejileri üzerine alışlagelenin dışında sonuçlara varması, dönemin birçok askerlik uzmanının eleştirilerine yol açtı.

Siyasi görüşleri açısından kendini "açık bir muhafazakâr" olarak tanımlayan Delbrück, anayasal monarşinin savunucularındandı. İngiltere'nin güvencesinde, barış içinde bir dünyanın özlemini duyuyor, Avrupa'da, ülkeler arasındaki güç dengesinin sağlanması gerektiğine inanıyordu.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neidhardt von Gneisenau*, 2 cilt, 1880, ("Mareşal Kont Neidhardt von Gneisenau'nun Yaşamı"); *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, 5 cilt, 1900-1927, ("Siyasi Tarih Çerçevesi İçinde Savaş Sanatı Tarihi"); *Bismarcks Erbe*, 1915, ("Bismarck'ın Mirası"); *Vor und nach dem Weltkrieg*, 1926, ("Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası").

• **BAKINIZ:** TREITSCHKE.

DELBRÜCK, Max (1906-1981)

Alman asıllı ABD'li biyoloji bilgini. Virüsler üzerindeki çalışmalarıyla, en basit organizmalarda da gen alışverişi'nin varlığını kanıtlamıştır.

4 Eylül 1906'da Berlin'de doğdu. 9 Mart 1981'de California Eyaleti'nin Pasadena kentinde öldü. Tübingen, Berlin ve Bonn üniversitelerinde önce astronomi ve astrofizik öğrenimi gördü. 1930'da Göttingen Üniversitesi'nden fizik dalında doktora derecesini aldı. 1932'ye değin İngiltere, Danimarka ve İsviçre'de çalışmalar yapan Delbrück, Kopenhag'da bulunduğu dönemde, Bohr'un atom fizigi ilkelerinin canlı sistemlere uygulanmasına ilişkin düşüncelerinden etkilenerek biyolojiyle ilgilenmeye başladı. Almanya'ya döndükten sonra Kaiser Wilhelm Kimya Enstitüsü'nde başladığı biyoloji araştırmalarını California Institute of Technology'de (CALTEC) sürdürmek üzere, 1937'de ABD'ye gitti. 1940'ta Vanderbilt Üniversitesi'nin fizik bölümünde görev aldı ve 1945'te ABD uyruğuna geçti. 1947-1977 yılları arasında CALTEC'te biyoloji profesörlüğü görevini üstlenen, 1977'de "Emeritus" profesör olan Delbrück, 1949'da ABD Ulusal Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiş, ayrıca Danimarka Krallık Akademisi, Londra'daki Royal Society ve Fransız Akademisi'nde yabancı üyeliğe kabul edilmiş, 1969 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü Hershey ve Luria ile bölüşmüştür.

Bakteriler üzerinde asalak yaşayarak bu mikro-organizmaları yok eden bakteriyofajların (bakteri virüslerinin) varlığını ilk kez 1917'de d'Hérèlle saptamış, ancak 1930'lara değin bu konuda fazla bir ilerleme olmamıştı. D'Hérèlle'in bakteriyofaj adını verdiği ve 1930'da Burnet'in çeşitli türlerinin varlığını gösterdiği bu virüslerin ancak bir bakteriye yapıştığı zaman etkin duruma geçtiği, bakterinin içine girerek çoğaldığı ve sonradan bakterinin hücre çeperini yok

ederek dışarı çıktığı biliniyordu. Burnet bu çoğalma sırasında, bir virüs çiftinden, onlara benzeyen virüslerin yanı sıra benzemeyen yeni ve değişik tiplerin de ortaya çıktığını gözlemlemişti.

ABD'de bakteriyofajlar üzerinde çalışmaya başlayan ve 1943'te Luria ile birlikte bakterilerdeki değişim (mütasyon) hızını ölçmek üzere bir yöntem geliştiren Delbrück, 1946'da bu kez W.T. Bailey ile birlikte, değişik türden virüslerin aynı hücre içinde ortaya çıkabileceği bir deney tasarladı. Bu deneyde gözlemlenen yeni türlerin, birleşen ilk türlerdeki karakterlerin değişik kombinasyonlarına sahip olduklarını gören Delbrück ve Bailey, bu sonucu virüs çifti arasında gerçekleşen genetik malzeme alışverişiyle açıkladılar. Böylece, o güne değin yalnızca gelişmiş organizmalara ilişkin bir özellik olduğuna inanılan gen alışverişi yoluyla yeni türler yaratarak evrimleşme yeteneğinin en basit organizmalarda da var olduğu kanıtlanmıştı. Aynı dönemde, Delbrück ve Luria'dan bağımsız olarak Hershey de aynı sonuca ulaştığından, 1969 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü bu üç araştırmacı arasında bölüştürüldü.

Delbrück'ün 1953'te Visconti ile birlikte geliştirdiği, bakteriyofajların birleşmeleri sırasındaki genetik süreci açıklayan ve gen alışverişinin basit bir değişim olmadığını, tekrarlanan bir çiftleşme sayılması gerektiğini gösteren kuramı bazı ayrıntılar dışında bugün de geçerlidir.

• **BAKINIZ:** BURNET, d'HÉRELLE, HERSHEY, S.LURIA

DE LEON, Daniel

(1852-1914)

ABD'li sendikacı ve siyaset adamı. Ülkesindeki işçi hareketinin önderlerindendir.

Antiller'de Curaçao'da doğdu, 1914'te öldü. 1865-1871 arasında Hollanda ve Almanya'daki üniversitelerde dilbilim, tarih, felsefe ve matematik eğitimi gördü. 1872'de New York'a gitti. Bir süre, bir İspanyolca gazete çıkaran Kübalı devrimcilere yardım etti. 1876'da Columbia Üniversitesi Hukuk Okulu'na girdi. 1883'te bu üniversitede uluslararası hukuk dersleri verdi.

1880'ler ABD'de işçi hareketinin köktenci biçimler almaya başladığı bir dönemdi. 1881-1886 arasında yapılan 3.092 greve 1.323.000 işçi katılmıştı. Farklı sosyalist eğilimler Socialist Labor Party (Sosyalist İşçi Partisi) içinde bir arada bulunuyordu. Öte yandan 1869'da kurulmuş olan Knights of Labor (İşçi Sınıfının Şövalyeleri) örgütü işçileri militan bir mücadele temelinde örgütlemekteydi. 1886'da kurulan American Federation of Labor (Amerikan İşçi Federasyonu) ise işçi sınıfını mesleki çıkarlar etrafında örgütlemeyi amaçlıyor, siyasal amaç gözetken sendikacılık anlayışına karşı çıkıyordu.

De Leon 1888'de İşçi Sınıfının Şövalyeleri grubuna, 1890'da Sosyalist İşçi Partisi'ne katıldı. 1891'de

Sosyalist İşçi Partisi'nin yayın organı *The People* (Halk) dergisini kurdu, ölümüne değin bu derginin ve partinin yöneticiliğini sürdürdü. 1895'te sosyalist sendika ve grupların birleşmesiyle oluşan Socialist Trade and Labor Alliance'ı (Sosyalist Sendika ve Emek İttifakı) kurdu. 1905'te bu örgütün köktenci görüşleri savunan Industrial Workers of the World (Dünya Sanayi İşçileri Sendikası) ile birleşmesinde etkin rol oynadı.

De Leon, kapitalist devletin yıkılıp yerine işçi birlikleri temeline dayanan sosyalist bir devletin oluşturulması gerektiğine inanıyor ve bunun ancak devrimci bir partinin önderliği altında gerçekleştirileceğini savunuyordu. Siyasal amaçlar taşımayan sendikal hareketlere ağır eleştiriler yönelten De Leon, sosyalist bir partinin kendi görüşlerinin propaganda-sını yapmak amacıyla seçimlere katılmasını, fakat reformcu partilerle hiçbir şekilde ittifaka girmemesi gerektiği görüşünü savunuyordu.

De Leon'un görüşleri ABD'deki sendikacılık hareketinin ve sosyalist düşüncelerin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Reform or Revolution*, 1899, ("Reform ya da Devrim"); *As to Politics*, 1907, ("Politika Hakkında").

• **BAKINIZ:** LENİN, MARX.

DELIBES, Léo

(1836-1891)

Fransız, besteci. Bale müziği besteciliğinin öncülerindendir.

Clément-Philibert-Léo Delibes 21 Şubat 1836'da, Sarthe bölgesindeki Saint-Germain-du-Val'de doğdu, 16 Ocak 1891'de Paris'te öldü. Babasının ölümü üzerine annesiyle birlikte Paris'e gitti ve Madeleine Kilisesi'nin çocuk korosunda yer aldı. 1848'de müzik yeteneğini farkedene annesi tarafından Paris Konservatuvarı'na gönderildi. Dönemin önde gelen opera bestecilerinden Adolphe Adam'ın öğrencisi oldu. Onun yardımıyla, 1853'te Théâtre Lyrique'te eşlikçi, Saint Pierre de Chaillot Kilisesi'nde orgcu olarak görev aldı.

1855'ten başlayarak bestelediği operetler tanınmasını ve sevilmesini sağladı. 1863-1872 arasında Paris Operası'nda eşlikçi ve koro şefi yardımcısı olarak görev yaptı. Bu kuruluşun ısmarladığı, 1866'da sahnelenen *La Source* adlı balenin müziği, bu türdeki ilk yapıtı oldu. 1870'te *Coppélia*, 1876'da da *Sylvia* adlı bale yapıtları ise bestecinin büyük bir ün ve saygınlık kazanmasını sağladı. Bunda, operalarının kazandığı başarının da rolü vardır.

Yapıtlarının gördüğü yaygın ilgiyle Fransa'nın en beğenilen bestecilerinden biri olan Delibes, 1877'de Légion d'Honneur Chevalier unvanını aldı; 1881'de Paris Konservatuvarı'nda kompozisyon öğretmenliğine, 1884'te de Fransız Enstitüsü üyeliğine getirildi.

Delibes'in üslubu, genellikle, hafif opera türüne yatkın özelliklere sahiptir. Müziği, Fransa'da ikinci

İmparatorluk döneminde burjuva değerlerinin ege- men olduğu yaşam biçimlerinin havasını yansıtır. Bununla birlikte, asıl önemi, bale müziği alanındaki veriminden kaynaklanır. *Coppélia* ve *Sylvia*'yla Delibes, o zamana değin balede ancak ikincil bir önemi ve yardımcı bir işlevi olan müziği, bale yapıtlarının temel öğelerinden biri durumuna getirmiş, bale müziğine senfonik bir nitelik kazandırmıştır. Bu yönüyle, öncelikle Çaykovski'yi ve başka bale müziği bestecilerini etkilemiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** Bale müziği: *La Source*, 1866, ("Kaynak"); *Coppélia*, 1870; *Sylvia*, 1876. Opera: *Le roi l'a dit*, 1880, ("Kral Söylemişti"); *Lakmé*, 1883; operetler. Vokal müzik: *O salutaris*; *Messe brève*; *Agnus Dei*; şarkılar.

DELISLE, Guillaume

(1675-1726)

Fransız, coğrafyacı. Fransa'da harita- cılık alanında yeni düzenlemeler ge- tirmiştir.

28 Şubat 1675'te Paris'te doğdu, 25 Ocak 1726'da aynı kentte öldü. Tarihçi ve coğrafyacı Claude Delisle'in oğlu, gökbilimci Joseph-Nicolas Delisle'in kardeşidir. Gökbilimci Giovanni Domenico Cassini'den astronomi dersleri aldı. 1700'den başlayarak Avrupa ve Afrika haritaları yayımlamaya başladı. 1718'de kralın baş coğrafyacısı oldu. 1720'de yeni düzenlemelerle bir dünya haritası hazırladı.

Delisle, o tarihe değin Ptolemaios'un verdiği boylamlarla çalışan coğrafyacıların tersine, astrono- mik gözlemlerden yararlanarak yeryüzünün tüm bölgelerini doğru olarak saptayan haritalar hazırladı. Bu haritalarda kıyı şekilleri, uzunluklar daha önceki haritalardan daha doğru olarak belirlenmiştir. Ayrıca bir gökküre ve bir yerküre hazırlayan Delisle, 100'e yakın harita çizdi ve yayımladı. Ölçüm teknikleri ve Eski Çağ coğrafyacılığı hakkında yazıları da vardır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Atlas géographique*, (ö.s.), 2 cilt, 1789, ("Coğrafya Atlası").
- **BAKINIZ:** J.N.DELISLE, PTOLEMAİOS.

DELISLE, Joseph-Nicolas

(1688-1768)

Fransız astronomi bilgini. Güneş le- kelerinin günmerkezli koordinatları- nı belirlemek için ilk başarılı yöntemi önermiştir.

4 Nisan 1688'de Paris'te doğdu. 11 Eylül 1768'de aynı kentte öldü. Coğrafya ve tarih yazarı Claude Delisle'in (1644-1720) dokuzuncu çocuğudur. Ağabe- yi Guillaume Delisle'den ayırt etmek için "Küçük" ya da "Genç Delisle" diye anılan Joseph-Nicolas, Collè- ge Mazarin'de tanrıbilim okurken kendi kendine

matematik çalıştı ve 1706'da izlediği bir Güneş tutulması ilgisini astronomiye çekti. Önce Cassini'nin astronomi cetvellerini tamamlamaya çalıştı, ardından Lüksemburg Sarayı'nın kubbesinde bir gözlemevi kurmak için izin alarak 1712'de düzenli gözlemlerine başladı. 1718'de Collège de France'ta matematik profesörlüğüne atanan ve ülkesi dışında da ünü giderek yayılan Delisle 1725'te, Rus çarı Büyük Petro'nun çağrısıyla, bir gözlemevi ve astronomi okulu kurmak üzere St. Petersburg'a (bugünkü Le- ningrad) gitti. Dört yıl kaldı ve Rusya'nın ilk astronomi bilginleri kuşağının yetişmesinde büyük katkısı oldu. 1747'de Paris'e dönerek Collège de France'taki öğre- tim görevini sürdüren ve Lalande gibi değerli öğren- ciler yetiştiren Delisle, Lüksemburg Sarayı'ndaki göz- lemevine ek olarak Hôtel de Cluny'de yeni bir gözlemevi kurdu. 1753'te Merkür'ün, 1761'de Venüs' ün Güneş önünden geçişlerini gözlemlemek amacı- la çeşitli ülkelerdeki gözlemlerinin işbirliğini sağ- layarak uluslararası ilk sistemli çalışmayı örgütledik- ten sonra, Collège de France'taki derslerini Lalande'a bırakıp gözlemlerine ve çalışmalarına son verdi.

Delisle, kendisinden önceki astronomların, özel- likle Halley'in başvurduğu yöntemle gezegenlerin Güneş önünden geçişlerini gözlemleyerek Güneş'in ıraklık açısını (paralaks), dolayısıyla Güneş-Yer uzak- lığını hesaplayabileceğini düşünmüştü. Merkür'ün 1723'teki geçişinde beklediği sonuca ulaşamayınca, umudunu gezegenin daha sonraki geçişlerine bağladı. Ancak, 1743 ve 1753'te de sonuç değişmeyince, Merkür gezegeninin Güneş önünden geçişini gözlem-lemekle Güneş'in ıraklık açısını belirlemenin olanak- sız olduğunu anlayarak, Yer-Güneş uzaklığının ölçümünde Halley'in yaptığı gibi Venüs'ün geçişin- den yararlanmak gerektiğine dikkati çekti.

Delisle'in en önemli çalışması, Güneş lekelerinin günmerkezli koordinatlarını belirlemek için önerdiği yöntemdir. 1738'de Rusya'da yayımladığı *Mémoires pour servir à l'histoire et au progrès de l'astronomie, de la géographie et de la physique* ("Astronominin, Coğrafyanın, Fiziğin Gelişmesine ve Tarihe Yardımcı İncelemeler") adlı yapıtında açıkladığı bu yöntem, o güne değin tanımlanmış en başarılı yöntem olarak bilinir. Ayrıca, Güneş çevresinde gözlemlenen renkli halkaların oluşumunu atmosferdeki su damlacıkların- dan geçen güneş ışınlarının kırınımıyla açıklayan Delisle, Fransa ve Rusya'da değerli öğrenciler yeti- ştirdiği gibi, astronomi gözlemlerinde uluslararası işbirliğinin öncüsü olarak da bu bilim dalına katkıda bulunmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Mémoires pour servir à l'histoire et au progrès de l'astronomie, de la géographie et de la physique*, 1738, ("Astronominin, Coğrafyanın, Fiziğin Gelişmesine ve Tarihe Yardımcı İncelemeler").
- **BAKINIZ:** HALLEY, J.L. LALANDE.

DELİBAŞ MEHMED

(? - 1921)

Türk, ayaklanmacı. Milli Mücadele'ye karşı Konya'da bir ayaklanma düzenlemiştir.

Doğum tarihi bilinmemektedir. 1921'de Çumra'da öldü. Konya'nın Çumra ilçesinin Alibeyhöyüğü köyünün ağalarındandır. Milli Mücadele başlarında Konya valisi Haydar (Vaner) Bey'in verdiği yetkiyle, ilerleyen Yunanlılar'a karşı Çumra ve Karaman köylerinden güç toplayarak bir çete oluşturdu. Bu sırada İstanbul hükümeti de Anadolu halkının Milli Mücadele'ye karşı olduğunu göstermek için kışkırtmalara girişmişti.

Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden Zeynelabidin Hoca, Konya çevresinde propagandaya başladı ve Ege'den ilerleyen ordunun Yunan değil halifeye bağlı güçler olduğu, Kuva-yı Milliye'nin din düşmanı olduğu söylentisini yaydı. Bu kışkırtmalara kapılan Delibaş Mehmed, 2 Ekim 1920'de 500 kadar adamıyla Çumra'ya bir baskın düzenledi. Ardından, çoğunluğu asker kaçaklarının oluşturduğu, Ilgın, Akşehir ve Karaman'daki ayaklanmacılarla birleşerek 3 Ekim 1920'de Konya'ya girdi. Kenti savunmak için yeterince gücü olmayan vali Haydar Bey ile Merkez komutanı Avni Bey, Alaeddin Tepesi'ne çekilerek direnmeye çalıştılar. Kente giren Delibaş yönetimindeki ayaklanmacılar telgrafhaneyi ve hükümet konağını ele geçirdiler. Kendilerince bir yönetim oluşturduktan sonra cezaevini boşaltıp kıyımaya giriştiler. Başta Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Sivaslı Ali Kemal Hoca olmak üzere Kuva-yı Milliye yanlısı pek çok kişiyi öldürdüler. Bu durumda ancak iki gün dayanabilen vali ile merkez komutanı da ayaklanmacılara teslim olmak zorunda kaldılar.

Konya'daki olaylar üzerine Ankara hükümeti İçişleri Bakanı Vekili Refet Bey'i (Bele) ayaklanmayı basturmakla görevlendirdi. Demirci Mehmed Efe çetesi başta olmak üzere Batı Cephesi'nden de destek alan Refet Bey'in yanı sıra Adana'dan 41. Tümen, Afyon'dan da Derviş Bey komutasındaki güçler Konya'ya gönderildi.

Refet Bey komutasındaki güçler, 6 Ekim 1920'de Delibaş Mehmed'i bozguna uğratarak Konya'ya girdiler. Ardından Çumra, Bozkır, Karaman, Seydişehir, Beyşehir ele geçirilerek ayaklanmacılar dağıtıldı.

Delibaş Mehmed, Mersin'e kaçarak Fransızlar'a sığındı. Sonra İstanbul'a giderek Zeynelabidin Hoca'yla ilişki kurdu. Bir süre İzmir'de Yunan ordusunda görev aldı. Ardından yeni bir ayaklanma başlatmak üzere Konya'ya gitti. Ancak affedilmek umuduyla ayaklanmaya katılmaya istemeyen adamları tarafından Çumra'da öldürüldü.

• BAKINIZ: BELE.

DELLALZADE İSMAİL EFENDİ

Bak. İsmail Efendi [Dellalzade]

DELON, Alain

(1935)

Fransız sinema oyuncusu. Önemli yönetmenlerin nitelikli filmlerindeki rolleriyle yaygın bir ün kazanmıştır.

8 Kasım 1935'te Sceaux'de doğdu. Güçlükler ve serüvenlerle dolu bir çocukluk ve ilköğrenim geçirdi. 17 yaşında gönüllü askerlik yaptı, yeraltı dünyasıyla ilişkileri oldu. 1957 Cannes Film Festivali'nde keşfedildi. İlk önemli başarısını 1959'da *Christine* (Sen Bir Melektin) filmiyle kazandı. Birçok jönpromiye rolünden sonra Visconti'nin *Rocco e i suoi Fratelli* (Rokko ve Kardeşleri) filmindeki rolüyle ilk olarak eleştirmenlerin dikkatini çekti. Visconti, Delon'un güzelliğini ön plana çıkartarak, onun kendi kendine vurgun, kimi zaman fırsatçı, kimi zaman zayıf genç adam rollerinde yerini bulmasını sağladı. Delon bu alandaki en büyük başarılarını Melville için canlandırdığı gangsterlerde, romantik filmlerdeki genç serseri rollerinde, Losey'in *Mr. Klein* ve *The Assassination of Trotsky* (Meksika'da Cinayet) gibi filmlerinde sağladı. Delon ayrıca sinema yapımcılığı ve ticari girişimleriyle büyük bir servet sahibi olmuştur.

• YAPITLAR (başlıca): Oynadığı filmler: *Christine*, 1959, (Sen Bir Melektin); *Rocco e i suoi Fratelli*, 1960, (Rokko ve Kardeşleri); *Il Gattopardo*, 1964, (Leopar); *Le Samourai*, 1967, (Kiralık Katil); *Borsalino*, 1970; *The Assassination of Trotsky*, (Meksika'da Cinayet); *Mr. Klein*, 1978, (Kaderi Arayan Adam).

DELVAUX, Paul

(1897)

Belçikalı ressam. Gerçeküstücü resmin temsilcilerindendir.

Antheit-Lez-Hul'de doğdu. Brüksel Güzel Sanatlar Akademisi'nde önce mimarlık, sonra da resim öğrenimi gördü. 1928'de gene Brüksel'de Güzel Sanatlar Sarayı'nda açtığı sergi ile tanındı. 1936'da Gerçeküstücülük hareketine katıldı. 1947'de onun sanatını konu alan *Le Monde de Paul Delvaux* ("Paul Delvaux'nun Dünyası") adlı bir film yapıldı. Bu filmin metnini şair Paul Eluard yazdı. Delvaux 1952'den başlayarak Belçika'daki çeşitli yapılar için duvar panoları hazırladı. Brüksel'de Mimarlık ve Dekoratif Sanatlar Ulusal Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yaptı.

Delvaux'nun başlangıçta, dışavurumcu (ekspressionist) bir ressam olan C.Permeke'in (1886-1952) etkilerinin açıkça görüldüğü, İzlenimcilik ve Dışavurumculuk arası bir anlayışı vardı. Daha sonra Magritte'in gerçeküstücülüğünü ve Chirico'nun metafizik

resmini, Veristik Gerçeküstüçülük kapsamı içinde bütünleştiren özgün bir üslup geliştirdi.

Delvaux, Eski Yunan mimarlığının sütunlu yapılarıyla biçimlenen çevrelerden tren istasyonlarına, İtalyan köşkerlerinden boğucu atmosferli bekleme odalarına kadar çeşitli mekânları resimlerine konu yapmıştır. Çoğunlukla bu mekânları şenlendiren kocaman gözlü çıplak kadın figürleri ile bürokrat giyimli erkekler, anlamı belirsiz bir gelişmeyi bekler gibidirler. Onun tüm resimlerinde, rüyalar dünyasını çağrıştıran bir tiyatro havası egemendir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Şafak Vakti*, 1937; *Ay'ın Evreleri*, 1939, Modern Sanatlar Müzesi, New York; *Eller*, 1941; *Yankı*, 1943; *Demir Çağı*, 1951, Güzel Sanatlar Müzesi, Ostende.

- **KAYNAKLAR:** P.A. de Bock, *Paul Delvaux*, 1965; E.Langui, *Paul Delvaux*, 1949.

- **BAKINIZ:** CHIRICO, DALI, MAGRITTE.

DEMARGUE, Pierre (1903)

Fransız, arkeolog. Ege uygarlıkları konusunda araştırmalar yapmıştır.

8 Şubat 1903'te Aix-en-Provence'da doğdu. École Normale Supérieure ve École Française d'Athènes'de öğrenim gördü. 1933'te Grenoble, 1937'de Strasbourg, 1950-1971 arasında Sorbonne Üniversitelerinde klasik arkeoloji dersleri verdi. 1969'da Institut de Belles Lettres'e üye oldu. Çeşitli uluslararası kurumlara üye seçildi. Légion d'Honneur nişanını aldı. *Revue d'Archéologie*'in yöneticiliğini yaptı.

Girit'te 1927'den başlayarak aralıklarla 1964'e değin sürdürülen Mihos kenti Mallia'daki kazıları yönetti. Bu kazılarda İÖ 2000 ile 1400 arasında yer alan Girit uygarlığının anlaşılmasını sağlayan pek çok buluntu ortaya çıkartıldı. Kentteki saray, ev gibi mimarlık yapıları ve mezarlar, Yunan öncesi Girit uygarlığının tarihi, sanatı, özellikle de mimarlığı ve çanak çömleği üzerine çok önemli bilgiler edinildi.

Demargue Yunan öncesi ile Yunan Arkaik dönemi arasındaki kültürleri araştırırken Girit Adası'na ağırlık vermiştir. İÖ 8.-7. yy Yunan sanatında görülen Doğu etkilerinin, deniz yoluyla geldiğini ve Girit'in bu yayılmada ilk durak olduğunu savunmuştur. Girit'te 1923'te Anavlochos'ta, 1933 ve 1936'da da Arkaik döneme ait bir yerleşme yeri olan Dreros'ta yaptığı kazı ve incelemeler ona bu savında destek sağlamıştır.

Demargue, Yunan Arkaik ve Klasik dönemlerinde Ege'nin tek bir kültür çevresi haline gelmesi üzerinde durmuştur. Bu konuya açıklık getirmek için Afrika'nın kuzey kıyısında Kartaca'da ve Güneybatı Anadolu'da Likya bölgesindeki Ksanthos'ta 1950-1962 arasında kazılar ve araştırmalar yapmıştır. Ksanthos kazıları sonucunda daha önceden bilinen Likya mezar anıtlarının durumlarını ayrıntılı biçimde tanımlamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Fouilles de Mallia, le palais, 3e rapport*, (F.Chapouthier ile), 1942, ("Mallia Kazıları, Saray, 3.Rapor"); *Fouilles de Mallia, les nécropoles, I*, 1945, ("Mallia Kazıları, Mezarlıkları, I"); *Fouilles de Mallia, les maisons et quartiers d'habitation, I*, (H.Gallet de Santerre ile), 1953, ("Mallia Kazıları, Evler ve Yerleşim Bölgeleri"); *Fouilles de Xanthos I: espiliers funéraires*, 1958, ("Ksanthos Kazıları I: Kule Mezarları"); *Fouilles de Mallia, le palais, 4e rapport* (F.Chapouthier ile), 1962, ("Mallia Kazıları, Saray, 4.Rapor"); *Naissance de l'art Grec*, 1964, ("Yunan Sanatının Doğuşu"); *Fouilles de Xanthos III: Le monument des néréides, architecture*, (P.Coupeil ile), 1969, ("Ksanthos Kazıları III: Nereyidler Anıtı, Mimarlığı"); *Fouilles de Mallia, plan du site, plans du palais, indices*, 1974, ("Mallia Kazıları, Yerleşimin ve Sarayın Planları"); *Fouilles de Xanthos V: tombes maisons, tombes-rupestres, sarcophages, les épitaphes lyciennes*, (E.Laroche ile), 1974, ("Ksanthos Kazıları V: Ev Mezarları, Kaya Mezarları, Lahitler, Likya Mezar Taşları").

DEMBOWSKI, Edward (1822-1846)

Polonyalı düşünür ve eylem adamı. Krakow ayaklanmasının önderlerinden. Bir "yaradılış felsefesi" oluşturulması gereğini savunmuştur.

25 Nisan 1822'de Varşova'da doğdu, 27 Şubat 1846'da Podgorzu'da öldü. Dembowski'nin önderlik ettiği Polonya Demokratik Derneği, ulusal bağımsızlık için mücadele ediyordu. Köylülerin toprak sahiplerini devirerek, toplumcu bir düzen kurmaları gerektiğini savunan Dembowski, Krakow'dan başlayarak tüm Polonya'ya yayılacak bir ayaklanma planı hazırladı. Hareket başarısızlıkla sonuçlandı ve Dembowski Krakow yakınlarında öldürüldü. Bu ayaklanma o dönemin en önemli köylü ayaklanmalarından biri olarak değerlendirilmiştir.

Dembowski'nin felsefesi H.Kollataj ve Staszic'ten etkilenmiştir. Ezen ve ezilen arasındaki toplumsal çelişkiye dayalı ulusal ve toplumsal devrimleri tarihsel gelişme içinde bir zorunluluk olarak görür. Katolik Kilisesi ve din, feodal düzenin araçları olduğundan onlara karşı çıkar. Tanrıtanımazlığı savunur. Hegel'i de, "yeni"yi "eski"nin emrine koşarak düzenin savunuculuğunu yaptığından eleştirir. Metafizikten kaynaklanan bir maddeciliğe karşı çıkarak, pratiğe dayalı ve halkın gereksinmesine karşılık verebilecek bir "yaradılış ve gelecek felsefesi" oluşturulması gereğini vurgular. Seçmeciliğin ve uzlaşmacılığın karşısındadır. Maddeciliğinin yanı sıra, felsefesinin idealist bir yönü de vardır. İnsan aklını tarihin itici gücü olarak nitelendirir.

Diyalektik yöntemi benimseyerek, edebiyat eleştirileri yapmıştır. "Sanat sanat içindir" düşüncesinin karşısında yer almış, Polonyalı yurtsever, şair Mickiewicz ile Polonya'da estetikte yenilik yapma akımına katılmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Kilka myśli o eklektyzmie*, 1843, ("Seçmecilikle İlgili Düşünceler").

- **KAYNAKLAR:** L.Przemski, *Edward Dembowski*, 1953; A.Sładowska, *Poglady społeczno polityczne i filozoficzne*

Edwarda Dembowskiego, 1955.

• BAKINIZ: HEGEL, MICKIEWICZ.

DEMETRİUS (İS 1.yy)

Romalı filozof. Kynik felsefeye uygun bir yaşama biçiminin benimsenmesi gereğini savunmuştur.

Yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur. Attika'da doğduğu sanılmaktadır. Caligula, Neron ve Vespasianus dönemlerinde yaşamıştır. Roma'da Seneca ve Thræsea Paetus ile dostluk kurdu. İmparatorluğa karşı düşüncelerini çekinmeden dile getirdiği için 66'da Neron tarafından Roma ülkesinden sınır dışı edildi. Vespasianus başa geçtikten sonra Roma'ya dönmesine izin verildi. Demetrius, bu adı taşıyan birkaç filozofun en tanınmışlarından. Düşünceleri, yakın dostu Seneca'nın, ondan yaptığı alıntılarla günümüze ulaşmıştır. Erdemli yaşam konusunda çevresine örnek olmak için, azla yetinmiş, yoksul denebilecek nitelikte bir yaşam sürmüştür. İmparatorlarla alay etmekten ve onları en ağır biçimde eleştirmekten kaçınmamıştır. Düşünce alanında ortaya bir yenilik koymamasına karşın, çevresinde saygı uyandıran bilgece davranışı, ona felsefe tarihinde ayrıcalıklı bir yer kazandırmıştır.

Demetrius, Kynik geleneği sürdüren Roma Stoacıları gibi, erdemi felsefesinin ana sorunu yapmıştır. Onun için mutluluk, doğada, herkesin anlayabileceği kadar açık, birkaç küçük gerçeğe bağlıdır. Ölüm, bir doğa olayı olduğundan, kötülük olarak yorumlanmamalıdır. Doğa düzeni insanların topluca yaşamalarını gerektirir. Bundan ötürü, dünya tüm insanların mülküdür. Dünya varlıklarına düşkün olmamak, azla yetinmek gerekir. İyiliğin ve doğruluğun kaynağı, insanın ruhudur. Tanrılardan korkmak için neden yoktur. Dış etkiler, kişinin umutlarını kırmamalıdır. Zorluklara dayanma gücü, insanın kendi özünden kaynaklanır. İnsan, davranışlarından yalnız evrene karşı yükümlüdür. Bunu da erdemli yaşayarak yerine getirebilir.

• BAKINIZ: SENECA.

DE MILLE, Cecil (1881-1959)

ABD'li sinema yönetmeni ve yapımcı. Tarihten ve İncil'den alınma konuları büyük, masraflı yapımlar halinde sunmasıyla tanınan ilk Hollywood yönetmenlerindendir.

Cecil Blount De Mille 12 Ağustos 1881'de doğdu, 21 Ocak 1959'da öldü. Tiyatrocu bir ailenin

oğlu olarak dünyaya geldi. 1913'te Jesse Lasky ve Samuel Goldwyn ile ilk yapım şirketlerinden birini kurdu ve ertesi yıl altı makaralık *The Squaw Man* ("Kızılderili") filmini çekti. Büyük ticari başarı kazanan bu film, De Mille'i yüreklendirdi. İster Western türünde, ister tarihsel türde, ister opera uyarlaması olsun, filmlerinde daima pahalı dekorlar, zengin giysiler kullanmaya özen göstererek sinemada gösterişi ön plana çıkardı. Bu eğilim, özellikle 1923'teki *The Ten Commandments* (On Emir), 1949'daki *Samson and Delilah* (Samson ve Delilah) filimlerinde ki İncil yorumlarında dikkati çeker. Sağ eğilimli De Mille, sinema işçilerinin sendikalarıyla çelişkiye düştüğü için, 1950'lerden sonraki değişimlere ayak uyduramadı. Fakat Hollywood'un eski profesyonellerinden biri olarak daima ilgi ve saygı gördü. Filmlerindeki aşırı gösteriş bugün bir yönüyle eskimişse de, örneğin *On Emir*'deki piramit sahnesi gibi sahneler hâlâ destansı bir nitelik taşımaktadır.

• YAPITLAR (başlıca): *The Squaw Man*, 1914, ("Kızılderili"); *The Ten Commandments*, 1923, (On Emir); *Cleopatra*, 1934; *The Plainsman*, 1937, (Vadideki Kahraman); *Samson and Delilah*, 1949; *The Greatest Show on Earth*, 1952, ("Dünyanın En Büyük Gösterisi").

DEMİR, İsmet (1925-1979)

Türk, sendikacı. Yapı işkolunda büyük grevler düzenlemesiyle tanınmıştır.

Eskişehir'e bağlı Biçer'de doğdu. 16 Mart 1979'da İstanbul'da öldü. Ortaokul birinci sınıfa kadar okudu. Uzun süre tarım bölgelerinde topograf olarak çalıştı. Bir süre işsiz kaldı. 1962'de işsizliği protesto etmek ve iş istemek üzere o dönemde büyük yankılar yaratan "Meclis Yürüyüşü"nü düzenleyenler arasında yer aldı. Aynı yıl Karadeniz içinde Ereğli Morrison Şirketi'nde topograf olarak çalışmaya başladı. Burada Türk-İş'e bağlı Yapı-İş Federasyonu'nun yerel sendika örgütünü kurdu. 1963'te aynı federasyona bağlı Marmara Bölge Sendikası'nda göreve başladı. Bir süre sonra da sendikadan ihraç edildi. Bunun üzerine 1965'te Suat Kundakçı ile birlikte bağımsız Yapı İşleri Sendikası'nı (YİS) kurdu. Aynı yıl sendika Ambarlı Termik Santrali inşaatında bir grev başlattı. 1966'da ise YİS'in petrol boru hattında yürüttüğü grev Bakanlar Kurulu'nca ertelenince; sendika, greve devam edilmesi yolunda karar alarak, Danıştay'a başvurdu. Danıştay yürütmeyi durdurma kararı vererek, grevi yasallaştırdı.

Bundan sonra, 1967'de Kadıncık Barajı, 1968'de Ferro Kimya Tesisleri, 1970'te Aliağa Rafinerisi ve 1974'te de İskenderun Demir Çelik Tesisleri inşaatlarında grevler düzenleyen YİS Başkanı İsmet Demir, bu olaylar sırasında Türk-İş ve birçok kuruluşun yönetimi ile çatıştı, birkaç kez tutuklandı.

Demir, yıpratıcı bir yaşam sonunda yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak öldü. Demir, oldukça güç koşullar altında sendikal uğraşta bulunmuş bir kişidir.

Türkiye’de en dağınık ve örgütlenmesi en güç olan yapı işkolunda başarılı ama kalıcı olmayan örgütlenmeler gerçekleştirmiş, tutumuna karşı çıkanlar tarafından “çizgi dışı” bir sendikacı olarak görülmüştür.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Anılar ve Deneyler-İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975)*, (ö.s.), 1980.

DEMİR, Kemal Tahir

Bak. KEMAL TAHİR

DEMİRBAŞ ŞARL

Bak. KARL XII

DEMİRCİ MEHMET EFE (1885-1959)

Türk, efe. Milli Mücadele’de yararlıklarda bulunmuştur.

1885’te Nazilli’nin Pirlibey köyünde doğdu. 1959’da aynı yerde öldü. Baba mesleği olan demircilikle uğraştı. I.Dünya Savaşı sırasında bir subayın davranışına kızıp askerden kaçtı ve dağa çıkarak efe oldu. Odemiş, Denizli ve Aydın çevresinde adını duyurdu.

15 Mayıs 1919’da Yunanlılar’ın İzmir’e çıkması üzerine direnişçilerin saflarına katıldı. 10 Temmuz 1919’da Umurlu’da Binbaşı İsmail Hakkı Bey’in komutasına girdi. Yunanlılar’a karşı girilen Fata ve Adağide baskınlarında yararlıklar gösterdi, Kuva-yı Milliye’nin Köşk cephesi komutanlığına getirildi. Ancak Kuva-yı Milliye karargâhının Köşk’ten Nazilli’ye taşınmasından sonra başına buyruk davranmaya başladı.

Yunanlılar’ın Denizli’ye yaklaşmaları üzerine buradaki Rumlar’ın başka yerlere gönderilmeleri kararlaştırılınca Demirci Mehmet Efe bu görevi adamlarından Sökeli Ali Efe’ye verdi. Ancak Ali Efe hem Rumlar’ı hem Türkler’i huzursuz eden taşkınlıklar yapınca halk kendisini öldürdü.

Bu olayın ardından 8 Temmuz 1920’de Denizli’yi basan Demirci, Sökeli Ali Efe’yi öldürdükleri iddiasıyla kentin ileri gelenlerinden 60 kişiyi kurşuna dizdi. Olay Ankara’da duyulunca mecliste büyük tepkilere yol açtı. Ancak hem Ankara hükümetinin askeri güçsüzlüğünden hem de Yunanlılar’ın başlattığı yoğun saldırıdan yararlanan Demirci, Göller Bölgesi’ndeki dağlara çekildi. Ve olay kapatıldı. Ekim 1920’de Konya’da meydana gelen Delibaş Mehmed ayaklanmasının bastırılmasında yararlıklar gösterdi.

Demirci, 10 Kasım 1920’de kurulan Güney Cephesi komutanlığına Refet Bey’in (Bele) atanmasından sonra Kuva-yı Milliye ile düzenli ordu arasındaki çekişmede ne Çerkez Ethem’in birleşme çağrısını ne de Refet Bey’in düzenli orduya katılma çağrısını kabul etti. Bunun üzerine Refet Bey bir baskın

düzenleyerek Demirci’nin güçlerini dağıttı. Demirci, baskını yarararak dağlara kaçtı. Bunun üzerine Ankara hükümeti kendisine haber göndererek ulusal görevini yapuğunu, artık dinlenmeye çekilmesi gerektiğini bildirdi. Bu isteğe uyan Demirci köyüne çekilerek ölene dek orada yaşadı.

- **BAKINIZ:** BELE, DELİBAŞ MEHMED.

DEMİREL, Selçuk (1954)

Türk, grafikçi. Toplumsal eleştiri ve yergiye ağırlık veren karikatürleriyle tanınmıştır.

Artvin’de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Ankara’da tamamladı. 1973’te, kendisinin de kurucuları arasında olduğu *Amatör Sanatçılar Dergisi*’nde ilk çizgilerini yayımladı. 1974’te mimarlık eğitimine başladı. 1975’te Yeraltı Maden-İş Sendikası’nda çalışmaya başladı. Bu sendikanın yayın organı *Maden İşçisinin Sesi* başta olmak üzere, *Cumhuriyet*, *Politika*, *Yeni Ulus* gibi gazetelerde, *7 Gün*, *Mimarlık*, *Birlik Haberleri* gibi dergilerde çizdi. 1974’te üç arkadaşıyla birlikte Ankara’da bir açık hava sergisi açtı. Aynı yıl ilk kişisel sergisi *Akla-Kara I*’i düzenledi. Bundan sonra iki sergi daha açtı. Çok sayıda siyasal içerikli afiş yaptı. Çocuklar için yazılmışlar başta olmak üzere kitaplar resimledi. Birçok karikatürü kartpostal biçiminde basıldı. 1978’de eğitimini yarıda bırakarak Fransa’ya gitti ve 1979’da orada Güzel Sanatlar Okulu’na girdi. 1980’de Türkiye’de yapmış olduğu çalışmaları kapsayan *Biracayip* adlı albümünü çıkardı. Çeşitli Fransız, İsveç ve Hollanda yayın organlarında yapıtları, yayımlandı. Yarattığı Moumouk adlı bir kız çocuğu tipinin maceralarından oluşan dizileri on bir ayrı dilde basıldı. Halen Paris’te yaşamakta ve çizgi çalışmalarını sürdürmektedir.

Selçuk Demirel, özellikle çocuk dünyasını yansıttığı yapıtlarında betimleyici bir çizgiyi benimsemiştir. Daha çok yergiye dayalı, zaman zaman da grotesk nitelikli ürünler vermiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Kitap: Biracayip*, 1980; *Karga Karga Gak Dedi*, 1981; *Moumouk, aime les lettres*, 1981, (“Moumouk Hartleri Seviyor”); *Moumouk, chez les Jouets*, 1981, (“Moumouk Oyuncaklar Arasında”); *Der Rabe*, 1982, (“Kavga”); *Het Türkse Alfabet*, 1982, (“Türkçe Alfabe”); *Innocent dizisi*, 4 kitap, 1983; *Semra, mon album*, 1983, (“Semra, Benim Albümüm”); *The Fox and the Crow*, 1983, (“Tilkiyle Karga”); *Comme ABC*, (“Karikatürlerle Alfabe”). *Kitap resimleri: Arabalar Beş Kuruşa*, 1979; B.Özükan, *Bu Kitabın Masalı*, 1979; S.Bukut, *Aloş Emegin Resmini Yapıyor*, 1979; S.Soyşal, *Tante Rosa*, 1981; A.Serres, *Pain, beurre et chocolat*, 1982, (“Ekmek, Tereyağı ve Çikolata”); N.Poller, *A table! Les histoires sont servies*, 1982, (“Sofraya Buyrun! Öyküler Hazır”); E.Petropoulos, *Language en gestes*, 1983.

DEMİREL, Süleyman (1924)

Türk siyaset adamı. 1964-1980 arasında Adalet Partisi genel başkanlığı, 1965-1971, 1975-1977 ve 1979-1980 arasında başbakanlık yapmıştır.

Isparta'nın İslamköy bucağında doğdu. 1949'da İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. Ertesi yıl Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde çalışmaya başladı. Sulama ve elektrik konularında araştırma yapmak üzere bir yıllığına ABD'ye gönderildi. Dönüşte çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Devlet Su İşleri Barajlar Dairesi başkanı oldu. Bir süre sonra Eisenhower bursuyla yeniden ABD'ye gitti. 1955'te yurda dönüşünde Devlet Su İşleri genel müdürlüğüne getirildi. 27 Mayıs 1960'tan sonra bir süre serbest mühendislik ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı.

1962'de siyasete atılarak Adalet Partisi'ne girdi. Aynı yıl yapılan partinin ilk kongresinde genel idare kuruluna seçildi. İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti içindeki AP'lilerin zorlamasıyla Yassıada mahkûmları için kısmi af çıkarılması ve 22 Mart 1963'te eski cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın sağlık nedenleriyle salıverilmesi üzerine meydana gelen gösteriler sırasında AP genel merkezinin de saldırıya uğramasının ardından aktif siyaseti bıraktı.

Haziran 1964'te AP genel başkanı Rağıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine başlayan parti içi bunalım sırasında yeniden siyasete döndü. Kasım 1964'teki II.Kongre'de başkan adayı olarak Saadetdin Bilgiç'in karşısına çıktı. Bilgiç'in 552 oyuna karşılık 1072 oy alarak AP genel başkanlığına seçildi.

1965'te İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümetinin düşmesinde etkin rol oynadı. Bütçesi onaylanmayan İnönü hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. Demirel, Şubat 1965'te Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında AP,YTP,CKMP ve MP'den oluşan koalisyon hükümetine meclis dışından başbakan yardımcısı ve devlet bakanı oldu.

10 Ekim 1965 seçimlerinde Isparta'dan milletvekili seçilen Demirel, partisinin çoğunluğu kazanması üzerine hükümeti kurmakla görevlendirildi. 27 Ekim 1965'te, 27 Mayıs sonrasının ilk koalisyonsuz hükümetini kurarak Türkiye Cumhuriyeti'nin on üçüncü başbakanı oldu.

12 Ekim 1969 seçimlerinde de meclisteki çoğunluğunu koruyan AP içinde giderek artan huzursuzluklar 1970 bütçe görüşmeleri sırasında patlamaya dönüştü. Gerek eski Demokrat Partililer'e siyasi haklarının geri verilmesi gerek iktisadi ve siyasal konularda Demirel'in davranışlarına karşı çıkan Feruh Bozbeyli, Saadetdin Bilgiç, Faruk Sükan ve Mehmet Turgut'un başı çektiği bir grup milletvekili bütçeye karşı oy verip Demirel'i istifaya zorladılar.

Mart 1970'te yeni bir hükümet kurarak güvenoyu alan Demirel, aynı yıl yapılan V.Kongre'de karşıtlarının sert eleştirilerine karşın yeniden genel başkan seçilerek parti içindeki gücünü bir kez daha

kanıtladı. Bu arada AP içinde Demirel'e karşı olup da disiplin kurulunun kararıyla ya da kendi istekleriyle partiden ayrılan 41'ler Demokratik Parti'yi kurdular. 12 Mart 1971'de ordunun verdiği muhtıra üzerine Demirel başkanlığındaki AP hükümeti istifa etti. Ancak muhtıra sonrası kurulan hükümetleri destekleyerek güvenoyu almalarını sağladı. Ayrıca bu hükümetlerde AP'li bakanlar da görev aldı.

Kurulduğundan beri mecliste çoğunluğu elinde tutan AP, 14 Ekim 1973 seçimlerinden CHP'nin ardından ikinci parti olarak çıktı. Ancak CHP'nin de çoğunluğu sağlayamadığı bu seçim sonrasında Türkiye'de yeniden koalisyonlar dönemi başladı. Ekim 1974'te bozulan CHP-MSP koalisyonunun ve güvenoyu alamayan Sadi Irmak hükümetinin ardından Mart 1975'te AP-MSP-MHP-CGP'nin oluşturduğu Milliyetçi Cephe hükümetinin başkanı oldu. Haziran 1977 seçimleri sonrası kurulan Ecevit hükümeti güvenoyu alamayınca, Ağustos 1977'de MSP ve MHP'nin katılımıyla II.MC hükümetini kurdu. Aynı yılın aralık ayında CHP'nin verdiği bir gensoru önergesi sonucu hükümet düştü.

Ekim 1979 ara seçimlerinden sonra Ecevit'in istifa etmesiyle Kasım 1979'da MSP ve MHP'nin dışarıdan desteklediği bir azınlık hükümeti kuran Demirel, 12 Eylül 1980'deki askeri müdahaleye değin başbakanlık görevini sürdürdü. 1982 Anayasasıyla öbür bazı siyaset adamları gibi ona da 10 yıl süreyle siyaset yapma yasağı konuldu. Ancak Mayıs 1983'te siyasi partilerin kurulmasına izin verildiği dönemde kendisine konulan yasağı çiğnediği gerekçesiyle bir süre Çanakkale'de gözetim altında tutuldu.

• **BAKINIZ:** BAYAR, BOZBEYLİ, ÇAĞLAYANGİL, ECEVİT.

DEMİRİSOY, Seyfi (1920-1974)

Türk, sendikacı. 1960-1974 arasında Türk-İş genel başkanlığı yapmıştır.

Naslıç'ta (bugün Yugoslavya'da) doğdu. 14 Ocak 1974'te Londra'da öldü. Ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç ederek, Çatalca'ya yerleşti. İlkokulu ve ortaokulu burada bitirdikten sonra İstanbul'da Bomanti Bira Fabrikası'nda çalışmaya başladı. 1947'de kurulan İstanbul Bomanti Bira İşçileri Sendikası'na üye oldu. Önce bu sendikanın saymanlığını, sonra da genel başkanlığını yaptı. Aynı yıllarda CHP İşçi Bürosu tarafından sürdürülen İşçi Sendikaları Birliği'nin 1948'de yapılan kuruluş kongresinde yönetim kurulu üyeliğine sonra da genel başkan vekilliğine getirildi.

1952'de daha önce alınmış karar gereği İstanbul Tekstil ve Örmecilik Sanayi İşçileri Sendikası tarafından hazırlanan Türk-İş anayasa taslağına son biçimini vermek üzere Bursa'da yapılan toplantıya İşçi Sendikaları Birliği adına katıldı. Bu toplantı sonunda konfederasyonun kuruluşunu gerçekleştirecek beş kişilik geçici yürütme kurulunda sayman olarak görev

aldı. Bu kurul, 31 Temmuz 1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türk-İş) 12 sendikal kuruluş adına kurucuları ve ilk yürütme kurulu olarak onaylandı. Demirsoy aynı yılın Eylül ayında İzmir'de yapılan I.Genel Kurul'da yönetim kurulu üyeliğine seçildi. 1953'ten 1959'a kadar sürekli olarak İşçi Sendikaları Birliği'nin genel başkanlığını yapan Demirsoy, bu dönemde siyasal çalışmalarda da bulundu. 1954 ve 1957 milletvekili genel seçimlerinde CHP'den İstanbul adayı olarak yoklamalara katıldı, ancak her ikisinde de seçilemedi.

Demirsoy, 27 Mayıs 1960'tan sonra Türk-İş genel başkanı Nuri Beşer'in başkanlıktan düşürülmesi üzerine yapılan Genel Kurul'da genel başkanlığa seçildi. 1961 anayasasının hazırlık çalışmalarına da katılan Türk-İş'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (ICFTU) üyeliği de aynı yıllarda gerçekleşti. Bu arada, ileride birçok tartışmayı beraberinde getirecek ve özellikle Seyfi Demirsoy ile genel sekreter Halil Tunç'un suçlanmasına yol açacak AİD ve OECD yardımları konfederasyonu mali yönden güçlendirdi.

1962'de üyesi olduğu CHP'den istifa eden Demirsoy, Çalışanlar Partisi adıyla anılan, ancak kurulmadan dağılan harekete katıldı. Bundan sonra siyasal çalışmalardan uzak duran Demirsoy, Türk-İş'in "partilerüstü politika" adı altında biçimlendirdiği genel tutumu savunarak, bu politikanın sendikal hareket içinde yerleşmesi için çaba harcadı.

Sendikalar Yasası'nın çıkması ile birlikte hızlanan işçi hareketleri ve grevler Demirsoy'un başkanlığındaki Türk-İş yönetimini güç durumda bıraktı. 1965'te Zonguldak'ta meydana gelen olaylara kayıtsız kalınması Türk-İş içindeki tartışmaları hızlandırdı.

1967'de DİSK'in kurulmasıyla sonuçlanan ayrılma sonrasına da Türk-İş içinde muhalefet durulmadı. DİSK'i kuran sendikacıların ayrılmasından sonra yapılan genel kurullarda, yönetime seçilen kişilerin izlemiş olduğu politika sosyal demokrat diye adlandırılan sendikacıların "4'ler Raporu" ile ortaya çıkan muhalefetine neden oldu. Ancak dengeli kişiliğiyle farklı siyasal görüşte olan sendikacıları uzlaştırmasını bilen Demirsoy, yönetimini sürdürmeyi başardı. Sürekli olarak genel sekreter Halil Tunç ile birlikte görev yapan Demirsoy, 1973'teki IX. Genel Kurul'da da genel başkan seçildi.

İşçilerin "sınıf mücadelesine sürüklenmemesi" gerektiğini savunan Seyfi Demirsoy, bunu önlemenin tek yolunun "partilerüstü politika"dan geçtiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle sendikal hareket içindeki karşıtları tarafından "uzlaşmacılık"la suçlanan Demirsoy, Türkiye sendikal hareketi içinde dengeli ve ılımlı bir siyaset izlemiştir.

- **BAKINIZ: BAŞTÜRK, BEŞER, DENİZCİER, ERSOY, TUNÇ.**

DEMOKRİTOS (460-370)

Anadolulu filozof. Varlığın atom denen bölünmez öğelerden kurulduğu görüşünü savunarak özdekçilik akımının öncüsü olmuştur.

Anadolu'da, İzmir'e bağlı Sığacık'ta (Teos) doğmuş, sonradan yerleştiği Abdera'da ölmüştür. Yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur, yaşamöyküsünü anlatan kaynaklarda verilen bilgiler de birbirini tutmamaktadır. Diogenes Laertius'a göre Hegesistratos'un, başka kaynaklara göre Athenokritos'un oğludur. Demokritos, önceleri yıldızbilim (astroloji) ile ilgilenmiş, bu konuda Babil düşünürlerinin görüşlerini öğrenmiş, sonra matematik, gökbilim ve felsefe, ahlak, tıp, yazın, fizik sorunlarıyla ilgilenmiştir. Zenon'un öğrencisi olmuş, bir söylentiye göre Mısır'a daha sonra İran ve Hindistan'a gitmiş, incelemeler yapmış, gözlemlerde bulunmuştur. Bir aralık Atina'ya gitmiş, kendisini kimsenin tanımadığına şaşmış bu olayla ilgili düşüncesini "Atina'ya geldim, baktım kimse beni tanımıyor" sözleriyle açıklamıştır.

Demokritos'un felsefeye yaklaşımı doğayı gözlemlene sonuca edindiği izlenimler yüzündendir. Zenon'un öğrencisi olduğu diyalektik yöntemin düşünmedeki etkisini kavramasına yol açmış, felsefe sorunlarına böyle bir yöntemle çözüm arama gereğini duyurmuştur. Demokritos için felsefe, evreni anlamak, evreni dolduran varlıkların ilk kurucu öğelerini bulmaktır. Bu nedenle felsefenin konusu doğadır, somut varlıklardır. Varlık ise belli bir "yer kaplayan" nesnedir, düşüncede değil gerçekte "olan"dır. Varlık bir nesne olması nedeniyle belli öğelerden kurulmuş bir bütündür. Bu bütünü oluşturan öğeler, daha küçük bölümlere ayrılamayan, kendi kendine bir "bütün" olan "atom"lardır.

Atom bütün varlık türlerinin kurucu ögesidir. Kendi kendine vardır. Yaratılmamıştır, yokolmayacaktır. Varlığın kurucu ögesi olan atomlar sayısızdır.

Bu atomların sıcaklığı, soğukluğu, rengi, kokusu yoktur. Buna karşın atomlar katıdır, dıştan bir nesnenin onların içine girmesi söz konusu değildir. Atomların, gözle görülememelerine karşın belli biçimleri ve büyüklükleri vardır. Onlarda değişme yok, yalnız sürekli devinim vardır. Devinim “boş uzay” içinde gerçekleşir. Boş uzay (boş mekân) bir varlık değildir, yokluktur. Böylece evrende biri dolu olan atom, öteki boş olan uzay gibi iki karşıt varlık söz konusudur. Boş uzay, içinde atomlar devindiğinden dolayı düşünülür. Atomlar özdek olmalarına karşın, uzay bir “yokluk” olduğundan özdek değildir.

Evrende var olan bir nesnenin yok olacağı düşünülemez, var olan vardır, yok olan yoktur. Yokluktan varlık, varlıktan yokluk çıkamaz. Her değişme, bütünü oluşturan öğelerin birleşmesi ve ayrışması sonucu gerçekleşir. Bu nedenle, evrende, biri birleşme, öteki ayrışma biçiminde ortaya çıkan iki türlü olay vardır. Değişim gelişigüzel değil gereklidir, rastlantı yoktur. Çünkü “hiçbir nesne rastlantıyla ortaya çıkmaz, her şeyin bir nedeni ve zorunluluğu vardır.”

Atom

Felsefeye ilgili düşüncenin üzerinde yoğunlaştığı ilk ana konu evrenin kaynağı sorunudur. Bütün varlık türlerini kuşatan evren engin bir “bütün”dür. Bu bütünü kuran birtakım öğeler vardır. Felsefe, İlk Çağ Anadolu’sunda, evreni kuran öğelerin ne olduğu sorusunu sormakla, bu soruya çözüm aramakla başlamıştır. Çok değişik varlık türlerini kuşatan evrenin kurucu ögesi Thales’e* göre “su”, Herakleitos’a* göre “ateş”, Anaksimenes’e* göre “hava”dır. Empedokles* ise bu üç ilkeyi “toprak”ı ekleyerek dörde çıkarmıştır.

Bu dört kurucu öğenin değişik oranlarda birleşmesinden varlık türleri oluşmuştur. Bu oluşma bir “bireşim”dir, bunun karşıtı da “ayrışım” olan çözülmektir. Bireşimi sağlayan ilkeye “sevgi”, ayrışma neden olana da “tiksinme” diyen Empedokles, evrende ortaya çıkan bütün olayların bu ilkelerden kaynaklandığı görüşünü savunmuştur. Bu bireşim, kurucu öğeler arasındaki orana göre değişerek, varlık türlerini oluşturur. Anaksimandros* kurucu öğenin “apeiron”, Anaksagoras* ise “nous” olduğu görüşünü ortaya atmışlardır. Leukippos’un* kuramını benimseyen Demokritos ise kurucu öğenin “atom” olduğunu ileri sürmüştür. Eski Yunanca bölüm anlamına gelen “tomon” sözcüğü ile olumsuzluk öteki “a”dan oluşan “a-tomon, a-tomas-atom” kavramının gerçek anlamı, “daha ufak bölümlere ayırlamayan” demektir. Nesneleri kuran bu atomların biçimleri değişik olduğu gibi sayıları da sınırsızdır. Evreni, onun kuşattığı varlık türlerini kuran atom, “dolu”dur, bu nedenle “varlık”tır. Onun karşıtı ise “boş”tur, bu ne-

Devinme, atomların boş uzayda yer değiştirmeleridir. Ancak bu yer değiştirmede, atomların dışında bir etken yoktur, atomlar kendiliğinden devinir, devinirken de yer değiştirir. Böylece devinme ile yer değiştirme birbirini gerektirir, biri olmadan öteki olamaz. Başlangıçtan beri, kendiliğinden devinen atomların kimi hızlı, kimi yavaştır. Bu hızlilik-yavaşlık da ağırlıklarıyla bağlantılıdır. Ağır atomların devinimi yavaş, yeğnik atomları hızlıdır.

Demokritos’a göre, evrende bulunan varlık türlerinin oluşmasında, başlıca etken atomların hızlı ve yavaş devinimleri sonucu ortaya çıkan yoğunlaşma ve gevşemektir. Başlangıçta, kendiliğinden, var olan atomlar boş uzayda deviniyordu. Bu “kendiliğinden devinme” sırasında boş uzayda karşı karşıya gelen atomlarda sürekli bir yığılma başladı. Bu yığılmada, atomların çarpışmasıyla bir çevrenti oluştu. Ağır atomların ortada toplanıp yoğunlaşmasından katı toprak, yeğnik atomların hızlı devinimleri sonucu yukarıya çıkmasıyla su, hava ve ateş gibi toprağa oranla katı olmayan varlıklar biçimlendi. Hızlı devinen atomların yukarıya doğru çıkışlarında, devinimi daha da hızlandıran çevrenin itimidir. Bu itimin

Atom ve oluş

denle de “yokluk”tur. Atomcu kuram ikiye ayrılır; birine göre varlıkla yokluk “doluluk”, “boşluk” birbirinin karşıtı olmasına karşılık, birbirini gerektirir, biri olmadan öteki olamaz. Öteki kurama göre “boşluk” olarak nitelenen “yokluk” söz konusu değildir, yalnız “varlık-doluluk” vardır “boşluk-yokluk” yoktur. Bu iki ayrı görüş uzay ve atomların devinimi sorununu yaratmıştır.

Bir kurama göre, atomlar boş uzayda “kendiliğinden” devinir, bu devinme bir yer değiştirmedir. Yer değiştirme ise, atomun boş yeri (uzayı) doldurmasıdır. Bu devinim sonucu ortaya çıkan “doldurma-boşaltma” olayı sonsuzdur. Başka bir kurama göre de devinim bir “çarpma” sonucudur, “uzay” denen de gerçekte boş değil, atomlarla doludur. Bu iki karşıt görüş, felsefe tarihinde, hepsi de atomdan kaynaklanmasına karşın, değişik kuramların doğmasına olanak sağlamıştır. Özellikle Epikuros* bu soruna yeni bir yorum getirmiştir. Atomlarla ilgili devinimleri “gerekimci”, “rastlantisal”, “mekanik” gibi kavramlarla açıklamaya çalışan bu kuramlar, daha sonraki çağlarda, fizik ve gökbilim alanlarında yeni sorunların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Fizik bilimlerinin gelişmesi, yeni deney araçlarının bulunması sonucu “bölünemez” diye nitelenen atomların da daha ufak öğelerden kurulu bir bütün olduğu anlaşılmıştır. Çağdaş fizikte atomun “proton”, “nötron”, “mezon”, “nükleon” gibi, değişik etkiler yapan öğelerinin varlığı ortaya konmuştur.

büyüklüğü nedeniyle engin uzaya fırlayan atomların oluşturduğu ay, güneş ve yıldızlar tutuşmuş birer ateş yığındır. Demokritos bir yazısında bu olayı “benzerlerin benzerlere yönelmesi” olarak açıklar. Ona göre, “evrenin kuruluşunda bütünden ayrılan değişik biçim ve ağırlıktaki atomlardan bir çevrenti oluştu. Atomlar hızla çevreye serpildiler. Benzerlerin benzerlere yönelmesi yasası gereğince öbek öbek toplanan atomlardan varlık türleri ortaya çıktı.” Nitekim “bunu kalburlanan tohumlarda, dalgaların sürüklediği taşlarda da görme olanağı vardır. Orada, kalburun çevrentisiyle ayrı ayrı, mercimekler mercimeklerin, arpa taneleri arpaların, buğday taneleri buğday tanelerinin yanında sıralanır.”

Bilgi

Bilgi kuramını da atom öğretisine dayanarak açıklayan Demokritos'a göre insan bir nesneyi gerçekte olduğu gibi bilemez, kavrayamaz. Ancak, gövdeye, duyulara gelip çarpan atomlar, kişide, birtakım izlenimler bırakırlar. Bu izlenimler de gövdenin, duyuların o sıradaki durumuna göre değişir. Atomların gövdeye, duyulara çarpmasından oluşan bilginin iki ayrı türü vardır. Biri gerçek, öteki gerçek olmayan (karanlık) bilgidir. Görme, işitme, tatma, koklama, dokunma bilginin gerçek ve kesin olmayan (karanlık) türünü verir. Gerçekte renk, koku, tatlı, acı alışılga gelen bir konuşma biçimi sonucu ortaya çıkar. Bu nedenle bunlar gerçek değildir, yoktur. Gerçekte yalnız atomlar, onların içinde devindiği boşluk vardır. Atomların gövdenin ve duyuların durumuna göre yarattığı izlenimlerden doğan bilginin göreliliği de bu değişiklik yüzündendir. Duyuların kesin bilgi sağlama olanağından yoksun bulunmasına karşın, içlerinde, en güvenilir olanı gene dokunmadır. Dokunma ile sağlanan bilginin denetimi ise anlığın işidir. Dış evren dokunma ile bilinir. Ancak dokunma, evreni kuran atomların katılık, biçim gibi niteliklerini tanımayı sağlar. Bunlar da nesnelerin gerçek nitelikleridir. Görme ve işitme duyularıyla sağlanan izlenimler ise, yalnız, görünüşle ilgilidir. Nesnelerden gelen atomlar, gözde, geldiği nesnenin görüntüsünü verir. Bu nedenle görme duyusu bir görüş aracıdır.

Varlık türleri

Demokritos yalnız özdeğin değil, tinin ve tinsel varlıkların da atomlardan kurulduğu görüşünü savunur. Varlık türlerinin oluşumunda görüldüğü gibi, atomların değişik biçimleri değişik türde nesnelerin kuruluşuna olanak sağlar, durum tinsel varlıklarda da böyledir. Diriliği sağlayan “tin” denen varlık, gerçekte, somut bir nesnedir. Çok ince, hızlı devinen ve yuvarlak atomlardan kurulduğu için gözle görülmez. Tin, bu devingen, ince, yuvarlak atomların, “kendiliğinden” bir devinimle birleşmeleri sonucu oluşan bir bütündür. Tinin gövdeye sonradan girmesi, gövdeden bağımsız bir varlık olması söz konusu edilemez. Dirilik, tini oluşturan atomların birleşmesinden sağlandığı gibi ölüm de bu atomların dağılması sonucu ortaya çıkan bir olaydır. Bu nedenle dirilik bir “birleşme” ölüm ise bir “çözülme” olayıdır.

Doğaya uygun yaşama

İnsan, toplum ve doğa

İnsan, toplum içinde yaşayan, çevresindekilerle ilişkiler kuran somut bir varlıktır. Onun çevresiyle olan ilişkileri de bir gelişim sonucudur. İlişkiler geliştikçe insan, insan geliştikçe ilişkiler gelişir. İnsanı bir “toplum varlığı” olarak gören Demokritos'a göre bu gelişme, bu karşılıklı ilişkiler doğal yaşam süreci içinde gerçekleşmiştir. İnsan, bir doğa varlığı olarak,

başlangıçta hayvanlarinkini andıran bir biçimde yaşardı. Geçimini üretimle değil, doğada bulunan ve besin niteliği taşıyan bitkileri toplamakla, avlanmakla sağlardı. İnsanın başlıca yiyeceği yemişler, giyeceği de avladığı hayvan derileriydi. Ev yapma, çevreyi değiştirerek kendine uydurma diye bir durum bilinmezdi. Mağaralarda, yağmur, fırtına, aşırı sıcaklık ve soğuk gibi doğal etkenden korunmaya elverişli yerlerde barınılırdı. Yaşamın başlangıcında “başarı” sözcüğüyle nitelenebilen bir varlık yoktu. Kültür sürekli bir gelişmenin sonucudur ve insanla çevresi arasındaki bağlantıya dayanır. Başarının başlangıcı kişinin doğadan aldığı katkıda bulunmasıdır. İnsanlığın ilk dönemlerinde, bütün öteki diriler gibi yaşayan bireyler için önlem alma bilinci yoktu. Ölümüne yol açan olaylar karşısında en küçük bir önleme aracı, sağaltım gereci bilinmiyordu. Bu dönemde insan korku ve gereksinim gibi iki etkenin egemenliği altındaydı. İnsan, uygarlık alanında ilk adımını kendiliğinden, araç yapmaya başlayınca atmıştır. Bu adım yalnız uygarlığın değil, insan tarihinin, bir tarih varlığı olan insanın kendi benliğinin bilincine varışının da başlangıcıdır. Bu bilinç, insanın bir küçük evren (*mikros kosmos*) olarak kendini bilmeye başlamasıdır.

Tarihi insanın ilkel buluşlarıyla, doğadan aldığı katkıda bulunmasıyla, başlatan Demokritos'a göre yaratma kendiliğinden ortaya yeni bir nesne koymadır. Ortaya yeni bir nesne koyma ise kültürün ilk belirtisidir. Bu nedenle insanın tarihi buluşla, ilk kültür ürünüyle başlar. Tarih insan buluşlarının, kültür ürünlerinin oluşturduğu bir bütündür. Bu bütünün özünü kuran da gelişmedir. Her buluş gelişme yolunda ileri bir adım, her ileri adım da gelişmede bir yükseliş aşamasıdır.

Estetik sorunlarının çözümünde de doğaya dayalı bir görüşten yola çıkan Demokritos önce şiir ve müzik, sonra örme, dokuma ve yapıcılık üzerinde durur. Ona göre şiirin kaynağı ve ona güzellik sağlayan başlıca öge esinlenmedir. Esinlenme tanrısal bir eylemdir, içedokuştur. Bu da derin bir coşkuyu gerektirir. Tanrısal esinlenmenin, coşkunun etkisiyle düzenlenen şiir ve ezgi güzeldir, bunun dışında kalan değersizdir. Önce şiir ortaya konmuş, sonra müzik doğmuştur. İnsan en önemli buluşlarında “hayvanların öğrencisi olmuştur. Dokuma ve örmede örümceği, ev yapımında kırlangıcı, şarkı söylemede ötücü kuşları, kuşuyu ve bülbülü örnek almıştır.” Demokritos'un sergilediği bu görüşten anlaşıldığına göre yaratı (sanat) bir öykünmedir (*mimesis*).

Demokritos'un önerdiği ahlak ilkelerinin kaynağı ustur. Ona göre usun üç önemli başarısı vardır: “iyi düşünmek, iyi söylemek, iyi yapmak.” Kişinin bütün davranışlarında, başka bireylerle olan ilişkilerinde, kılavuzu us olmalıdır. Bir küçük evren olan insan için en büyük, en güvenilir örnek doğadır. Doğanın yasalarına uyan bir kimse daha kolay gelişme olanağı bulur, çevresine karşı daha iyi davranır. Sağlığın korunması için gereken bütün gerçekler doğada vardır, us onlardan yeterince yararlanmayı sağlar. Böylece sağlığın korunması gövdeyi sayrılıklardan, felsefe de tini tutkularından kurtarır. İnsana yakışan en iyi davranış biçimi gövdeden çok tine önem vermektir. Gövdeyi koruyan, ona değer kazandıran, tinin yetkinliği ve olgunluğudur. Ahlaklı kişi düşünceleriyle

davranışları arasında uyum bulunan kişidir. Mutluluk bu uyumla bağlantılıdır. Tutkularının tutsağı olan kimse usunu gereğince kullanamayan, bu nedenle de mutsuz olan kimsedir. Mutlu yaşamının başlıca koşulu tutkuların baskısından, geçici ve gereksiz eğilimlerden kurtulmak, usun ilkelerine göre davranmaktır. Gerçekte mutluluk-da, mutsuzluk da gövdeyle değil tinle ilgilidir. Bu nedenle tini gövdeye değgin eğilimlerden uzak tutmak, usun aydınlığında bulundurmak gerekir. Mutluluğun kurallarından biri de ölçülü yaşamayı bilmektir.

► Demokritos'a göre insan eğitilmesi gereken bir varlıktır. Eğitim olgunlaşmanın, yetkinleşmenin, düşünme yeteneği bakımından gelişmenin başlıca kaynağıdır. Eğitim kişinin doğasıyla bağlantılıdır. Bu nedenle, eğitimde içinde yaşanan doğaya uyma gereği vardır. Nitekim "doğa ve eğitim birbirinin benzeridir. Eğitim kişiyi başka bir kılığa sokarak yeni bir doğa yaratır." Ancak, eğitimin verimli, geliştirici olabilmesi için us ilkelerine dayanması, bilgece bir nitelik taşıması, kişinin gelişmeye elverişli yeteneklerine aykırı düşmemesi gerekir. Eğitimde temel olan çok bilmek değil, çok düşündürmektir. Çok düşünmek ise düşünce üretmek, tinsel yeteneği yaratıcı duruma getirmektir.

İnsan toplum içinde yaşayan, öteki bireylerle ilişki kuran bir varlık olduğuna göre, toplumun birtakım yasaları olmalıdır. Bu yasaları koyan, uygulayan kuruluş da "devlet"tir. Devletin yürürlüğe koyduğu, uyguladığı yasalar kişinin yaşamına "iyi bir biçim vermek ister", ancak bu isteğin gerçekleşmesi de bireylerin iyi olmalarına bağlıdır. Demokritos'un savunduğu bu düşünce devlet anlayışının özünü ortaya koymaktadır. Ona göre bireyler arasında birbirini kötöleme, suçlama, çekıştirme olmasa, bütün yurttaşlar diledikleri gibi yaşar, yasalar kimseye engel olmazdı. Toplum içinde geçimsizliğin, uyuşmazlığın başlıca kaynağı birbirini kıskanma, birbirini çekemedir. Bir toplumda, yurttaşlar arasında bozuşma, karşılıklı geçimsizlik baş gösterirse bundan bütün bireyler yıkım görür. Bu bozuşmada yenen de, yenilen de kazançlı çıkmaz, genel düzen sarsılır. Genel düzenin sarsılması ise bütün bireyleri etkiler. Uluslar arasında savaş gereksizdir, düşünce birliğinin olmayışı yüzündendir. Toplamlar ancak "düşünce birliğine dayanarak büyük işler için savaşmalıdır, bunun dışında kalan nedenler yüzünden girişilen savaşlar gereksizdir". Demokritos'un "savaş" sözcüğünden anladığı ulusların birbirlerinin egemenliklerini ortadan kaldırmak, birbirinin toprağını elinden almak için girişilen kan dökmele, yakıp yıkmalar değildir. Daha ileri, daha mutlu, daha barışsever bir yaşama düzeni sağlamak içindir. Gerçekte savaş, bilge kişilere, aydın yöneticilere, olgun kimselere yakışan bir iş olamaz.

Demokritos'un üzerinde durduğu sorunlardan biri de toplum yönetiminde, özel işlerde doğruluğu (*dikaioosyne*/adalet) ilke olarak benimsemektir. Doğruluğun kaynağı ölçüdür (*sophrosyne*). Bütün davranışlarda ölçülü olmak erdemdir (*arethe*). Kişi, önce düşünmeli sonra eyleme geçmelidir. Ulus yönetiminde "her önüne gelene değil, ancak denenmiş kimselere inanmalı". Bu gibi kimseler de davranışlarıyla, toplum içindeki başarılarıyla anlaşılır, değer kazanır. "Bir işi yapmadan önce düşünmek, kuşkusuz yaptıktan

sonra düşünmekten üstündür." Bir toplum yönetiminde "saygıdeğer kişiyle kötü kişi yalnız işlerinden değil, dileklerinden de anlaşılır."

Atomculuk'un kurucusu olan Demokritos'un etkisi hızla yayılmış, çağlar boyunca, gerek Doğu'da, gerekse Batı'da birçok özdekki akımın doğmasına olanak sağlamıştır. Özellikle, varlığın kurucu öğeleri saydığı atomlar fizik alanında yüzyıllarca sürüp giden deneylere, çalışmalara yol açmış, özdeğin yapısı konusundaki araştırmalara ışık tutmuştur. Rönesans'tan sonra, fizik biliminin gelişmesinde büyük etkisi görülen atom kuramı yeniden gündeme getirilmiş ayrı bir çalışma alanı yaratmıştır. Demokritos'un ikinci önemli etkisi de, doğada ortaya çıkan olayların "zorunlu bir neden"e bağlandığı konusundaki görüşüdür. Atomların birleşip ayrışmasında "zorunlu" ve "mekanik" bir özellik görmesi "mekanizm" in de kaynağıdır.

• **KAYNAKLAR:** E.V.Aster, *Felsefe Tarihi Dersleri*, 1943; H.Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, 1973, (5. baskı); W.Kranz-Suad, Y.Baydur, *Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar*, 1948; D.Laertius, *Leben und Meinungen berühmter Philosophen*, 1967; F.A.Lange, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*, I.cilt, 1982.

• **BAKINIZ:** EPİKÜROS, GASSENDI, HOBBS, HOLBACH, LEUKİPPUS, LUCRETİUS, MARX, RAVENDİ.

DEMOLINS, Edmond (1852-1907)

Fransız, sosyolog ve eğitimci. Toplumun ve eğitimin düzenlenmesi konusunda yeni görüşler getirmiştir.

İnsan ve devlet

Marsilya'da doğdu, Verneuil-sur-Avre'da öldü. Babası fizikçi olan Demolins ortaöğrenimini Mongré Cizvit Koleji'nde yaptı. 1873'te Paris'e gitti. 1881'de *Réforme sociale* (Toplumsal Reform) dergisini kurdu. 1884'ten itibaren düzenli olarak, Coğrafya Derneği salonunda sosyal bilimler konusunda seminerler verdi. 1886'da *Science sociale* (Sosyal Bilim) dergisini ve 1898'de kendi geliştirdiği yeni eğitim programını uygulamak üzere École des Roches'i kurdu.

Demolins, tarih, toplumsal sorunlar ve eğitim konularında çalışmalar yapmıştır. Demolins'in Fransız tarihi ile ilgili ilk çalışmaları, halkın Fransa'nın saygınlığına ve gücüne hiçbir katkıda bulunmadığı yolundaki aristokrat görüşe karşı bir cevap niteliğindedir. *Le mouvement communal et municipal au Moyen Âge* ("Orta Çağ'da Belediye ve Bucak Hareketi") ve *Histoire de France* ("Fransız Tarihi") adlarını taşıyan bu ilk kitaplarında Demolins'in Thierry'nin açıklayıcı yönteminden etkilendiği görülmektedir.

1880'den sonra Demolins, Le Play'in görüşlerinden etkilenecek sosyal bilimler ve Katolik toplumsal reformculuğu ile ilgilenmeye başlamıştır. Demolins fabrika yaşamının ataerkil örgütlenme biçimi temelinde düzenlenmesini önermiş, ailenin ahlaki açıdan güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Öte yandan,

Demolins kırsal kesimdeki nüfus, çoban aileleri, madenciler ve işçiler konusunda birçok araştırma yapmıştır. Kendi geliştirdiği yöntemi, Paris'te fırıncılık ve hayvan kesimi ile uğraşan çevreler üzerine yaptığı çalışmalara uygulamıştır.

Demolins'in eğitimle ilgili olarak yaptığı en önemli çalışması *A quoi tient la supériorité des anglo-saxons*'da ("Anglo-Saksonların Üstünlüğü Neye Dayanır"), Anglo-Sakson halkların üstünlüğünü onların eğitim sisteminden yola çıkarak açıklamaktadır. Bu çalışmadan sonra 1898'de *L'éducation nouvelle* ("Yeni eğitim") adlı yeni bir eğitim programı yayımlamıştır. Napoléon'un getirdiği eğitim sistemi ne karşı çıkan Demolins, bu sistemi, eski dillerle sınırlı dar bir entelektüel eğitimden yana olduğu, ve gerçekçi, pratik bir eğitimi ihmal ettiği için eleştirmiştir. Ona göre Anglo-Sakson eğitim sistemi, kişiliği oluşturmak, öğretmenlerle öğrenciler arasında özgürlük ve toplumsallaşma temelinde canlı ilişkiler kurmak, kırsal eğitime önem vermek gibi üstünlüklere sahiptir.

1898'de yayımladığı *A-t-on intérêt à s'emparer du pouvoir?* ("İktidarı Ele Geçirmekte Yarar Var mıdır?") adlı kitabında Demolins kamu yaşamının özel yaşam üzerindeki üstünlüğüne karşı çıkmış, Le Play'in temsil ettiği ekolün parlamenter politikadan ayrılığını vurgulamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Le mouvement communal et municipal au Moyen Âge*, 1875, ("Orta Çağ'da Belediye ve Bucak Hareketi"); *Les libertés populaires au Moyen Âge*, 1876, ("Orta Çağ'da Toplumsal Özgürlükler"); *Histoire de France*, 1879-1880, ("Fransız Tarihi"); *Le socialisme devant la science sociale*, 1892, ("Sosyal Bilim Önünde Sosyalizm"); *A quoi tient la supériorité des anglo-saxons*, 1897, ("Anglo-Saksonların Üstünlüğü Neye Dayanır"); *A-t-on intérêt à s'emparer du pouvoir?*, 1898, ("İktidarı Ele Geçirmekte Yarar Var mıdır?"); *L'éducation nouvelle*, 1898, ("Yeni Eğitim"); *Les grandes routes des peuples, essai de géographie sociale*, 2 cilt, 1901-1903, ("Büyük Toplumsal Yolculuklar, Toplumsal Coğrafya Denemesi"); *La méthode sociale, ses procédés et ses applications*, 1904, ("Toplumsal Yöntem, Usulleri ve Uygulamaları"); *L'organisation du travail, réglementation ou liberté*, 1904, ("İşin Örgütlenmesi, Düzenleme ya da Özgürlük"); *La science sociale depuis F. Le Play 1882-1905*, 1905, ("F. Le Play'den Bu Yana Sosyal Bilim"); *Les problèmes sociaux de l'industrie minière*, 1906, ("Madencilik Sanayinin Toplumsal Sorunları").

- **BAKINIZ: LE PLAY.**

DE MORGAN, Augustus (1806-1871)

İngiliz, mantıkçı ve matematikçi. Cebirsel mantığın öncülerindendir.

27 Haziran 1806'da Hindistan'da Madura'da (bugün Madurai) doğdu, 18 Mart 1871'de Londra'da öldü. Babası Hindistan'da görevli bir subaydı. Eğitime İngiltere'de başlayan De Morgan, Cambridge Üniversitesi'ndeki Trinity College'a girdi. Öğrenimini bitirdikten beş yıl sonra, 1828'de, Londra'daki University College'da matematik profesörü oldu. 1831'de, aynı yıl kurulan Londra Matematik Derneği

ni yönetmeye başladı. Bir süre de Kraliyet Astronomi Derneği'nin sekreterliğini yürüttü. 1836'da üniversiteye dönerek 1866'ya değin bu görevi sürdürdü.

De Morgan, çağdaşı matematikçiler gibi özellikle cebirle ilgilendi. Simgelere dayalı bir dizge olan cebirin bu yapısının, o dönemde kullanılan biçiminin dışında, yeni cebir türlerine olanak tanıdığını savundu. Cebire, bugün de kullanılan simgeler ekledi. Dördey (*quaternio*) terimi bunlardan biridir.

Mantıkta da cebirdekine benzer bir yöntem uygulayarak, bilinen biçimsel mantık ilkelerini, kendi geliştirdiği simgelerle anlattı. 1846'da Sir William Hamilton, onu, yüklemelerin nicelenmesiyle ilgili kendi modelini çalmakla suçladı. Ortaya çıkan tartışma, o dönemin İngiliz mantıkçılarını, dolayısıyla mantığın gelişimini etkilemiştir. Gerçekten de iki model arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bu, iki mantıkçının da, mantığın özerkliği üzerinde durmalarından ve geleneksel tasım mantığının sınırlılığını vurgulamalarından kaynaklanır. De Morgan'ın, Hamilton'un modeline yönelttiği eleştiriler, bu konudaki öteki eleştiriler için de yol gösterici olmuştur. Benzerliğin dışında De Morgan'ın modeli daha yetkin ve kapsamlıdır. Özne-yüklem önermelerinde kullanılan, koşullara (*copula*) ilişkin genellemeleri bağıntılarla ilgili çalışmaların ilk adımları olarak, tasım mantığının gelişmesinde önemli bir yer tutar.

Öte yandan tasım mantığının geliştirilmesi için gösterdiği çaba, onu bir anlamda bu alana bağımlı kılmıştır.

De Morgan, hem mantık, hem de matematikte geçerli olan kurallarıyla da tanınır. De Morgan Yasaları olarak bilinen bu kurallardan birincisine göre, tikel evetlemenin (*disjunction*) değillenmesi, bileşenlerinin değillenmesinin tümel evetlemesiyle (*conjunction*) karşılıklı-koşulludur:

$$\sim (p \vee q) \equiv \sim p \wedge \sim q$$

İkinci kurala göre ise, tümel evetlemenin değillenmesi, bileşenlerinin değillenmesinin tikel evetlemesiyle karşılıklı-koşulludur.

$$\sim (p \wedge q) \equiv \sim p \vee \sim q$$

Örneğin, "p" önermesi "Ayşe çalışkandır", "q" önermesi de "Ahmet tembeldir" diye alındığında, birinci bağıntıya göre, eğer "Ayşe'nin çalışkan veya Ahmet'in tembel olduğu" yanlışsa, hem "Ayşe'nin çalışkan olduğu" yanlıştır, hem de "Ahmet'in tembel olduğu" yanlıştır. Aynı şekilde, eğer hem "Ayşe'nin çalışkan olduğu" yanlış, hem de "Ahmet'in tembel olduğu" yanlışsa, "Ayşe'nin çalışkan veya Ahmet'in tembel olduğu" da yanlıştır.

De Morgan, matematik ve mantık alanındaki çalışmalarıyla Boole'un öncüsü olmuştur. İngiltere'de, deneyciliğin etkisiyle uzun yıllar yeterince önemsenmemiş olan mantık alanında Hamilton ile birlikte ilk çalışmaları yaparak, bu alanın canlanmasını sağlamıştır. Ancak önemi ülkesiyle sınırlı kalmaz; geliştirdiği dizge ile cebirsel mantığın kurucusu olarak anılır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Elements of Arithmetic*, 1830, ("Aritmetiğin Temelleri"); *Formal Logic*, 1847, ("Biçimsel Mantık"); *Syllabus of a Proposed System of Logic*, 1860, ("Yeni Bir Mantık Dizgesi Önerisinin Ana Çizgileri"); *Budget of Paradoxes*, (ö.s.), 1872, ("Paradokslar").

- KAYNAKLAR: W.Hamilton, *Letter to Augustus De Morgan*, 1837; A.Macfarlane, *Ten British Mathematicians*, 1916.
- BAKINIZ: BOOLE, W.HAMILTON.

DEMOSTHENES (İÖ 384-322)

Atinalı hatip ve devlet adamı. Hitabet sanatındaki başarısıyla yaşadığı dönemin siyasal gelişmeleri üstünde etkili olmuştur.

Atina yakınlarında Paiania'da doğdu, İÖ 12 Ekim 322'de Kalaureia'da öldü. Atina sitesinin ileri gelenlerinden olan bir kılıç yapımcısının oğluydu. Babasından kalan mirası vasilerinin elinden alabilmek için çocuk yaşta kendini yetiştirmek zorunda kaldı. Dönemin ünlü hukukçu ve hatiplerinden Isaeus'tan hitabet ve hukuk dersleri aldı. Vasileriyle arasındaki çelişkiyi yasal yollardan çözmeye çalıştı, mahkemedeki konuşmaları hitabet sanatındaki ilk denemeleri oldu. Daha sonraki yıllarda davası olan Atinalılar'ın savunmalarını yazarak büyük bir ün kazandı. İÖ 355'den sonra ise özel davalardaki başarısını kamu davalarında da sürdürdü ve maliye, vergilendirme, idari reform, dış politika gibi konularda başarılı konuşmalar yaptı, Atina Meclisi'nde sağladığı desteğin de sayesinde sitenin siyasal yaşamında etkin bir kişi oldu.

İÖ 351 yılından sonraki söylevlerinde II. Filip'in başa geçmesiyle artan Makedonya tehlikesi karşısında Atinalılar'ı uyardı. Hitabet sanatını Atina halkını II. Filip'e, daha sonraki yıllarda ise onun yerine geçen İskender'e karşı harekete geçirmek için kullandı. Atina sitesinin demokrasi ideallerinin ısrarlı bir sözcüsü oldu. İÖ 338'de Atina'nın ve müttefik sitelerin Khaironeia'da yenilmelerinden sonra da Makedonya'nın yayılmacılığına karşı Yunan sitelerinin desteğini almak için çalıştı. Demokrasi için yaptığı hizmetlerden ötürü Demosthenes'e altın bir taç sunulmasına karar verildi, ancak rakiplerinden Aiskhines'in itirazı üzerine durum dava konusu oldu. ("Taç Üzerine") adlı ünlü konuşmasıyla kendisini savunarak davayı kazandı. Ancak daha sonraki yıllarda gözden düştü. Rüşvet almakla suçlandığı bir davayı kaybedince Atina'yı terketmek zorunda kaldı. İskender'in ölümünden sonra yeniden toparlanmaya çalışan Atinalılar Demosthenes'i yardıma çağırdılar. Ama İÖ 322'de Atina'nın Makedonya tarafından işgal edilmesi üzerine ölümüne mahkûm edildi. Kaçtığı Kalaureia'da zehir içerek intihar etti.

Demosthenes'in adını taşıyan altmış kadar söylev vardır ama bunların birçoğunun ona ait olduğu şüphelidir. *Kat'Androtionos* ("Androtionos'a Karşı"), *Kata Timokratos* ("Timokrates'e Karşı") ve *Kat'Aristokratos* ("Aristokrates'e Karşı") gibi kamu davalarına ilişkin söylevlerinde konuyu ustaca sergileyip delillendiren güçlü tartışma üslubu kadar sitenin idari ve siyasal yaşamını ilgilendiren konuları kavrayışındaki yeteneği ile de dikkati çeker. *Peri Symmorion* (Symoi-

ra'lı Üzerine") *Hyper Megalopoliton* ("Megalopolis'li Üzerine") adlı Atina'nın dış politikasını ilgilendiren konulardaki söylevlerinde de hitabet sanatındaki ustalığını siyaset adamı olarak geliştirdiği yetenekleriyle birleştirir. Atinalılar'ı Makedonya Kralı II. Filip'e karşı harekete geçirmek için verdiği *Kata Philoppos* ("Filip'e Karşı") adlı üç söylev ile *Olynthiakoi* ("Olynthos'lular Üzerine") adlı söylevleri siyasal söylevleri arasında en tanınmış olanlarındandır. *Peri korone* adlı savunması ise güzel söz söyleme sanatının başyapıtlarından sayılır. Romalı siyaset adamı ve hatip Cicero *Peri korone*'den çok etkilenmiş, Latince'ye çevirerek bir de önsöz yazmıştır.

Demosthenes hazırlıksız konuşma yeteneğiyle dikkati çeken bir hatip olmaktan çok, ele aldığı konuyu ayrıntılarıyla önceden inceleyen, tartışmalarını Yunan tarihinden örneklerle zenginleştiren, fikirlerini ölçülü ama ateşli ve coşkulu bir tavırla savunan bir hatiptir. Yüksek ikna gücü, ritimden ve sözün müzikselliklerinden yararlanan üslubu ile eski Yunanlı hatiplerin en büyüklerinden biri olarak tanınır. Orta Çağ ve Rönesans Dönemi boyunca da hitabet sanatının baş isimlerinden biri olarak görülmüştür. Demosthenes'ten sonra hitabet sanatı, parçası olduğu siyasal ortamın da yıkılmasıyla Eski Yunan toplumdaki önemini kaybetmiştir.

- YAPITLAR (başlıca): *Kat'Androtionos*, İÖ 355, ("Androtionos'a Karşı"); *Peri Symmorion*, İÖ 354, ("Symmoira'lı Üzerine"); *Kata Timokratos*, İÖ 353, ("Timokrates'e Karşı"); *Kat'Aristokratos*, İÖ 352, ("Aristokrates'e Karşı"); *Hyper Megalopoliton*, İÖ 352, ("Megalopolis'li Üzerine"); *Kata Philoppos*, (1), İÖ 351, ("Filip'e Karşı"); *Pros Phormiona*, İÖ 350, ("Phormiona İçin"); *Olynthiakoi*, (1 ve 2), İÖ 349, ("Olynthos'lular Üzerine"); *Kata Stephanu Pseudomartyrion*, İÖ 349, ("Stephanos'un Yalancı Şahitliğine Karşı"); *Olynthiakoi*, (3), İÖ 348; *Peri Eirenes*, İÖ 346, ("Barış Üzerine"); *Kata Philoppos*, (2), İÖ 344; *Kata Philoppos*, (3), İÖ 341; *Peri korone*, İÖ 330, ("Taç Üzerine").

- BAKINIZ: CİCERO, İSOKRATES, FİLİP II.

DEMPSEY, Jack (1895-1983)

ABD'li boksör. Attığı sert yumruklarla tanınmıştır.

Asıl adı William Harrison'dur. Boks ABD'de başladı. 1914'te boks ringlerine çıktı. Güçlü yumruğu ve boks yeteneği sayesinde çok kısa zamanda büyük gelişme gösterdi. Amatörlük hayatı ve profesyonelliğe geçişi dahil, beş yılın içinde profesyonel ağır siklette dünya şampiyonluğuna ulaştı. 4 Temmuz 1919'da Willard'ı 3. raundda nakavt ederek eline geçirdiği dünya şampiyonluğunu 1926 yılına dek elinden bırakmadı. 1921'de Fransızlar'ın ünlü boksörü Georges Carpentier ile yaptığı unvan maçında seyirci ve hasılat rekorları kırdı. Bu maçta Carpentier'yi 12. raundda nakavt eden Dempsey'in eline 1 milyon dolara yakın para geçti. 1926'da Gene Tunney ile yaptığı maçta sayı ile yenilerek şampiyonluğu Tunney'e bıraktı. Bu maçın 1927'deki rövanşında Dempsey, 7. raundda

Tunney'i nakavt etmiş olmasına karşın tarafsız bir köşeye giderek hakemin ona kadar saymasını beklemediği için maç sürdü ve 10. raundun sonunda Tunney yeniden sayı ile galip ilan edildi. Bu tarihten sonra Dempsey bir daha şampiyonluk için maç yapmadı, yalnızca gösteri maçlarına çıktı. Yaşamının geri kalan bölümünde New York'ta lokantacılık yaptı. Maçlarının çoğunu kısa mesafeden attığı sert yumruklarla nakavtla kazanan Dempsey birçok boks eleştirmeni tarafından profesyonel boksun en büyük ismi olarak kabul edilir.

DEMY, Jacques (1931)

Fransız film yönetmeni. Yeni-Dalga akımının ünlü yönetmenlerinden biridir.

5 Haziran 1931'de Pont-Château'da doğdu. Nantes'da güzel sanatlar, Paris'te sinema eğitimi gördü. 1952'de bir canlandırma sinemacısının yardımcısı oldu. Bazı kısa filmler çektikten sonra 1960'ta yarı müzikal olan ilk filmi *Lola*'yı yönetti. Bunu 1964'te tam bir müzikal olan *Les Parapluies de Cherbourg* (Cherbourg Şemsiyeleri) izledi. Büyük bir başarı kazanan *Cherbourg Şemsiyeleri*'nde pembenin egemen olduğu bir renk sağanağı içinde iki genç âşığın öyküsü şarkıyla anlatılır. Sinemanın parlak, çocuksu yanına olan hayranlığını, özellikle müzikallerde dile getiren Demy'nin sanat dünyası 1960'ların, hele 1970'lerin siyasal ve toplumsal duyarlığına çok uzaktır. Bu nedenle kaçınılmaz olarak masallara yönelmiştir. Ünlü masalcı Perrault'dan bir uyarılma olan *Peau d'âne* (Eşek Derisi) bu tutumunun bir örneğidir. 1970'lerde uzun süre ticari başarıya ulaşamayan yönetmen, son yıllarda *Un Chambre en Ville* ("Şehirde Bir Oda") adlı büyük, yarı müzikal bir yapımla yeniden ilgi toplamıştır.

●YAPITLAR (başlıca): *Lola*, 1960; *La Baie des Anges*, 1962, ("Melekler Körfezi"); *Les Parapluies de Cherbourg*, 1964, (Cherbourg Şemsiyeleri); *Model Shop*, 1970, ("Model Dükkanı"); *Peau d'âne*, 1972, (Eşek Derisi); *Un Chambre en Ville*, 1983, ("Şehirde Bir Oda").

DENG HSIAO-PİNG (1904)

Çinli siyaset ve devlet adamı. Çin'de Mao Zedung'dan sonra izlenen yeni politikaların yaratıcılarından biridir.

22 Ağustos 1904'te Seçvan Eyaleti'nde Çungking iline bağlı bir köyde doğdu. Asıl adı Kan Tse-Kao'dur. Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra bir burs kazanarak Fransa'ya gitti. Okulunu yarıda bırakarak bir fabrikada çalışmaya başladı. Çu En-Lay'ın yönetmenliğini yaptığı *Kırmızı Işık* adlı dergi-

de çalıştı. 1925'te Çin Komünist Partisi'ne (ÇKP) girince adını "küçük barış" anlamına gelen Deng Hsiao-Ping (Teng Xiaoping) olarak değiştirdi. Moskova'ya giderek Sun Yat-Sen Üniversitesi'nde öğrenim gördü.

1926'da Çin'e dönen Deng Hsiao-Ping, parti içinde kısa zamanda yükselerek 25 yaşında VII. Ordu'da siyasi komiser oldu. Bir ara *Kızıl Yıldız* adlı ordu gazetesinin yayın yönetmenliğini yaptı. 1934'te Çan Kay-Şek'e karşı savaştan Mao Zedung komutasındaki ordu, çeşitli çarpışmalarda yenilgiye uğrayınca, Şensi Eyaleti'ne doğru geri çekilmeye başlamış, bu bir yıl sürmüştü. Çin tarihinde "Uzun Yürüyüş" olarak bilinen bu harekâta Deng de bulunuyordu.

Deng, Hsiao-Ping, siyasi komiser olarak görev yaptığı II. Dünya Savaşı'nda Çin'e giren Japon ordularına karşı etkili gerilla yöntemleri geliştirilmesinde yardımcı oldu. 1945'te ÇKP Merkez Komitesi'ne seçildi. Çan Kay-Şek'in ordularına karşı yapılan savaşta, Çin Halk Özgürlük Ordusu'na bağlı II. Sahra Ordusu'nda siyasi komiser olarak görev yaptı. Sonunda yönetim, 1 Ekim 1949'da ÇKP'nin eline geçti. Çungking valisi olan Deng Hsiao-Ping partinin Güney Çin'deki örgütünü denetlemekle görevlendirildi. 1952'de Pekin'e çağrıldı. 1953'te ÇKP Merkez Komitesi genel sekreteri ve maliye bakanı, 1954'te ulusal savunma konseyi ve devlet konseyi başkan yardımcısı oldu. 1955'te ÇKP Politbürosu'na, 1956'da yeniden ÇKP Merkez Komitesi genel sekreterliğine seçildi. Aynı yıl Politbüro'nun yedi kişiden oluşan yürütme kuruluna atandı.

Bu dönemde uluslararası toplantılara da katılan Deng, Temmuz 1963'te Moskova'da yapılan Çin-Sovyet konferansında Çin heyetine başkanlık etti. Bu konferansta SSCB'nin Çin'e atom bombası vermeyi ve yapımı konusunda yardım etmeyi kabul ettiği, 1957'deki gizli antlaşmadan 1959'da vazgeçtiği Çin heyeti tarafından dünyaya açıklanınca iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşti.

1966'da Mao Zedung ile Cumhurbaşkanı Liu Şao-Çi arasındaki iktidar kavgası sonucunda Liu Şao-Çi partiye ve Çin halkının çıkarlarına karşı "bağımsız krallıklar" kurduğu gerekçesiyle hain ilan edildi, partiden çıkarılarak hapsedildi. Mao'nun Kültür Devrimi içinde yer alan bu yönetim değişiklikleri Liu yanlısı Deng'e de yansıdı. Partiden çıkarılmadıysa da, tüm görevlerinden alınarak kendisine pasif bir görev verildi. Uzun bir süre adı duyulmayan Deng, 1973'te Çu En-Lay'ın yardımıyla geri döndü. ÇKP'nin X. Merkez Komitesi'ne, 1974'te ÇKP Politbüro üyeliğine seçildi. 1975'te ÇKP Merkez Komitesi Askeri İşler Komitesi başkan yardımcısı ve Halk Özgürlük Ordusu'nun genelkurmay başkanı oldu. 1975-1976 arasında Devlet Konseyi başkanı yardımcılığında bulundu.

Mao'nun son zamanlarında etkinlik kazanmaya başlayan "Dörtlü Çete" (Çiang Çing, Çang Çunçiao, Vang Hung-ven, Yao Ven-yuan) ile Deng arasında başlayan çekişme Çu En-Lay'ın ölümüyle tümüyle açığa çıktı ve Deng tüm görevlerinden alındı. Mao'nun Eylül 1976'da ölümüyle onun yerine geçen Hua Kuo Feng, Ekim 1976'da Dörtlü Çete'yi yakalattı, Deng'i de başbakan yardımcılığına getirdi, diğer tüm görevleri geri verildi. 1977'de ÇKP'nin XI.

Merkez Komitesi toplantısında Politbüro üyeliğine seçildi ve ÇKP genel sekreter yardımcısı oldu. 1977-1980 arasında Halk Özgürlük Ordusu'nun genelkurmay başkanıydı. 1980'de hükümetteki görevinden çekilmeye karar verdi. ÇKP'deki yönetici rolünü korudu.

Deng Hsiao-Ping, Mao'nun ölümünden sonra Çin'de kurulan yeni düzenin yaratıcılarından en önemlisidir. Mao'nun kendine yeterli, dışa kapalı ulusal bir güç oluşturma ilkesinin aksine Deng, dünyadaki teknolojik yeniliklere, ticari ve kültürel işbirliğine açık bir ülke oluşturmaya amaçladı. Çin'de "Dörtlü Yenileştirme Hareketi" denilen bir gelişme planı uygulanmaya başlandı. Sanayi, tarım, savunma ve bilim alanlarında çağdaş tekniklerin kullanılmasını amaçlayan bu yenileştirme hareketine Çinliler "Yeni Uzun Yürüyüş" adını verdiler. Ülkede yabancı yatırımlara izin verildi, dış ticaret büyük ölçüde artırıldı, orduda yenileştirmeye gidildi, eğitim alanında önemli değişiklikler yapıldı, iç pazar geliştirildi. Deng Hsiao-Ping, giriştiği bu yenileştirme çabaları nedeniyle 1978'de *Time* dergisi tarafından "yılın adamı" seçildi.

• BAKINIZ: ÇAN KAY-ŞEK, ÇIANG ÇİNG, ÇU EN-LAY, LIU ŞAO-Çİ, MAO ZEDUNG.

DENIKER, Joseph

(1852-1918)

Fransız, antropolog. Irkları fiziksel özelliklerine göre sınıflandırmıştır.

6 Mart 1852'de Astrahan'da doğdu, 18 Mart 1918'de Paris'te öldü. Ailesi Fransız olan Deniker, St. Petersburg (bugünkü Leningrad) Teknoloji Enstitüsü'nde eğitim gördü ve kimya mühendisi oldu. Bir süre Avrupa'da seyahat ettikten sonra 1876'da Paris'e yerleşti. 1886'da, *Recherches anatomiques et embryologiques sur les singes anthropoides* ("İnsan Biçimli Maymunlar Üzerine Anatomik ve Embriyolojik Araştırmalar") adlı teziyle bilim doktoru unvanını aldı. 1888'de Paris'teki Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'ne kütüphane görevlisi olarak atandı. 1891'de, *Bibliographie des travaux scientifiques publiés par les sociétés savantes de France*'ı ("Fransız Bilim Derneklerince Yayımlanan Bilimsel Çalışmalar Bibliyografyası") yazmakla görevlendirildi. 1896-1905 arasında Londra'da yapılan IV. Uluslararası Bilimsel Bibliyografya Konferansı'na Fransız delegesi olarak katıldı.

Deniker irkları saç biçimi, deri rengi, burun biçimi, boy uzunluğu gibi morfolojik özelliklere göre sınıflandırmıştır. Daha sonra sınıflandırmasında bazı değişiklikler yaparak, irkları 17 grupta toplamıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *Recherches anatomiques et embryologiques sur les singes anthropoides*, 1886, ("İnsan Biçimli Maymunlar Üzerine Anatomik ve Embriyolojik Araştırmalar"); *Les races et les peuples de la terre*, 1900, ("Dünya Irkları ve Halkları").

DE NIRO, Robert

(1943)

ABD'li sinema oyuncusu. Yeni kuşak Amerikan sinemasının en önemli oyuncularından biridir.

17 Ağustos 1943'te, New York'ta doğdu. Lee Strasberg'in *Actor's Studio*'sunda öğrenim gördükten sonra, *underground* (ABD'deki öncü nitelikli akım) sinemasının önemli yapıtlarında rol aldı. Ticari sinemadaki ilk çarpıcı rolleri de çevresiyle uyuşamayan genç adam tipleridir. 1974'te *The Godfather II* ("Baba II") filmindeki rolüyle Oscar Ödülü'nü kazandı. İki yıl sonra, Martin Scorsese'in *Taxi Driver* (Taksi Şoförü) filmindeki şoför rolüyle kuşağının sorunlu bireylerini canlandırmakta olağanüstü bir başarı gösterdiğini kanıtladı. Bertolucci'nin 1900'ündeki önemli bir rolden sonra, arka arkaya yönetmen Martin Scorsese'in kahramanlarını canlandırmayı sürdürdü. Her biri "Amerikan Rüyası"nın birer yüzü olan bu tiplere büyük bir inandırıcılık ve yorum gücü kattı. De Niro, bu nitelikleriyle son dönemin genç yıldızlarından biri olmayı başardı.

• YAPITLAR (başlıca): Oynadığı Filmler: *Greetings*, 1968, ("Selamlar"); *Hi Mom!*, 1970, ("Merhaba Anne!"); *Bang the Drum Slowly*, 1973, ("Yavaş Çal Davulu"); *Mean Streets*, 1973, ("Kötü Sokaklar"); *The Godfather II*, 1974, ("Baba II"); *Taxi Driver*, 1976, (Taksi Şoförü); 1900, 1976; *New York New York*, 1977; *The Deer Hunter*, 1978, (Avcı); *The Raging Bull*, 1979, ("Kızgın Boğa").

• BAKINIZ: DE PALMA, SCORSESE.

DENIS, Hector

(1842-1913)

Belçikalı sosyolog ve iktisatçı. Organik bir toplum anlayışını savunmuştur.

Braine-le-Comte'da doğdu, Brüksel'de öldü. Brüksel Üniversitesi'nde ahlak ve ekonomi-politik profesörlüğü ve Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü'nde başkanlık yaptı. Yaşamının 20 yılı boyunca Belçika Temsilciler Meclisi üyesi olan Denis, ölümüne dek burada sosyalist grubun liderliğini yürüttü. *La liberté, Rive gauche* ve *Revue de philosophie positive* gibi dergilerde yazılar yazdı.

Proudhon ve Comte'tan etkilenmiş olan Denis, pozitivist görüşe bağlı olarak organik bir toplum anlayışını savunuyordu. Ona göre sosyalizm bir son nokta olmaktan çok toplumsal gelişim sürecinde bir evreydi. Denis toplumsal karşıtlıkların zaman içinde uzlaşabileceklerini düşünüyordu. Denis önce 1897'de, daha sonra genişletilerek iki cilt halinde 1904-1907 arasında yayımlanan *Histoire des systèmes économiques et socialistes* ("Ekonomik ve Sosyalist Sistemlerin Tarihi") adlı eserinde Hume, Smith, Malthus, Ricardo, Sismondi, Owen ve Thompson

gibi düşünürlerin görüşlerini özetlemiştir.

İktisadi konularla da yakından ilgilenen Denis 1895'te 2 cilt olarak yayımlanan *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix* ("Ekonomik ve Toplumsal Bunalım ve Fiyatların Tarihi") adlı yapıtında iktisadi bunalımları tek bir nedene dayanarak açıklamak yerine, bunalıma yol açabilecek birçok etmeni istatistiksel olarak incelemiş ve sabit sermaye arzındaki artışın yol açabileceği sonuçlar üzerinde durmuştur.

Mali konularda da geniş bir bilgi sahibi olan Denis 1889'da yayımlanan *L'impôt* ("Vergi") adlı çalışmasında kamu maliyesi ve vergilendirme konularında genel bir kuram oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre, toplumsal ihtiyaçların devlet tarafından artan ölçüde karşılanması kamu harcamalarında artışa yol açacaktır.

•YAPITLAR (başlıca): *L'impôt sur le revenu*, 1881, ("Gelir Vergisi"); *L'impôt*, 1889, ("Vergi"); *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix*, 1895, ("Ekonomik ve Toplumsal Bunalım ve Fiyatların Tarihi"); *Histoire des systèmes économiques et socialistes*, 1897, ("Ekonomik ve Sosyalist Sistemlerin Tarihi").

•KAYNAKLAR: G.de Greef (der.), *Discours philosophiques d'Hector Denis*, 1919.

•BAKINIZ: COMTE, PROUDHON.

DENIS, Maurice (1870-1943)

**Fransız ressam ve sanat kuramcısı.
Resimde Simgecilik'in (Sembolizm)
önde gelen kuramcılarındandır.**

25 Kasım 1870'te Fransa'da Granville'de doğdu, 13 Kasım 1943'te Paris'te öldü. Académie Julian ve Güzel Sanatlar Okulu'nda öğrenim gördü. İzlenimcilik'e (Empresyonizm) tepki duyarak Gauguin'den etkilendi. Sérusier, Vuillard ve Bonnard gibi ressamlarla birlikte Simgeciler'e ve Nabiler (Peygamberler) adını alan ressamlar grubuna katıldı. 1908-1919 arasında Académie Ransom'da ders verdi. 1919'da dinsel sanatla uğraşan ressam Georges Desvallières (1861-1950) ile birlikte Ateliers d'Art Sacré'yi (Kutsal Sanat Atölyeleri) kurdu.

Denis, sanat yapıtının değerinin, doğanın kusursuz taklidinden değil, malzemenin estetik kullanımından kaynaklandığını savunmuştur. Resmin "belli bir düzene göre renklerle boyanmış düz bir yüzey" olduğunu ileri sürmüş, konudan çok renklerin düzenini vurgulayan ve çağdaş resim kuramının temelinde yatan bir anlayışın ilk savunucularından biri olmuştur. Dinsel tutumu ve sanatın, sanatçının zihinsel durumunu yansıtmaya gerektiği yolundaki görüşleri nedeniyle Nabiler'in yarı mistik tutumlarıyla uyumuş, grubun kuramsal önderliğini üstlenmiştir. Daha sonraki yıllarda ise 14. ve 15. yy İtalyan fresk ressamlarının etkisine girmiş, bunun sonucunda sanatta konu ve perspektif gibi öğelere daha fazla yer

vermiştir. Kuramsal yazılarını çeşitli kitaplarında toplamıştır.

En önemli yapıtlarından biri 1912'de yaptığı *Champs Elysées Tiyatrosu*'nun tavan resimleridir. Cenevre'deki *St.Paul Kilisesi*'nin duvar resimlerinin yanı sıra, Fransa'daki birçok kilisenin de duvar resimlerini yapmıştır. Ayrıca taşbaskı (litografi), mozaik, kitap resmi ve vitray çalışmaları vardır. Aydınlık renkler ve yalın biçimler resminin belirleyici özelliklerindendir.

Denis, Simgeci Okul'un başlıca sanatçı ve kuramcılarının biridir. Fransa'da dinsel sanatın canlanmasında da etkili olmuştur.

•YAPITLAR (başlıca): Resim: *Esin Perileri*, 1893, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Cézanne'a Saygı*, 1900; *Cennet*. Kitap: *Théories*, 1912, ("Kuramlar"); *Nouvelles théories*, 1922, ("Yeni Kuramlar"); *Histoire de l'art religieux*, 1939, ("Dinsel Sanatın Tarihi"); *Sérusier, sa vie, son oeuvre*, 1943, (Sérusier, Yaşamı ve Yapıtları").

•BAKINIZ: BONNARD, SÉRUSIER, VUILLARD.

DENİZ, Metin (1940)

Türk tiyatro dekoratörü. Uygulamalarında çok değişik malzemeleri kullanmıştır.

29 Haziran 1940'ta İstanbul'da doğdu. Haydarpaşa Lisesi'nde okudu. 1957'de Güzel Sanatlar Akademisi (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) Resim Bölümü'ne girdi. Burada Halil Dikmen, Cevat Dereli ve Zühtü Müridoğlu'nun öğrencisi oldu. 1961'de İstanbul Şehir Operası'na dekoratör yardımcısı olarak girdi. Kendi başına ilk dekor çalışmasını 1962'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda yönetmen Zihni Küçümen'in sahneye koyduğu Orhan Kemal'in *Ispinozlar* oyununda yaptı. Aynı yıl Opera'nın dekoratörü oldu ve bu işi öğrenciliği boyunca sürdürdü. 1965'te Akademi'den mezun oldu, Opera'dan ayrıldı ve özel tiyatrolarda dekoratör olarak çalışmaya başladı. 1974'te Şehir Tiyatrosu'na bağlı Deneme Sahnesi'nin kurulma çalışmasına katıldı. Muhsin Ertuğrul'un desteklemesiyle oluşturulan bu tiyatrodaki Beklan Algan'la birlikte alışılmış anlamdaki sahneyi ortadan kaldırarak izleyiciler ile oyuncular arasındaki karşılıklı alışverişin daha güçlü olacağı bir mekân düzeni kurmaya çalıştı. Bu tiyatrodaki sahneye konan Brecht'in *Cesaret Ana*, Peter Weiss'in *Marat/Sade* ve Shakespeare'in *Bahar Noktası* oyunlarının toplu çalışmalarına katıldı. 1975'te Şehir Tiyatrosu'nda Brecht'in *Galile* oyununu sahneye koyarak tiyatro yönetmenliğini de denedi.

Metin Deniz yurt dışında Fransa'da da çoğunu Mehmet Ulusoy'un sahnelediği oyunların dekorlarını yaptı. 1974'teki *Kafkas Tebeşiri Dairesi*, 1977'deki *Dans les eaux glacées du calcul egoïste* ("Bencil Hesapların Buzlu Sularında"), 1979'daki *Macbeth* bunlar arasındadır. Ayrıca 1980'de Paris'te yönetmen Luiz Menase'nin sahnelediği *Binbir Gece Masalları*'

nın ve 1984'te Avignon'da yönetmen Gerard Gelàs'ın sahnelediği Yaşar Kemal'in *Binboğalar Efsanesi*'nin de dekorlarını Deniz hazırlamıştır.

Metin Deniz tiyatrodaki dekorun, "dekorasyon" sözcüğünün çağrıştırdığı "süsleme" anlamının üstünde bir anlam yüklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre dekor, bir bütün olan tiyatro sanatını oluşturan çeşitli öğelerden biridir ve bu bütünlüğü sağlayabilmek için yöneticiden müzikçiye, oyuncudan dekorcuya kadar bu öğeleri gerçekleştiren herkesin ortak bir çalışma yürütmesi, yani tiyatroyu ortaklaşa yaratması gerekmektedir. Bu görüşten yola çıkarak gerçekleştirdiği çalışmalarında Deniz'in çok çeşitli malzemeler kullanarak değişik etkiler uyandırmaya çaba gösterdiği izlenir. Örneğin Dostlar Tiyatrosu'nun hazırladığı *Sabotaj Oyunu* için eski gramofon plaklarını ısıtarak masklar yapmış, yine aynı topluluğun bir maden ocağındaki olayları konu alan *Alpagut Olayı* oyununda da dekoru, tüm sahneyi kömürle kaplayarak oluşturmuştu. *Bahar Noktası*'nda ip ve bez parçalarını kullanması da bu türden bir denemedir.

Metin Deniz tiyatro, opera ve bale sahneleri için yaklaşık 200 dekor çalışması gerçekleştirmiş, 1982'de bütün bu çalışmalarının bir araya toplandığı ve *İki Kalas Bir Heves* adını verdiği bir toplu sergi açmıştır. Ayrıca çeşitli filmlerde sanat danışmanlığı ve reji asistanlığı da yapmıştır.

•YAPITLAR (başlıca): *İspinozlar*, 1962; *Teneke*, 1965-1966; *Palto*, 1966-1967; *Kurban*, 1966-1967; *İttihat ve Terakki*, 1969; *Durdurun Dünyayı İnecek Var*, 1970; *Rosenbergler Ölmemeli*, 1970; *Alpagut Olayı*, 1974; *Kafkas Teheřir Dairesi*, 1974; *Galile*, 1975; *Dans les eaux glaces du calcul égoıste*, 1977, ("Bencil Hesapların Buzlu Sularında"); *Cesaret Ana*, 1978; *Marat/Sade*, 1978; *Macbeth*, 1979; *1001 Gece Masalları*, 1980; *Bahar Noktası*, 1981; *Kabare*, 1983-1984.

DENİZCİER, İbrahim

(1923-1983)

Türk, sendikacı. 1979-1982 arasında Türk-İş genel başkanlığı yapmıştır.

İstanbul'da doğdu, 14 Temmuz 1983'te Cenevre'de öldü. Genç yaşta işçilik yapmaya başladı. Bir süre torna işçisi olarak çalıştıktan sonra, Cibali Tütün Fabrikası nakliyat işçilerinin sendikalaşma hareketi içinde yer aldı. 1950'de aynı fabrikanın nakliyat şubesi işçi temsilciliğine getirildi. Ardından işyerinde örgütlenmiş olan Tekel Nakliyat İşçileri Sendikası'na üye oldu. Önce bu sendikanın saymanlığını, sonra da genel başkan vekilliğini yaptı. 1956'da da sendika genel başkanı oldu. 1952'de bu işkolundaki sendikalar bir araya getiren Tekel, Müskirat, Tütün ve Yardımcı İşçi Sendikaları Federasyonu'nun kuruluşuna da katılan Denizcier, 1954'te genel başkan vekili, 1960'ta da federasyon genel başkanı seçildi.

1961'de Kemal Türkler, Rıza Kuas, Şaban Yıldız ve Kemal Nebioğlu gibi sendikacılarla birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurucu üyesi olan İbrahim Denizcier, parti kurullarında görev almadı. Bununla

birlikte işçilerin kendi siyasi partileri içinde örgütlenmelerini savundu. Genel başkanlığını yaptığı federasyonun, işkolundaki tüm işçilerin birleşmesini sağlavacak "milli tip" bir sendikaya dönüşmesi için çaba gösterdi. Bunun sonucunda 1969'da var olan federasyonun yerine, Türkiye Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası (Tek Gıda-İş) kurulunca bu sendikanın genel başkanlığına getirildi. Türk-İş içinde etkin bir sendikacı olarak yönetim kurulu üyeliği yapan İbrahim Denizcier, 1979'da toplanan XI.Genel Kurul'da Türk-İş genel başkanlığına seçildi. 1979-1982 döneminde başkanlık yapan Denizcier, bu süre içinde dengeci, konfederasyon içindeki karşıt görüşleri uzlaştırıcı bir siyaset izledi.

İbrahim Denizcier, önceleri işçilerin siyasi örgütlenmesini savunmuş ve bu amaçla siyasi parti kuruluşuna da katılmıştır. Daha sonraki sendikal etkinliği içinde siyaset-dışı bir çizgi izlemiştir. Bu yarıyla Türk-İş'teki değişik görüşlü sendikacıların üzerinde anlaşabildikleri bir isim olan Denizcier, Türk-İş'i Uluslararası Çalışma Örgütü'nde (ILO) ve çeşitli uluslararası kuruluşlarda temsil etmiştir.

•BAKINIZ: DEMİRSOY, TUNÇ.

DENİZHAN, Namık

(1937)

Türk, heykeltci. Figüratif heykelin temsilcilerindendir.

24 Aralık 1937'de Gelibolu'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da yaptıktan sonra 1956'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) girdi. Heykel Bölümü'nde Hüseyin Gezer'in öğrencisi olarak çalıştı ve 1960'ta mezun oldu. 1967'de devlet bursu ile Paris'e gitti. Orada César'ın yanında heykel ve İngiliz ressam Stanley William Hayter'le (1901) de gravür çalışmaları yaptı. 1971'de Türkiye'ye döndü ve aynı yıl Akademii'nin Heykel Bölümü'ne asistan oldu. 1961'de Şair Eřref Büstü Yarışması'nda ikincilik, 1973'te Vali Kâzım Dirik Büstü Yarışması'nda ve 1975'te Samsun Atatürk Anıtı Yarışması'nda birincilik ödülleri kazandı.

Denizhan'ın insan figürü, portre-heykel, kompozisyon, anıt ve rölyef türünde çalışmaları vardır. Genellikle figüratif heykeller yapar ve doğayı dramatik bir biçimde yorumlar. Son on yıllık çalışmalarında stilize-figüratif heykeller ağır basmaktadır. Bronz, beton, keten lifi ve alçı gibi malzemelerle çalışan Denizhan'ın heykellerindeki yüzeyler dokusal özellikleri nedeniyle gözde bir çeşit saydamlık izlenimi bırakırlar.

•YAPITLAR (başlıca): *İkimiz*, 1963, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Atatürk Kocatepe'de*, 1968, Afyonkarahisar; *Kadın*, 1970; *Atatürk Anıtı*, 1972, Ceyhan; *Kâzım Dirik Büstü*, 1973, I.Kordon, İzmir; *İkimiz*, 1973, Taksim Parkı, İstanbul; *Yurdu'nun Portresi*, 1973; 13 adet portre-heykel. 1981, Şan Müzikholü, İstanbul; *Atatürk Anıtı*, 1982, Balmumcu, İstanbul; *Atatürk Anıtı*, 1962, Mudanya; *Sadı Gülçelik Büstü*, 1983, Enka Yapısı, İstanbul; *Burhan Felek Büstü*, Milli Olimpiyat Komitesi, Şişli, İstanbul; *Atatürk ve Gençlik Anıtı*, 1983, Bursa.

DENKTAŞ, Rauf (1924)

Kıbrıslı Türk devlet adamı. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanıdır.

Kıbrıs'ın Baf kasabasında doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Lefkoşe ve İstanbul'da yaptı. Londra'da Lincoln's Inn'de hukuk öğrenimini gördü. 1947'de Kıbrıs'a dönüp avukatlığa başladı. 1948'de Türk İşleri Komisyonu'nda görev aldı. 1950'de Kıbrıs başsavcısı yardımcılığına atandı. 1957'ye değin bu görevi sürdürdü. Bu arada İngiltere'nin girişimiyle bir anayasa taslağı hazırlanmasında da görev aldı. Ancak Yunanistan'ın "kendi kaderini tayin hakkı"nı, Türkiye'nin ise "taksim"i öngören yaklaşımları uzlaşamayınca tasarı gerçekleşemedi. 1959'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması yolundaki antlaşmaların hazırlandığı Zürih ve Londra toplantılarına katıldı.

Denktaş, 15 Ağustos 1960'ta kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk Cemaat Meclisi başkanlığına seçildi. Bağımsızlığın ardından anayasa uygulamalarına ilişkin Rum ve Türk toplumları arasında sürtüşmeler artınca mücahit örgütünün kurulmasına önyak oldu. 1963'teki tedhiş olaylarının ardından İngilizler'le görüşmek üzere Kıbrıs'tan ayrılınca sürgün sayıldı ve yaklaşık dört buçuk yıl Kıbrıs'a dönmesine izin verilmedi. Bu arada iki toplumun fiilen birbirinden kopması üzerine 28 Aralık 1967'de kurulan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi yürütme kurulu başkan yardımcılığına getirildi.

13 Nisan 1968'de Kıbrıs'a girmesine izin verildi. Türk toplumu temsilcisi olarak Rum Temsilciler Meclisi başkanı Klerides ile görüşmeler yaptı. Daha sonra, Fazıl Küçük'ün yerine Kıbrıs Türk toplumunun liderliğine getirildi. Temmuz 1974'te Nikos Sampson'un darbesi üzerine Türkiye'nin gerçekleştirdiği hareket sonrası Kıbrıs'ın statüsü değişikliğe uğradı. Rumlar güçlü bir merkezi yönetimin denetlediği, Türkler'in ancak nüfusları oranında (% 18) toprak sahibi olabildikleri bir sistem önerirken Türkler coğrafi federasyon esasına dayalı iki toplumlu bir sistem istiyorlardı. Bu konuda uzlaşma sağlanamayınca Türkler'in denetimindeki bölgede 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurularak devlet başkanlığına Rauf Denktaş getirildi.

Daha sonra iki toplum arasında Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında yıllarca sürdürülen görüşmeler bir çözüm getirmede. 15 Kasım 1983'te bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Kurucu Meclis niteliğini alan Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi ilk toplantısında Rauf Denktaş'ı cumhurbaşkanlığına getirdi.

•BAKINIZ: F. KÜÇÜK.

DEODORO DA FONSECA, Manoel (1827-1892)

Brezilyalı asker. Brezilya'da İmparatorluğun devrilmesinden sonra kurulan geçici hükümete başkanlık yapmıştır.

5 Ağustos 1827'de Alagoas'da doğdu, 22 Ağustos 1892'de Petropolis'de öldü. 1843-1847 arasında Rio de Janeiro'da bir askeri okulda eğitim gördü. Brezilya İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde görev aldı. 1864'ten sonra, Uruguay ve Paraguay'a karşı yapılan savaşlarda gösterdiği başarılarla, Brezilya ordusu içinde büyük saygınlık kazandı, mareşalliğe yükseltildi.

Deodoro da Fonseca'nın ordu içinde güçlendiği yıllarda, Meksika'da Juarez başkanlığındaki liberal gruplar, geçici bir süre ülkelerine egemen olan imparatorluk yönetimine son vermişti. Tüm kıtada olduğu gibi, Brezilya'da da ABD Anayasası'ndan etkilenmiş siyasi gruplar güçleniyordu. Ordunun halk üzerindeki etkinliğine ve ordu içindeki Cumhuriyetçi genç subayların desteğine güvenen Deodoro da Fonseca, muhafazakâr çevrelerin tüm beklentilerine karşın, Liberaller ile ilişkiye girmeyi tercih etti. 1889'da İmparator II. Pedro tarafından iç bölgelere tayin edildi. Fakat, imparatorun liberal gruplar üzerindeki gücünün azaldığı sırada, tekrar başkent Rio de Janeiro'ya geri çağırıldı.

15 Kasım 1889'da Liberaller'in güçlü önderi Mareşal Floriano Peixoto tarafından başlatılan ayaklanma üzerine, İmparator II. Pedro tahtından çekildi ve Brezilya'yı terk etti. Bir geçici hükümet kuruldu. Olayların gelişimi sırasında sağlığı bozulan Deodoro da Fonseca, ordu ve halk üzerindeki etkisi göz önüne alınarak hükümet başkanlığına getirildi. Mareşal Peixoto başkan yardımcılığı görevini üstlendi. 1891'de hazırlanan Brezilya Anayasası, ABD Anayasası'nın çok yakın bir benzeriydi. Bu anayasaya göre devlet ve din işleri birbirinden ayrılıyordu.

3 Kasım 1891'de geçici hükümet tarafından toplanan kongre kararlarıyla kendisini en yetkili kişi olarak kabul ettiren Deodoro da Fonseca, sağlığının bozulması nedeniyle etkin bir güç oluşturmamıştı. Liberal gruplar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle açığa çıkan iç karışıklıklar ve artan iktisadi bunalım karşısında etkisiz kaldı. Ordu içindeki etkinliği ve halk üzerindeki etkisi de hayli azalmıştı. 1892 yılı başında geçirdiği kalp krizi, yönetime başkan yardımcısı Mareşal Peixoto'nun el koymasına neden oldu. Kendisine bağlı grupların başlattığı isyanın bastırılması üzerine, yönetim üzerindeki tüm gücünü kaybetti.

•KAYNAKLAR: C.W.Simmons, *Marshal Deodoro and The Fall of Dom Pedro II*, 1966.

•BAKINIZ: JUAREZ.

DE PALMA, Brian (1941)

ABD'li genç kuşak sinema yönetmeni. Uzun yıllar öncü nitelikli filmler yaptıktan sonra 1970'lerde ticari sinemaya geçerek dönemin en başarılı gerilim filmlerini çekmiştir.

Philadelphia'da doğdu. Henüz Columbia Üniversitesi'nde öğrenciyken kısa filmler çekmeye, daha sonra da belge sinemacılığına başladı. 1968 ve 1970'te çektiği *Greetings* ("Selamlar") ve *Hi Mom!* ("Merhaba Anne!"), *underground* olarak da adlandırılan Amerikan öncü sinemasının en çok ilgi çeken örnekleri arasına girdi. De Palma, Hitchcock hayranı bir sinemacı olarak, onun sinemasal evrenini, özellikle de kurgusal ve biçimsel oyunlarını özümlemiştir. Hitchcock hayranlığının ilk bilinçli örneği olan *Obsession*'dan ("Tutku") sonra, bu biçimsel ilgi filmlerinin içeriğini de etkiledi. *Carrie* (Günah Tohumu) ve *The Fury*'de (Gizli Kudret) parapsikolojiye yöneldi. Aynı zamanda ayrıntılı birer toplumsal portre olan bu filmler büyük ticari başarı sağladı. De Palma, *Dressed To Kill* (Sapık) ve benzeri filmlerle teknik ustalığını ve korku filmi çerçevesinde toplumsal gözlemciliğini sürdürmektedir.

•YAPITLAR (başlıca): *Greetings*, 1968, ("Selamlar"); *Hi Mom!*, 1970, ("Merhaba Anne!"); *Obsession*, 1976, ("Tutku"); *Carrie*, 1976, (Günah Tohumu); *The Fury*, 1978, (Gizli Kudret); *Dressed to Kill*, 1981, (Sapık).

•BAKINIZ: DE NIRO.

DEPRETIS, Agostino (1813-1887)

İtalyan devlet adamı. Üç kez başbakanlık yapmıştır.

13 Ocak 1813'te Pavia yakınlarındaki Mezzana Corti'de doğdu, 29 Temmuz 1887'de Stradella'da öldü. 1834'te Pavia Hukuk Okulu'nu bitirip avukat olduktan sonra, uzun bir süre ailesinin mal varlığını yönetti. 1848 Devrimi sırasında Piyemonte Millet Meclisi'ne girdi ve Cumhuriyetçi önder Mazzini'nin Kont Cavour'a karşı yürüttüğü demokratik muhalefet hareketine katıldı. 1853'te Mazzini'nin düzenlediği Milano Ayaklanması'nı desteklemeyerek bu gruptan ayrıldı ve İtalyan Birliği'nin sağlanması yolundaki mücadelesini Savoic Düklüğü ile işbirliği yaparak sürdürdü. 1860'ta Garibaldi'nin Sicilya'yı ele geçirmek üzere düzenlediği Binler Seferi'nde yer alan Depretis, Garibaldi'nin yokluğunda Sicilya'yı yönetti. Ancak, Sicilya'yı Piyemonte'ye bağlamak üzere sürdürdüğü gizli çalışmalar, Crispi tarafından açığa çıkarılınca Sicilya'dan uzaklaşmak zorunda kaldı. İtalya'ya dönerek yeniden Millet Meclisi'nde çalışmaya başlayan Depretis, 1862-1873 arasında değişik hükümetlerde donanma, kamu işleri ve maliye bakan-

lıkları yaptı. 1873'te Razzani'nin ölümü üzerine, meclisteki sol kanadın önderliğini üstlendi. 1876'da başbakan atanmasıyla ülke yönetiminin denetimi Sağcılar'dan Solcular'a geçmiş oldu. Depretis bu tarihten 1887'ye dek, üç kez başbakanlık yaptı.

Depretis, başbakan olduktan sonra ülkedeki siyasi bölünmeleri ortadan kaldırmaya yönelik bir "Dönüşüm" hareketi başlattı. Tüm siyasi gruplarla işbirliği ve ortak yönetim ilkelerine dayanarak birçok reform uyguladı. Başta orta sınıflara oy verme hakkının tanınması, eğitimin zorunlu hale getirilmesi, bazı vergilerin kaldırılması ve ülkedeki demiryolu ağının genişletilmesi gibi uygulamalara öncülük etti. 1882'de Avusturya-Macaristan ve Almanya ile Üçlü İttifak Antlaşması imzalayan Depretis, dış politikada sömürgecilik yanlısı bir siyaset izledi. 1887'de Dogali'de İtalyan birliklerinin Habeşliler tarafından bozguna uğratılmasının ardından başbakanlıktan ayrıldı ve kısa bir süre sonra da öldü.

•BAKINIZ: CAVOUR, CRISPI, GARIBALDI.

DERAIN, André (1880-1954)

Fransız, ressam. I.Dünya Savaşı öncesinin yenilikçi hareketlerinin ve Fovizm'in önde gelen temsilcilerindendir.

17 Haziran 1880'de Paris yakınlarındaki Chatou'da doğdu, Garcheis'de öldü. 1895'te resim yapmaya başladı. 1898-1899 arasında Académie Camillo'ya devam etti. Burada Matisse'le tanıştı. 1900'de karşılaştığı Vlaminck'le bir süre aynı atölyede çalıştı. 1904'te Académie Julian'a devam etti. Fovistler'i Paris halkına tanıtan Salon d'Automne Sergisi'ne katıldı. 1910'da Picasso'yla İspanya'ya gitti; Cadoques'ta onunla birlikte çalıştı. 1914-1918 arasında Fransız ordusunda görev yaptı. 1919'da Rus Balesi'nin Paris'teki gösterileri için çeşitli sahne ve kostüm tasarımları gerçekleştirdi. 1920-1930 arasında Güney Fransa ve İtalya'ya sürekli geziler yaptı.

Öbür Fovistler gibi Derain de başlangıçta, renk aracılığıyla biçimi yakalamayı amaçlayan bir anlayışla hareket etti. Bu nedenle, perspektif, hacimlendirme ve açık-koyu düzenlemesi gibi geleneksel resme özgü uygulamaları dışladı. Gauguin ve Van Gogh gibi ressamların renk alanındaki deneylerini temel aldığı için öbür Fovistler'e göre daha dingin bir üslup geliştirdi. Gene de, ani ve kırık fırça vuruşlarıyla saf ve katıksız rengi alabildiğine özgür bir tutumla kullanarak çarpıcı etkiler elde etmeyi başardı.

Derain fovist döneminin ardından, çeşitli eğilimleri bir arada ya da değişik yapıtlarında yansıtan seçmeci (eklektik) bir sanatsal gelişim izlemiştir. Sanat anlayışı, duygusal ve yenilikçi davranış ile kendi kişiliğinden ve Fransız kültürünün genel eğiliminden kaynaklanan akılcı düşünüş arasında bölünmüştür.

Derain, kafasındaki çeşitli düşüncelerin sanatındaki etkilerini düzenleyebilmek için Afrika sanatı,

Bizans mozaikleri, 19.yy Fransız resmi, romantik manzara geleneği ve Orta Çağ sanatı gibi çeşitli kaynaklara eğilmiştir. Bunun sonucunda 1910'lara doğru gelişmeye başlayan kübist eğilimler doğrultusunda, biçime ağırlık veren bir tutumu benimsemiştir. 1910-1912 arasında Poussin ve İtalyan Primitifleri'nin biçimciliğini, Afrika maskalarının anlatımcılığı ile bütünleştirmeyi amaçlayan yeni girişimlerde bulunmuştur. Biçimi iyice vurgulaması, buna karşılık renkçiliği neredeyse bütünüyle dışlaması, anıtsallaştırılmış bir figür anlayışı ile sonuçlanmıştır. 1920'den sonra çeşitli kaynakların etkisinde her türlü biçim ve eğilimi denemiştir. Yaşamının sonuna değin çeşitli etkileri bütünleştirme ve rasyonelleştirme eğilimini sürdürmüştür.

Derain, çağdaşı eleştirmenlerce değişik biçimlerde değerlendirilmiştir. Kimileri onu öncülüğünden (*avant-garde*) dönmekle suçlarken, kimileri de "yaşayan en büyük Fransız ressamı" olarak övmüştür. Derain'in fovist dönemi sonrası resmini "tipik Fransız resmi" diye niteleyen eleştirmenler ise bu değerlendirmeye farklı anlamlar yüklerler. Bir bölümü bu değerlendirmeyi yaparken Fransız sanatına biçim veren genel rasyonelleştirme eğilimini anlarken bir bölümü de 19.yy'ın Ingres'den Cézanne'a uzanan Neo-Klasik(Yeni-Klasik) ağırlıklı figür geleneğini kasdetirler.

•YAPITLAR (başlıca): Resim: *Colliouvre Dağları*, 1905; *Colliouvre Dolaylarından Bir Görünüş*, 1905, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Thames Nehri'nde Matınalar*, 1906, Kent Sanat Galerisi, Leeds; *Londra Köprüsü*, 1906, Modern Sanatlar Müzesi, New York; Baharda Üzüm Bağları, 1906, Sanat Müzesi, Basel; *Yıkılan Kadınlar*, 1908, Narodni Galerisi, Prag; *Cagnes Manzaraları*, 1910, Folkwang Müzesi, Essen; *Hediye*, 1913, Kunsthalle, Bremen; *İki Kızkardeş*, 1914, Devlet Sanat Müzesi, Kopenhag; *Pierrot ve Harlequin*, 1924; *Natürmort: Ölü Oyun*, 1928, Carnegie Hall, Pittsburgh/ABD. Kitap resimleri: Apollinaire, *L'Enchanteur pourrissant*, 1909, ("Çürüyen Büyücü"); M.Jacob, *Les Oeuvres burlesques et mystiques de Frère Matorel, Mort et Couvent*, 1912, ("Manastır Mensuplarından Ölmüş Papaz Matorel'in Gülünçlü ve Gizemli Yapıtları"); *Isabel'in Portresi*, 1936.

•KAYNAKLAR: G.Hilaire, *Derain*, 1959; J. Leymaire, *André Derain*, 1948; D.Sutton, *André Derain*, 1959.

•BAKINIZ: MATISSE, VLAMINCK.

DERELİ, Cevat (1900)

Türk, ressam. İyimser bir dünya görüşünün ürünü olan resimlerinde mutlulukla sanat arasında duyarlı bir ilişki kurmaya yönelmiştir.

İstanbul'da doğdu. Resim sanatıyla ilk ilişkileri 1907-1914 arasında ilk ve ortaokul öğrencisiyken başladı. Ressam Nazmi Ziya'nın yakın ilgisini gördü ve onun önerilerine uyarak 1915'te Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi'ne (sonra Güzel Sanatlar Akademisi, şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) girdi. Bir yıl kadar Hikmet Onat Atölyesi'nde çalıştıktan sonra 1916'da

İbrahim Çallı Atölyesi'ne geçti. Öğrenciliği sırasında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti sergilerine katıldı. 1922-1923 yıllarında arkadaşlarıyla birlikte Yeni Resim Cemiyeti'ni kurdu. 1923'te Milli Eğitim Bakanlığı'nın sanatçıları Avrupa'ya yollamak için açtığı yarışmayı kazandı ve Paris'e gitti. 1924-1928 arasında Académie Julian'de çalıştı. 1928'de yurda döndü ve Güzel Sanatlar Akademisi Nazmi Ziya Atölyesi'nde muallim muavini olarak görev aldı. Aynı yıl, arkadaşlarıyla birlikte Paris'te daha önce kurdukları Müstakıl Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nin ilk sergisini Ankara'da açtı. Bu sergiler daha sonra İstanbul ve başka illerde de düzenlendi.

Dereli 1932'de Akademi'den ayrıldı, Tıp Fakültesi desinatörlüğüne atandı. Bu görevde 1939'a değin kaldı, sonra yeniden Güzel Sanatlar Akademisi'ne geçti. Çallı Atölyesi'nde göreve başladı. Aynı yıl CHP'nin düzenlediği yurt gezisi kapsamında ressamlar iki grup halinde Anadolu'nun çeşitli illerine gönderildi. Dereli, Sinop'a gitti. Burada yaptığı resimlerle 1939'da Ankara'da Devlet Resim ve Heykel Sergisi ile birlikte açılan Yurt Gezisi Sergisi'nde resim dalında birincilik ödülünü aldı. 1947'de İbrahim Çallı emekliye ayrılınca Dereli aynı atölyede öğretim üyeliğine atandı.

1954'ten başlayarak yurt içinde ve dışında çeşitli karma sergilere katıldı. 1970'te 46 portre-desenden oluşan ilk kişisel sergisi Akademi salonlarında açıldı. Bundan sonra 1980'e değin dört kişisel sergi daha açtı.

1940'taki 2.Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde resim dalında birincilik kazandı. Bundan sonraki Devlet Resim ve Heykel sergilerinin hepsine katıldı. 1977'de Sedat Simavi Vakfı'nın Görsel Sanatlar dalındaki ödülünü heykeltıraş Zühtü Müridoğlu'yla paylaştı.

Cevat Dereli'nin birçok resminin konusu manzadır. Doğanın hafif, şiir dolu, mutlu görünümünü yumuşak çizgili, esnek biçimlerle, yüzeye bağlı bir anlatım biçimiyle, uçuk ve mat renk uyumlarıyla, bitmemişlik etkisi yapan bir biçimde işler. Başta İstanbul olmak üzere Kayseri, Ürgüp, Bursa, Gümüşhane dolayları, Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çamlıca, Sarayburnu, Balta Limanı, Marmara Adası ona esin kaynağı olan yerlerdir. Resimleri iyimser bir dünya görüşünün ürünleridir. Çizdiği ağaçlar, insanlar, balıkçılar, toprak işçileri, Mevleviler mutlulukla doludur. Duyguyla yüklü resimleri, onun kişisel duyarlılığını yalın biçimde yansıtır.

•YAPITLAR (başlıca): *Topkapı Sarayı'na Bakış*, 1951, İzmir Resim ve Heykel Müzesi; *İstanbul*, 1952; *Hasat*, 1954, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *İstihsal*, 1954, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Manzara*, 1956; *Balık Tutan Adam*, 1957; *Elma Toplayanlar*, 1961; *Gündoğdu Köyü*, 1963, Belçika Modern Sanatlar Müzesi; *Adalar*, 1959; *Mevleviler*, 1979; *Akşamcılar*, 1981; *Mevleviler*, 1982; *Karadeniz*, 1982; *Terkedilmiş Ev*, 1982; *Çengelköy*, 1982; *Balık Açı*.

•KAYNAKLAR: K.Özsezgin, *Cevat Dereli*, 1980, (Albüm).

DERİN, Zihni (1880-1965)

Türk tarım mühendisi. Türkiye’de çay tarımının başlamasına ve gelişmesine öncülük etmiştir.

Muğla’da doğdu, Ankara’da öldü. 1904’te Halkalı Yüksek Ziraat Okulu’nu bitirdi, bir süre orman mühendisliği ve öğretmenlik yaptıktan sonra 1920’de İktisat Vekâleti’ne bağlı Ziraat Umum Müdürlüğü görevine getirildi. Doğu Karadeniz Bölgesi’ne yaptığı bir görev gezisi sırasında yörenin çay ve turuncgiller üretimine uygun olduğunu görerek, 1924-1927 yılları arasında çay tarımını başlatmak üzere girişimlerde bulunduysa da, çay üreticilerine devlet desteği sağlayacak bir yasa çıkarılmadığından bu ilk girişim başarılı olmadı. Bunun üzerine görevinden ayrılan Derin, 1936’ya değin liselerde ve Gazi Eğitim Enstitüsü’nde öğretmenlik yaptı. 1936’da Edirne’deki İkinci Umum Müfettişlik kuruluşunda tarım danışmanı, 1938’de de Ziraat Vekâleti’nde çay organizatörü olarak görevlendirildi. 1945’te emekliye ayrılmasına karşın bakanlık organizatörü olarak çay tarımına ilişkin çalışmalarını sürdüren Derin, 1964’te “Çayın 40. Yılı” kutlama törenlerine katılmak üzere Rize’ye giderken bir trafik kazası geçirdi ve ertesi yıl Ankara’da öldü. Öncü çalışmaları nedeniyle 1969’da anısına TÜBİTAK Hizmet Ödülü verildi.

1878’de Japonya’dan getirilen tohumların Bursa’da denenmesi Anadolu’daki ilk çay yetiştirme girişimiydi, ancak başarılı olmamıştı. 1918’de Halkalı Yüksek Ziraat Okulu öğretmenlerinden Ali Rıza (Ertem) çay üretimine daha elverişli bir bölge olan Rize yöresinde araştırmalara başlayarak, 1921’de hazırladığı bir raporla bu bölgede turuncgillerin yanı sıra çayın da yetiştirilebileceğini vurguladı. Bu rapor üzerine, 1924’te özel bir yasa çıkarılarak Rize yöresinde fındık, turuncgiller ve çay tarımını başlatma girişimi devlet tarafından ele alındı, bu amaçla bir Çay Araştırma Enstitüsü’nün kurulması öngörüldü. Enstitünün kurucusu Derin, Rize yöresiyle aynı iklim koşullarında olan ve yıllardır çay tarımı uygulanan Batum’dan çay fidanı getirterek enstitünün bahçesinde ilk fidanlığı kurdu, deneme tarımını başlatmak için de fidanların bir bölümünü halka dağıttı. Ancak, yöre halkı kısıtlı toprağını geleceği belli olmayan bu ürüne ayırmak istemediğinden ilk girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Uzun bir aradan sonra, 1937’de çay organizatörü olarak yeni girişimlerde bulunan Derin, Batum’dan getirttiği iki ton çay tohumuyla enstitüye bağlı üç fidanlıkta çay fidanı üretimini sürdürdü. 1940’ta çıkarılan yeni bir yasa, çay üreticilerine uygun koşullarda kredi verilmesi, mısır ve buğday yardımı, ürününün devletçe satın alınacağı güvencesi gibi özendirici önlemlerle çay tarımının yaygınlaşmasını sağladıktan sonra, Derin de çay işleme atölyelerinin kurulmasını örgütledi. 1947’de de Rize’de ilk çay fabrikası işletmeye açıldı. 1951’de, çay dikim alanlarının genişletilmesini öngören yasanın getirdiği önlemlerle çay on yıl içinde il tarımının hemen tek ürünü haline gelmiş, ayrıca Trabzon, Artvin, Giresun ve

Ordu illerine yayılmıştı.

Rize ve yöresinde çay tarımına geçilmesinde Zihni Derin’in çok büyük katkısı olmuştur. Bu yeni tarım bitkisi de, bir yandan üreticiye daha az topraktan daha yüksek gelir olanağı yaratırken, bir yandan da o güne değin dışalım yoluyla sağlanan çayın ülke gereksinimini karşılayacak düzeyde üretilmesine ortam hazırlamıştır.

DERMAN, Hakkı (1907-1972)

Türk, kemancı. Türk musikisinde son dönemin en başarılı yorumcularından biridir.

İstanbul’da doğdu, 10 Aralık 1972’de aynı kentte öldü. Musikiye on yaşında, Beylerbeyili müezzin Ziya Bey’den keman dersi alarak başladı. On iki yaşında Beşiktaş Musiki Cemiyeti’ne girdi, beş yıla yakın süre bu kuruluşun musiki çalışmalarına katıldı. O yıllarda Beşiktaş Gazi Osman Paşa Lisesi’ni, 1926’da da Eczacılık Mektebi’ni bitirdi.

Kısa bir sahne deneyiminden sonra, 1928’de İstanbul Radyosu’nun yayınlarına katıldı. 1936’da, yeni açılan Ankara Radyosu’na geçti. 1937-1940 arası aynı kentteki Refik Saydam Enstitüsü’nde çalışarak kimya dalında uzmanlaştı. 1945’te İstanbul’a dönerek Belediye Konservatuarı İcra Heyeti’ne katıldı. Türk musikisi çalışmalarını yönetmekle görevli çeşitli radyo kurullarında üye olarak bulundu. 1972’de Konservatuar’dan emekli oldu.

Son dönemin değerli kemancılarından biri olan Derman, Türk musikisinde kemana hareketli bir icra tavrı getirmiştir. Çalışı, kendi döneminin ve daha önceki dönemin kemancılarınınkinden farklıdır. Uzun yay kullanması ve yayının kıvraklığı tekniğinin en önemli niteliğidir. Taksimleri dikkate değer bir özellik taşımıştır. Kendine özgü tekniği birçok kemancıyı etkilemiş, yönettiği fasıllarda da canlı bir icra örneği ortaya koymuştur.

- KAYNAKLAR: “Hakkı Derman”, *Radyo*, (27), 1944; “Hakkı Derman”, *Türk Musikisi Dergisi*, (9), 1948; “Hakkı Derman”, *Ses*, (19), 1963; “Hakkı Derman”, *Musiki Mecmuası*, (278), 1972.

DERMAN, Halil (1911-1970)

Türk, hekim. Özellikle görme fizyolojisine ve pankreas ile böbreküstü bezi hormonlarının etkilerine ilişkin çalışmalar yapmıştır.

Celibolu’da doğdu, 24 Mayıs 1970’te İstanbul’da öldü. 1937’de İstanbul Tıp Fakültesi’ni bitirip, Edirne ve Uzunköprü’de iki yıl kadar sıtma savaş örgütünde çalıştıktan sonra, 1939’da İstanbul Tıp Fakültesi’nde

genel fizyoloji asistanlığına getirildi. Öğretim görevini ölünceye değin aynı fakültede sürdüren Derman, 1942'de "Görme Purpuru ve Güneşten Olma Gece Körlüğü" başlıklı teziyle doçent oldu. 1944'te İsviçre'ye giderek, Zürich ve Basel'de iki yıl süreyle fizyoloji araştırmaları yaptı. 1957'de biyokimya dalında uzmanlık sınavını vererek ertesi yıl üniversite kanalıyla bir yıl için Almanya'daki Freiburg Üniversitesi'ne gönderildi, 1960'ta da fizyoloji profesörlüğüne getirildi.

Derman'ın doçentlik tezine konu olan görme fizyolojisine ilişkin çalışmaları, askerlik görevini yaparken, uzun süre bol ışıklı ve güneşli ortamda çalışan erlerde benekli görme kusuruna ve gece körlüğüne eğilim olgusunu gözlemlemesiyle başlamıştı. Bu koşullarda ortaya çıkan görme kusurlarının fazla ışıktan sakınmak ve A vitamini almakla giderilebileceğini saptadıktan sonra, asistanlık döneminde de morötesi ışınların etkisiyle gözde beliren biyokimyasal bozuklukların gene A vitaminiyle tedavi edilebileceğini gösterdi. Zürich Fizyoloji Enstitüsü'nde bulunduğu sıralar merkezi sinir sisteminin ağtabakanın ışığa uyumunu düzenleyici etkisini araştıran Derman daha sonra ilgisini biyokimyaya yöneltti. Böbreküstü bezince salgılanan hormonların karbonhidratı:metabolizması üzerindeki etkilerini, mide asitliği ve mide özşuyu salgılanmasıyla ilişkisini araştırdı. Damar sertliği olan hastalarda kolesterolün ve kandaki yağların miktarını belirleyerek damar sertliği ile beslenme arasındaki ilişkileri aydınlatmaya çalıştı. Freiburg Üniversitesi'ndeki çalışmalarında da, radyoaktif çinko elementi yardımıyla pankreasın işlevini ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılan ilaçlardan nasıl etkilendiğini inceleyerek, pankreasın insülin salgılanmasında çinko iyonunun önemini vurguladı. Ayrıca Türkiye'de ilk kez su kurbacılarıyla gebelik testi uygulamasını da Derman başlatmıştı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Fizyoloji Dersleri*, 1949; *Orijinal Hormon Araştırmaları*, 1951; *Fizyoloji Ders Kitabı*, 1958; *Özet Fizyoloji*, 1961; *Moleküler Biyoloji*, 1970.

• **BAKINIZ:** K.BERKSOY, IRMAK, WINTERSTEIN.

DERRIDA, Jacques (1930)

Fransız, dilbilimci ve düşünür. Yazma eylemini göstergebilim açısından inceleyip yeni bir yorumla gramatoloji adını verdiği bir bilim düzeyine çıkarmıştır.

Cezayir'de doğdu. O dönemde Fransa'nın yönetimi altında olan Cezayir'de yaşayan, Sefardik kökenli bir Yahudi ailesinin çocuğudur. On dokuz yaşında Fransa'ya gitti. Paris'te École Normale Supérieure'de yükseköğrenimini tamamladı. 1956'da ABD'ye giderek Harvard Üniversitesi'nde çalıştı. 1960'larda Paris'in öncü (avant-garde) dergilerinden *Tel Quel*'de felsefe yazıları yazdı. ABD'nin önde gelen üniversite-

lerinden Johns Hopkins ve Yale'de konuk öğretim üyeliği yaptı.

Derrida özgün yorumlarıyla felsefe tartışmalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Platon öncesi dönemden Saussure'ye dek uzanan düşünce sistemi içinde, fonosantrik, (phonocentrique), yani konuşulan dilin öncelik kazandığı bir geleneğin varolduğu savındadır. Buna göre, konuşulan sözcük tek gerçektir, yazının değeri hayli azaltılmıştır. Saussure'ün ünlü "gösteren/gösterilen" (signifiant/signifié) formülasyonu açısından, Batı düşüncesinde "fonik gösteren" (signifiant phonique), "grafik gösteren" (signifiant graphique) oranla hep ayrıcalıklı bir konumda bulunmuştur. Derrida'ya göre bu, bir fonosantrik yazı metafiziği yaratır. Derrida bu metafiziği logosantrizm (logocentrisme) diye tanımlar ve tüm düşünce sisteminin söz merkezli (logocentrique) bir yapı içinde tutsak kaldığı inancındadır. Bu metafizik, Derrida'nın metinlerinde önemli bir yer tutan ve sözlük anlamlarından farklı bir anlam yüklenen "presence" kavramı bağlamında, "presence metafiziği" (metaphysique de la presence) olarak da adlandırılır ve "eninde sonunda nesne ile yüz yüze gelebileceğimiz" yanılsamasından kaynaklanır. Buna göre, bir yerde nesnel, dolaysız, "gerçek bir dünya" ve insanların bu dünya üzerine somut bir bilgisi vardır. Derrida, insanların dünyayı kavrayışını sınırlayan en önemli etmenin, presence'a bu denli güvenmeleri ve inanmaları olduğunu söyler. Deneyimlerinin hep parça parça olmasına karşın insanlar, bir yerde kendilerini kurtaracak ve doğrulayacak bir bütünlüğün varolduğu konusunda diretirler. Bu, kişiyi, içinde bir "insan" düşüncesini, dışında da bir "gerçeklik" düşüncesini nesnelleştirmeye yöneltir. Başka bir söyleyişle, "gösteren" ile "gösterilen" arasında zorunlu bir bağlantı bulunduğuna, bunların "anamlı" bir biçimde kilitlendiklerine ve ortaya gerçek-bir-dünya çıkartacak bir birlik oluşturduklarına inanır.

Oysa Derrida'ya göre, temelinde "insan" özelliklerle "Avrupalı insan" yatan bu görüş artık geçerliliğini yitirmiştir. Böyle bir dünyanın yıkılması, aslında, "Avrupalı insan"a miras kalan "gösteren/gösterilen" bağlantısının yıkılması demektir. Çünkü, aşkın (transcendental) ve nihai bir "gösterilen" (örneğin, "insan doğası") varlığı söz konusu değilse, bütün anlamlama (signification) çemberinin büyük ölçüde genişletilmesi gerekecektir. Böylelikle dünya, geleneksel anlam kalıplarıyla sınırlanmaktan ve belirlenmekten kurtarılır ve fonosantrik olmaktan çıkar. Yazma eyleminin çözümlenmesiyle hem anlamın gizil gücü genişletilir, hem de yeni bireşimlere vardırılır.

Derrida'nın araştırmaları bu bağlamda Barthes'inkilere benzer. İki düşünür de göstergebilim açısından yazının önemi üzerinde durmuşlardır. Eğer bir "göstergeler bilimi", yazının gösterge-sisteminin bilinen bir "gerçekliği" olduğu gibi aktarmaktan başka işlevleri de bulunduğunu kanıtlamışsa, o zaman bu sistem kendi başına ve kendi niteliklerine sahip bir gösterge-sistemi olarak kabul edilebilir.

Derrida, yazılı sözcüğün bu yeni durumuyla ilgili olarak "différence" (İng. differentiation, fark) ve "différance" (İng. deferment, erteleme) terimlerinden oluşan bir kavram ortaya atar. Sesler arasındaki fonemik farkların algılanması örneğinde olduğu gibi,

“différence” dilin işleyişindeki temel ilkeyi temsil eder. Saussure’e göre de, dilde yalnızca farklar vardır. Derrida, bir şeyi farklı kılmak ya da ayırmanın, aynı zamanda bekletmeyi, ertelemeyi içerdiğini düşünür. Başka bir deyişle, kendinde şeyler (chosa en soi) arasında bir ayrım önerilerek, bunların birbirlerine göndermede bulunmaları sağlanır.

Yazma eylemini içeren erteleme süreci, konuşulan sözcüğe de uygulanabilir. Konuşma, herhangi bir gösterge sistemi gibi saf olmayan, ikincil bir sisteme sahiptir. Örneğin, “bitki” diyen bir kişi, topraktan fıskıran bu fiziksel varlığa “bitki” sözcüğünü yazdığında olduğu kadar uzak sayılır. Ancak yazı ve konuşma farklı eylemlerdir. Konuşma, daha önceki bir anlamlama eyleminin gölgesi olduğu ve bunun izlerini taşıdığı için yazının gerçekliğini temsil edemez. Oysa yazıyı inceleyerek dilin işleme süreci çözümlenebilir ve yazının konuşmanın gölgesi olmaktan çok, dilin özünü yakaladığı görülebilir. Ayrıca yazının özgül niteliği, herhangi bir metnin yalnızca tek bir “anlam” a gelmesini olanaksız kılar. Derrida’ya göre metin ve anlam farklı şeylerdir; bu yüzden bir metnin nihai ve tek bir anlamı olamaz. Aslında yazı ve dil, doğaları gereği, belli birtakım anlam yapılarıyla sınırlanamaz.

Derrida bu düşüncelerini ikisi de 1967’de yayımlanan *L’Écriture et la différence* ve *De la grammatologie* adlı yapıtlarında açıklamıştır. *La voix et la phénomène* adlı kitabında da görüngübilimin önde gelen adlarından Husserl’in göstergeler kuramını inceler, özellikle ses ve “presence” kavramlarının görüngübilimdeki rolünü ve konumunu irdeler. Derrida’nın 1972’de yazdığı *Marges de la philosophie*, felsefi denemelerden oluşan bir yapıttır. Rousseau, Condillac, Saussure, Hegel, Husserl, Heidegger J.L.Austin gibi adların dilbilim, göstergebilim, görüngübilim ve metafizik alanlarındaki çalışmalarıyla ilgili yorumlar getirir. Aynı yıl yayımlanan *La Dissémination*, Platon, Mallarmé ve Philippe Sollers üstüne edebi denemelerden oluşur. Özellikle Sollers’in deneysel romanı *Nombres* ile ilgili denemesinde Derrida, yapıtının başlığı olan “dissémination” (yayılma) kavramını anlambilimsel yönden inceleyip, çift anlamlılık sorunlarını çözümlmeye çalışmıştır. Gene 1972’de yayımlanan *Positions*, kendisiyle yapılan söyleşilerden oluşur. Bu, Derrida’yı ilk kez okuyanlar için iyi bir başlangıç kitabıdır. Bu kitapta Derrida’nın 1970’lere değin öne sürdüğü tüm düşünceleri, ana hatlarıyla yeniden özetlenmiştir. Derrida 1976’da yayımlanan *Glas* adlı kitabında ilginç bir basım biçimi denemiştir. Ortadan ayrılan her sayfanın solunda Hegel’de aile kavramı, sağında ise tiyatro yazarı Jean Genet’in yapıtları irdelenir. İki sütun arasındaki problematik ilişkiyi sürekli vurgulayan Derrida, bir bireşim olasılığını okuyucunun okuma biçimine bırakmıştır.

Derrida, felsefe, dilbilim, göstergebilim, görüngübilim gibi çok kapsamlı ve karmaşık konularla uğraşmıştır. Ancak tutarlı bir kuram ortaya attığı söylenemez. Derrida benzersiz bir metin okuyucusu olarak değerlendirilebilir. Birçok önemli kavram çevresinde bir sistem geliştiren kuramcılarının tersine, incelediği metinlerden çıkarttığı terimlere sürekli yeni

roller benimsetmiştir. Metinlerin karşılıklı etkileşimi içinde bu roller yepyeni bireşimlere varabilir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *L’Écriture et la différence*, 1967; *La voix et la phénomène*, 1967; *De la grammatologie*, 1967; *La Dissémination*, 1972; *Marges de la philosophie*, 1972; *Positions*, 1972; *Glas*, 1976.

• **KAYNAKLAR:** J.Culler, *Structuralist Poetics*, 1975; J.V.Harari, *Textual Strategies*, 1979; J.Sturrock (yay.), *Structuralism and Since*, 1979.

• **BAKINIZ:** BARTHES, HUSSERL, SAUSSURE.

DERTLİ [Âşık] (1772-1845)

Türk halk şairi. 19.yy halk şiiri geleneğinin son dönem ustalarındandır.

Bolu’nun Çağa bucağına bağlı Şahnelar köyünde doğdu. Gerçek adı İbrahim’dir. Çocukluğu, köyünde çobanlık yapmakla geçti. Babasının ölümü üzerine tarlalarına zorba bir ağa el koyunca, köyünde barınamadı. Yakın bir köyde yaşayan bir akrabasına sığındı. Burada da kalamayınca İstanbul’a, oradan da Konya’ya gitti. Üç yıl kahveci çırağı yaptı. Daha sonra gittiği Mısır’da on yıl kaldı. Köyüne dönme olanağı bulunca evlendi. Geçimini, âşık kahvelerinde saz çalıp türkü (şiir) söylemekle sağladı. İki oğlu oldu. Geçim sıkıntısı ve yoksulluk yüzünden gene köyünden ayrılp 1826’da İstanbul’a gitti. Âşık kahvelerindeki söyleyişlere katıldı, ünlendi. Yazdığı şiirlerden dolayı II. Mahmud tarafından ödüllendirildi. Köyünün bağlı bulunduğu Çağa bucağına, topraklarını elinden alan ağanın yerine ayan olarak atandı. Topladığı vergilerin bir bölümünü kendi üzerine geçirdiği için bu görevinden alındı. Bu olay sonrası, gene yoksul yaşamına döndü. 1840’ta boğazını keserek intihar etmek istedi. Şiirlerinde daha önce Lütfi mahlasını kullanırken, bu olaydan sonra Dertli mahlasını aldığı söylenir. Yaşamının son yıllarını Ankara’da geçirdi. Himayesinde bulunduğu Alişan Bey’in yanında öldü. Yakın zamanda, Gerede yolu üzerinde adına bir anıt mezar yapıldı.

Döneminin ünlü bir âşığı sayılan Dertli, hece ve aruz ölçüsüyle şiirler yazdı. Tasavvuf ve Divan şairlerine eğilim duydu. Aruzla yazdığı şiirlerinde Fuzuli’nin öbür şiirlerinde ise Gevheri ve Âşık Ömer’in etkisi görüldü. Duygularını lirik bir düzeyde dile getirdiği şiirlerinde başarılı oldu. Arapça-Farsça sözcük ve tamlamalar kullandı.

Halveti tarikatine girdiği öne sürülse de, nefes ve devriyelerinde Bektaşî inancına eğilimini dile getiren temaları işlediği görülür. *Divan*’ı taşbaskısı olarak birçok kez basılmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Bolu’lu Dertli Divanı-Hayatı ve Şiirleri*, H.N. Okay (der.), 1958.

• **KAYNAKLAR:** M.F. Köprülü, *Türk Şairleri-Âşık Dertli*, 1965; Ş. Kutlu, *Şair Dertli*, 2 cilt, 1979; C. Öztelli, *Dertli ve Seyranı*, 1964; A. Talât, *Âşık Dertli, Hayatı-Divanı*, 1928.

DERVİŞ VAHDETİ

(1869-1909)

Osmanlı, gazeteci. 31 Mart Olayı'nın çıkmasında önemli rol oynayan *Volkan* gazetesini yayımlamıştır.

Lefkoşe'de doğdu, İstanbul'da öldü. Kıbrıslı, yoksul bir ailenin çocuğuydu. Düzensiz bir din eğitimi gördü. Nakşibendi tarikatına girdi. Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Kıbrıs'a döndü. İngilizce öğrenip yaklaşık on beş yıl çeşitli memurluklarda bulundu. 1902'de yeniden İstanbul'a gitti. Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'nın yardımıyla İskân-ı Muhacirin Komisyonu'nda iş buldu. Bu sırada adı bir jurnal olayına karıştığı için üç buçuk yıl Diyarbakır'da sürgünde kaldı.

1908'de, II.Meşrutiyet'in ilanının ardından serbest bırakılınca Kıbrıs'a gitti. Orada kazandığı parayla İstanbul'a dönüp 11 Aralık 1908'de *Volkan* adlı gazeteyi yayımlamaya başladı. *Volkan*'daki yazılarıyla İttihatçılar'a karşı sert bir muhalefete girişti. Buna karşılık Kamil Paşa'yı ve Prens Sabahattin gibi ademi merkezîyetçileri destekledi. İngiliz yanlısı görüşlere yakınlık gösterdi. Öte yandan Masonluk'a karşı çıkışı nedeniyle de Abdülhamid'den destek görüyordu.

Ardından, 3 Nisan 1909'da İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ni kurdu. Bu cemiyetin yayın organı durumuna gelen *Volkan*'ın tirajı 8.000'e ulaşmıştı. Siyasi gerginliğin gittikçe arttığı o günlerde İttihatçılar'a karşı sert çıkışlarıyla tanınan *Serbesti* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesi üzerine rumi takvime göre 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) İstanbul'da bir ayaklanma çıktı. İstanbul'un birçok yerinde asker ve sivil yüzlerce kişi öldürüldü ya da yaralandı. Askerin içine sızan cemiyet üyelerinin de kışkırtmasıyla ayaklanmacılar meclisi sardılar. Meclis Başkanı Ahmed Rıza ile Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasını istediler. Hükümet çekilmek zorunda kaldı.

Olayları bastırmak için Selanik'ten Hareket Ordusu'nun gelmesi üzerine İzmir'e kaçan Derviş Vahdeti yakalanarak İstanbul'a götürüldü. Divan-ı Harp'te yargılandıktan sonra idam edildi.

DÉRY, Tibor

(1894)

Macar roman ve öykü yazarı. İşçilerin yaşantısını, Alman ve Macar aydınlarının mücadelelerini anlatan roman ve öyküleriyle önem kazanmıştır.

18 Ekim 1894'te Budapeşte'de doğdu. Zengin bir fabrikatörün oğluydu. İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Babasının işinde çalıştığı yıllarda işçilerin yaşamını yakından tanıma fırsatını buldu. "Lia" adlı ilk öyküsünün 1917'de *Nyugat* adlı dergide yayımlanmasıyla

adını duyurdu. 1919'da Macar Komünist Partisi'ne katıldı. Partinin dağıtılmasından sonra Fransa'ya kaçtı. Uzun yıllar Batı ülkelerinde dolaştı. Ülkesine döndüğünde ise Horthy hükümetince (1920-1944) hapsedildi. II.Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Horthy hükümetinin düşmesiyle yeniden önem kazandı. 1948'de Kossuth Ödülü'nü aldı. 1952'den başlayarak Komünist Partisi'nden uzaklaştı. 1956 Macar Ayaklanması'nı desteklediği ve hükümete karşı tavır aldığı için 1957'de hapse mahkûm edildi. 1960'ta serbest bırakıldıktan sonra yazarlığı sürdürdü.

Tibor Déry ülkesinin dışında kaldığı yıllarda daha çok gerçeküstücü ve dışavurumcu düzyazı ve şiirler yazmıştı. Sonraki yıllarda yazdığı roman ve öykülerindeyse işçilerin yaşamlarını ve Alman faşizmine karşı direnen komünistlerin mücadelelerini yansıttı. *Befejezetlen mondat* ("Bitmemiş Cümle") adlı romanı genç bir komünistin öyküsünü, *Felelet* ("Cevap") adlı romanı ise genç bir işçinin gelişimini ve 1930 kuşağı Macar aydınlarının çabalarını psikolojik bir derinliğe yer veren gerçekçi bir üslupla ele alır. 1958'de yayımlanan *Niki* adlı romanı birçok dile çevrilmiş, Batı ülkelerinde en çok satan kitaplar arasına girerek Déry'ye uluslararası bir ün kazandırmıştır.

Konularını duygusal ve sevecen bir tonla, ama gerçeklere bağlı kalmaya özen gösteren bir üslupla işleyen Déry, 1950'lerde Sosyalist Gerçekçilik'in karşısında yer almıştır. "Eğlentili Bir Gömme Töreni", "Portekizli Kral Kızı", "Sevi" adlı öyküleri Türkçe'ye çevrilerek *Eğlentili Bir Gömme Töreni* adıyla kitaplaştırılmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** Roman: *Befejezetlen mondat*, 1947, ("Bitmemiş Cümle"); *Felelet*, 2 cilt, 1950-1952, ("Cevap"); *Niki*, 1958.

DE SANCTIS, Gaetano

(1870-1957)

İtalyan, tarihçi. Klasik Yunan ve Roma tarihi üzerine yapıtlarıyla tanınmıştır.

Roma'da doğdu, aynı kentte öldü. Roma Üniversitesi'nde eğitim gördü. 1900'de Torino Üniversitesi'nde tarih profesörü oldu. 1929'da Roma Üniversitesi'nin Klasik Yunan Tarihi Kürsüsü'ne geçti. 1931'de, bağlılığını bildirmediği gerekçesiyle, faşist yönetim tarafından görevinden uzaklaştırıldı. 1944'te görevine döndü. 1947-1954 arasında İtalyan Ansiklopedisi'ni hazırlayan kurumun başkanlığını yaptı. 1950'de senatör seçildi.

De Sanctis, klasik tarihi bir bütün olarak ele alıp, Klasik Yunan ve Erken Roma uygarlığını tüm yönleriyle incelemeye yöneldi. Bu nedenle arkeolojik çalışmaların önemini kavramış, gerek Girit'te gerek başka bölgelerde yapılan kazı ve incelemeleri onlara doğrudan katılarak desteklemiştir.

De Sanctis'e göre Hristiyan tarihçi, determinist ve pozitivist tarih anlayışlarına karşıt olarak, bütün içinde var olan ruhsal ve duygusal gerçeği yapıtlarında

yansıtmalıdır. 1907'de yayımlanan ve yeni basımları yapılan *Storia dei Romani* ("Romalıların Tarihi") ve 1939'da basılan *Storia dei Greci* ("Yunanlıların Tarihi") ile ün yapmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Storia dei Romani*, 1907, 1964, ("Romalıların Tarihi"); *Storia dei Greci*, 1939, ("Yunanlıların Tarihi"); *Studi di Storia della Storiografia greca*, 1951, ("Yunan Tarihçiliğinin Tarih Araştırmaları").

René Descartes

DESCARTES, René (1596-1650)

Fransız filozof ve bilim adamı. Modern Uşuluk ve İkicilik'i kurmuş, analitik düşünceyi biçimlendirmiş, analitik geometrinin temellerini atmıştır.

31 Mart 1596'da Tours yakınlarındaki La Haye'de doğdu, 11 Şubat 1650'de Stockholm'de öldü. Yüksek düzeyde memur olan varlıklı bir babanın oğluydu. 1604'ten 1612'ye değin La Flèche Cizvit kolejinde eğitim gören Descartes, bu okulda mutlu olmadığını ve oradan ayrıldıktan sonra içindeki bilim tutkusuyla kendi kendini yetiştirmeye karar verdiğini yazar. Ancak, verdiği skolastik eğitim bir yana, Cizvit kolejinde aldığı matematik bilgisi o dönemin üniversitelerindekiyle eş düzeydeydi. 1612'de Paris'e giden Descartes bir eve kapanarak geometri çalıştı. Kendisini eğlence yaşantısına alıştırmaya çalışan arkadaşlarından uzaklaşıp dilediğince sakin bir yaşam sürebilmek için, 1617'de Hollanda ordusuna yazıldı. Orada, barış döneminde, düşünmek ve çalışmak için uygun bir ortam buldu. Babasının ölümünden sonra sattığı arazi ve malikânelerin parasını işleterek kendine bir gelir sağladığından, yaşamının hiçbir döneminde geçim sıkıntısı çekmedi. 1619'da Almanya'ya geçti, değişik prensliklerin ordularında görev aldı. Amacının bu birbirine düşman devletler arasında "oynanan komedinin oyuncusu olmaktan çok seyircisi kalmak" olduğunu belirtir. Bu görevi nedeniyle 1619-1620 kışında Bavyera'da bulunuyordu. Bir sabah, evindeki yöreye özgü büyük sobaya girdiğini, bütün bir günü

bunun içinde düşünerek geçirdiğini, çıktığında felsefe dizgesini ana çizgileriyle kurmuş olduğunu yazar. 1621'de askerlikten ayrılarak önce İtalya'ya, sonra Paris'e gitti. Orada üç yıl kaldı. 1629'da Hollanda'ya yerleşti. O çağda düşünce üzerindeki baskının en az olduğu ülke Hollanda'ydı. Sıkılgan ve sakin bir hayatı arayan bir kişi olan Descartes, çağında kilise tarafından sapkın sayılabilecek bilimsel düşünceleri nedeniyle rahatının kaçmasını istemiyordu. Tam bir Katolik gibi yaşar, kilise görevlileriyle arkadaşlık kurar, tehlikeli olabileceğini düşündüğü yapıtlarını yayımlamayı ertelerdi. Buna karşın, Hollanda'da bile Protestan ve üniversite çevrelerince kendisine ağır eleştiriler yöneltilirdi. Ancak Fransız elçisi ve Oranj prensinin araya girmesiyle cezalandırılmaktan kurtuldu. 1649'da İsveç Kraliçesi Kristina, kendisine felsefe dersleri vermesi için Descartes'ı sarayına çağırdı. Onu Hollanda'dan ülkesine getirtmek için bir savaş gemisi yolladı. İsveç'in soğuk kışında kraliçenin derslerini sabah 5'te almakta diretmesine Descartes ancak beş ay dayanabildi. Hastalanarak 1650 Şubatı'nda öldü.

Descartes'ın düşünsel gelişimi üzerindeki çeşitli etkilerin başında, aldığı skolastik eğitimi saymak gerekir. Yaşamı boyunca inanmış bir Katolik olarak kalmasına karşın dogmatik düşünceye, bilimde Eski Yunan bilgelerine verilen yetkeye ve özellikle eski bilim dizgesine, kolejde okuduğu dönemden başlayan bir tepki göstermiştir. Bacon ve Galilei'den önemli ölçüde etkilenmiş, onların birçok görüşünü benimsemiştir. Ayrıca, Eski Çağ'dan bu yana, Montaigne ve Charron dışında, kuşkucu geleneğin usamlamalarını Descartes ölçüsünde ele alan bir düşünürle rastlanmaz. Onun düşünce dizgesi bir yandan kesinliğe yaklaşımı ve bilgi kuramı, öte yandan da fizik ve metafiziğinden oluşur.

Descartes'ın yaklaşımı felsefe için başlı başına bir örnek oluşturmuştur. Bu yaklaşım, etkileri günümüzde de derin ve canlı olan bir yöntem ve düşünce biçimi getirir. Konular, önce yıkıcı, sonra yapıcı olarak, çözümleyici (analitik) bir düşünceyle ele alınır. Buna göre tam bir açıklık ve seçiklikle kavranmayan hiçbir düşünce kabul edilmez. Kabul edilebilirlik, kesinliği, yani kuşkudan arınmışlığı gerektirir. Her bileşik, her karmaşık soru, temel ve yalın olanlarına bölünür. Yalından karmaşığa doğru gidilirken usavurmada atılan her adım yeniden gözden geçirilir. Descartes için yıkıcı yaklaşımın aracı "yöntemsel kuşku", yapıcı düşüncenin modeli ise matematiktir. Felsefede geçmişte kazanılan başarının pek küçük olduğunu düşünür. Her konu üzerinde doğru oldukları savıyla ortaya çıkan birden çok karşıt görüş bulunabileceğini söyler. Bu çıkmazdan kurtulabilmek için gereken, her ussal kişi için kabul edilebilir olan apaçık doğruları bulmak ve bunların üzerinde bilgi dizgesini yeni baştan kurmaktır. Kurma işlemi, belitlerden (aksiyom) tümdengelimle çıkarsanan matematiksel yapılar örnek alınarak gerçekleştirilecektir. Geçerli bir mantıkla belitlerden çıkarsanan önermelerin doğruluğu, belitlerin doğruluğunca garanti edilecektir.

Bilginin çıkarsanacağı apaçık doğru önermeler hangileridir? Bunlar skolastik dönemlerden kalma dogmalar olamaz. Her aşamada tartışmakonusu olmuş bu dogmalar, herkesçe kabul edilebili olmaktan uzak-

Düşünsel gelişimi

Yönetimsel kuşku

Yanılabilirlik

tır. Dolayısıyla apaçık doğrular yeni baştan ve bir bir aranmalıdır. Bu arayışta usallık ve açık seçiklik başlıca ölçüt olacaktır. Yalnız doğruluğundan hiçbir kuşku olmayan önermeler açık seçiktir. Oysa, eski çağlardan aktarılan kanıtların hangisine bakılsa kuşkuya açık olduğu görülür. Deneyden elde edilen inançlar da kuşkuludur. Bunun nedeni insan duyularının yanılabilir oluşudur. İnsanı sık sık yanıltabilen duyuların her zaman gerçekten var olan şeylere karşılık düştüğü kuşku götürür. Sık sık karşılaşılan algı yanılmalarının yanı sıra, insan yanılsama ve sanırlarla da aldanır. Düşler de aldatıcıdır. Çünkü düşünürken insan gerçeği gördüğünü sanır. Bütün bu tür yanılgılar, yanlış anında, gerçeği vermeyen algıyı gerçekmiş gibi düşünmek niteliğini taşır. Algı insanı hiç farkında olmaksızın yanıltabildiğine, yanlışya düştüğü anda bile insan bunun bilincinde olmayabildiğine göre, içinde bulunduğu şu anda da yanıltıyor ya da düş görüyor olabilir. Yalnız şu an değil, her an, farkında olmadan yanlışya düşüyor olabilir. Gene

► Descartes'a göre, insanı sürekli olarak aldatan, her düşüncesinde yanıltan bir kötü ruhun bulunmadığına ilişkin bir güvence de yoktur. Demek ki, akıldan geçen her düşünce, her inanç yanlışlı olabilir. Bir başka deyişle, hiçbir düşüncenin bütünüyle kesin olduğu savunulamaz; her şeyden kuşku duymak için bir neden vardır. Ancak bu böyleyse, en azından insanın her şeyden kuşkulandığı bir kesinliktir. Her

► “Düşünüyorum öyle ise varım”

► Tanrı

şeyden kuşkulandığından da kuşkulananca olsa bile, bu onun gene de kuşku duyduğu gerçeğini ve doğruluğunu değiştirmeyecektir. Kuşku duymak ise düşündürmektir. Çünkü düşünüyormuş olmadan kuşku duymaya olanak yoktur. Böylece, öznel açıdan, bir “ben” olarak insanın düşündüğü kesinse, düşünen bir varlık (*res cogitans*) olarak var olduğu da kesindir: Descartes'ın ünlü deyişiyle “düşünüyorum, öyle ise varım” (*cogito ergo sum*). Böylece Descartes, doğruluğundan kuşku duyulmayacak bir önermeye ulaşmıştır: Bu, öznel açıdan insanın (bunları düşünenin), düşünen bir varlık olarak varolduğudur. Bu önerme açık ve seçiktir. Üzerinde bilgi yapısının kurulabileceği apaçık bir doğrudur.

Bu anlamda açık ve seçik olarak kavranılan başka hangi ilkeler vardır? Düşünen bir varlık olarak kendinin var olduğunun doğruluğu, başka nesnelerin var olduğunu söyleyebilmek için tek başına yeterli değildir. Bir başka deyişle, var olduğunu bilmek, başka bilgileri kurmak için zorunlu olmasına karşın yeterli değildir. Descartes'a göre her insanda bir Tanrı kavramı, idesi vardır. Bu ide, saltık anlamda yetkin ve sonsuz bir varlığın idesidir. Bu ide insana nereden gelmiş olabilir? Descartes'a göre, ideler, kaynakları açısından üçe ayrılabilir. Yoktan ya da dışarıdan gelen ideler, insanın ürettiği ideler ve doğuştan sahip olunan ideler. Tanrı idesi bu üç kaynağın hangisinden gelmiştir? Descartes'ın usamlamasına göre, sonlu bir varlık

Modern Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Modern düşünce, çağdaş felsefe yaklaşımlarının da temelinde olan bir düşünsel biçimdir. Ortaya çıkışının başlıca nedeni olarak 16. ve özellikle 17.yy'da meydana gelen, bilimdeki büyük atılımlar gösterilebilir. 16.yy'ın sonlarına doğru, gelişen bilimler, Orta Çağ'dan kalan doğa açıklamalarının temelsiz olduğunu bir bir kanıtlamaya başlamıştı. Bu, her şeyden önce kilise öğretilerinin hizmetinde olan “resmi” açıklamalar, Eski Yunan'ın büyük filozoflarının görüşlerinin Hristiyanlık ilkelerine göre yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştı. Dünyayı evrenin odağı olarak gören, ereksel (teleolojik) açıklamalara ve doğaüstü etkilere yer veren bu eski bilim, yeni parlayan modern bilimin çok daha başarılı nedensel açıklamaları karşısında hızla yıkılmaktaydı. Bunun sonucu olarak düşünce ve açıklamalar yepyeni bir anlayış içinde biçimlenmeye başladı. Özgürlük ve bağımsızlık bu yeni anlayışın önemli bir niteliğiydi. Resmi öğretilerin yetkisi, yerleşmiş kanıların dogmacı bir biçimde kabul edilmesi, artık geçmişte kalıyordu.

Bu nitelikleri açısından Modern düşünce ile Rönesans arasında belirgin bir benzerlik vardır. Her iki dünya görüşü, her iki bilimsel eğilim de Orta Çağ skolastik düşüncesine bir tepkiyi ve düşüncede yetke ile dogmacılığın yadsınmasını simgeler. Ancak, aralarında karşıtlığa varan çok

önemli ayrılıklar da görülür. Rönesans bir geçiş dönemi olarak Orta Çağ düşüncesinin kimi niteliklerini hâlâ korur. Rönesans düşünürü skolastik dogmaları yadsır, ancak hâlâ Orta Çağ mantığını kullanır; görüşlerinin doğruluğunu, hâlâ Platon ve Aristoteles'in yaklaşık yirmi yüzyıl önce söylediklerine uygunluk yoluyla saptar. Bir başka deyişle, Rönesans'ta modern düşünceye göre eksik olan, kendi doğrulama ve güvenilirlik ölçütünü saptayan düşünsel bağımsızlıktır. Modern düşüncenin bağımsızlığını sağlayan ölçüt, usallık ya da usa uygunluktur. Buna göre bir inanç ya da açıklamanın kabul edilebilir olması, ussal olmasına bağlıdır. Doğa artık “yerleşmiş” inançlara göre değil, insanın bağımsız usallığı yoluyla açıklanacaktır. Bu eğilim, doğal olarak, bireyin mantıksal bakış açısını ön plana çıkarır. Modern düşüncede nesnel gerçekliğin öznel bir bakış açısından açıklanması eğilimi yaygınlık kazanır.

Modern felsefe ya da modern düşüncenin ortaya çıkışı, bilgiye karşı duyulan büyük bir ilgiyle de nitelenir. 17.yy'ın başlarından itibaren bilgi konusu filozoflar için en temel sorunlardan biri olur. Yeni gelişen bilim eski açıklama dizgelerini yıkmış, tüm bilgi yapısı yeni baştan, bu kez daha sağlam temeller üzerinde kurulmaya başlanmıştır. Bundan başka, yine bilimsel gelişme,

olan insanda sonsuz bir varlığın idesi bulunuyorsa, bu ideyi insan üretmiş olamaz, çünkü insan sonludur. Bu ide ona yoktan ya da dışarıdan (dış dünyadan) da gelmiş olamaz. Öyle ise, doğuştan (*idea innata*) gelmiş, yani insan anlığına sonsuz bir varlık tarafından konmuş olmalıdır. Dolayısıyla, sonsuz bir varlık olarak Tanrı'nın varlığı zorunludur. Böylece, Tanrı'nın var olduğu önermesi de insanın var olduğu önermesi gibi açık ve seçik, kuşkudan uzaktır.

Descartes'ın kullandığı bu Tanrı kanıtı, hem Aristotelesçi nedensel kanıtlardan, hem de Anselmus'un "ontolojik" kanıtından farklıdır. Descartes burada ayrıca kanıtlamadığı şu Eski Yunan ilkesini de varsayar: "Var olan her şeyin bir nedeni olmalı ve bu neden kendi yarattığı sonuçtan daha yetkin olmalıdır". Demek ki uslanılamada belirleyici olan önerme, yetkin ve sonsuz bir varlık düşüncesine, sonlu ve yetkin olmayan bir varlığın neden olmasının mantıksal olanaksızlığıdır. Ontolojik kanıtta çıkış noktası "en yetkin, gerçek ve sonsuz bir varlık" kavramıyken, burada, "sonlu bir varlıktaki sonsuz ve yetkin varlık" kavramıdır. Descartes ayrıca ontolojik kanıtı da kullanır. Bunu, Anselmus'tan biraz farklı kurar. En gerçek ve yetkin varlık olarak bir Tanrı idesi varsa, Tanrı'nın var olmaması bu nitelikleriyle çelişecektir. var olmayan bir şey en gerçek ve en yetkin varlık sayılamaz. Demek ki, Tanrı'nın var olması bir zorunluluktur.

Descartes'ın verdiği bu tanımlar gereğince Tanrı, en yetkin varlık olarak önsüz, sonsuz, her şeyi bilen, her şeyi yapabilen ve tüm iyiliğin kaynağıdır. Böyle bir tanrı kavramı, bilgi kuramı açısından, Descartes'ça çözülmesi gereken bir sorun doğurur. Eğer Tanrı yetkin ise ve bütün bu olumlu nitelikleri taşıyorsa, hiç bir zaman insanı aldatmamalıdır. Aldatmak onun yetkinliğiyle ve iyilik kaynağı oluşuyla çelişir. Oysa Descartes'ın "her şeyden kuşkulaniyorum" diyebilmesi için insanın sık sık aldanıp yanıldığı gerçeğini kullanması gerekir. İnsanın yanılıp aldanması Tanrı'nın yetkinliğinden bir şeyler götürmeyecek midir? Descartes bu soruyu olumsuz olarak yanıtlar, çünkü insanın aldanması onu Tanrı'nın aldattığı anlamına gelmez. Yetilerini gereği gibi kullansa insan hiçbir durumda yanılmazdı. Ancak, Tanrı'nın insanı yanılabilir olarak yarattığı da açıktır. Yarattıklarına sınırlı bir anlayış gücü yanında sınırsız bir istenç vermiştir. Bu nedenle insan düşüncesi, doğrunun dar alanı içinde kısıtlı kalmakta güçlük çeker. Yanlışlarının nedeni de, anlığın, yeterli açıklık ve seçiklikle kavramadığı düşünceler üzerinde yargı kurmaktan kendini alamamasıdır. Her yargı, bir inancın kabulü ya da yadsıması olduğuna göre, istencin bir eylemidir. Öte yandan anlayış gücü bir inancı kabul etmek ya da yadsımak yetisine sahip değildir. O ancak kavrar. Descartes, aynı yetilerin yanılgılı inançların düzeltilmesine olanak verdiğini vurgular. İnsanın, kanıtları

doğayı anlamının pratik, yani uygulamadaki önemini belli etmiştir. Bilgi artık güç kazanmanın bir yolu olarak görülür. Bu olgular felsefeyi her şeyden önce bilgiyi gereği gibi anlamak doğrultusunda yönlendirmiştir. 20.yy'da da önemini koruyan bilgiyle ilgili iki sorun felsefecilerin vazgeçilmez uğraşı olmuştur. Bunlar bilginin değeri, yani bir inancın bilgi sayılmasının hangi ölçüt ve ilkelere bağlı olduğu sorunu ile bilginin kaynağı, yani bilginin hangi kökenden geldiği sorunu. Bu son sorunu yanıtlayan düşünürlerden kimi, deneyin bilginin tek kaynağı olduğunu savunmuşlardır. "Deneyci" adı verilen bu filozofların karşısına çıkanlar "usçu" düşünürlerdir. Usçular'a göre, insanın deneyden bağımsız bilgileri de vardır. Modern düşüncenin ussallığı ile usçuluğunu birbirine karıştırmamak gerekir. Önceki bir düşünsel biçim, sonraki bir felsefi savdır. Örneğin Deneycilik Usçuluk ölçüsünde ussalken, Usçuluk'u yadsır.

Modern düşüncenin filizlendiği 17.yy, bilim ile din arasında giderek büyüyen bir çatışmaya tanık olmuştur. O dönemde bilim ve felsefe belirgin bir biçimde ayrılmış alanlar olmadığından, bilim adına yapılanlar felsefe adına, felsefe adına yapılanlar da bilim adına yapılmış sayılıyordu. Felsefeciler ayrı zamanda bilim adamıydılar. "Doğa felsefesi" adıyla anılan alan hem fiziği, hem de metafiziği kapsıyordu. Bilimsel gelişme, kilisenin yetkesini doğa açıklamaları

alanında kırmanınıyanısıra bir başka tehlike daha oluşturmıştı. Aynı bilimsel yöntemlerle insanın ahlak ve tinsel dünyası da açıklanmaya başlarsa, kilisenin varoluş nedeni temellerinden sarsılacak, belki de yavaş yavaş ortadan kalkmasına yol açacaktı. Bu doğrultuda denemeler başlamıştı bile. Örneğin dönemde önemli filozoflarından Thomas Hobbes, evrenin dine pek yer bırakmayan özdeksel bir açıklamasını veriyordu. Bu eğilimlere karşın kilise, eski yüzyıllar ölçüsünde olmasa da, aydınlar üzerinde hâlâ önemli bir yetkeye sahipti. Tutucu odaklar olarak, üniversiteler, hâlâ skolastik düşüncüyü yaşatmaktaydı. Siyasal güçler de, büyük bir çoğunlukla kilisenin yanındaydı. Bir başka deyişle Modern çağın ilk düşünürleri, Rönesans düşünürlerinin karşılaştığı tehlikelerden henüz pek uzaklaşmış değildi. Ağır eleştiriler, baskılar ve kovuşturma tehlikeleri, bu öncülleri toplum kurumlarından yalıtılmış bir yaşam sürmeye itti. Üniversitelere kabul edilmek bir yana, bu kurumların üyelerinin sürekli eleştirisine uğradılar. Bu açıdan 17.yy'ın modern düşünürü ya sapkınlıkla suçlanmayı göze alacaktı ya da bilim ile din arasındaki çatışmayı düşüncesinde uzlaştırmaya çalışacaktı. Böylece, bu çatışkı bir başka temel felsefe sorunu olan tözü yeniden gündeme getirdi. Bu sorun üzerindeki çalışmalar varlığın temel ilkesini belirlemeye yönelikti: Varlık tinsel midir, yoksa özdeksel mi?*

yetersiz olan yargılardan kaçınıp ussal olanlarla yetinmesi gerektiğini belirtir.

İnsanın dış dünya üstüne bilgisi

Açık ve seçik olan temel önermeler böylece ortaya çıkarıldıktan sonra insanın dış dünya üzerine bilgisini yeni baştan nasıl kurabileceğini sorgulayan Descartes, kendi gövdesinden ve dışarıdan duyular alan insanın bu duyuların dış dünyadaki nesnelerden kaynaklandığına, nesnelerin duyulara neden olduğuna inandığını söyler. Oysa, deneyin aldatıcı olduğu düşünülürse, böyle duyuların varlığı, belli ki bu duyuların nedenlerinin fiziksel ya da özdeksel olduğunu kanıtlamayacaktır. Descartes'a göre "özdek kavramında, onun var olmamasıyla çelişen hiçbir şey yoktur". Dolayısıyla, bir cismi algıladığı ve onu fiziksel bir nesne olarak tanıdığı her durumda, bu algıyı insanın anlığına gerçekte doğrudan doğruya Tanrı yerleştiriyor olabilir. Gene de, bu yönde kuşkuyu sürdürmeye gerek yoktur. Tanrı insana, cisimsel nesnelerin (*objet corporel*) var olduğu ve algıların bunlardan kaynaklandığı yolunda köklü bir inanç vermiştir. Tanrı iyiliklerin kaynağı olduğuna ve insanları aldatmayacağına göre, insanda doğal bir eğilim olarak bulunan bu inanç doğru olmalıdır. Demek ki insan kendi sonlu varlığı ile Tanrı'nın sonsuz varlığının yanı sıra, kendisini çevreleyen özdeksel bir evrenin varlığını öne sürmek hakkına sahiptir.

Fiziksel evren

Algı

Descartes'ın algı üzerine görüşü, dış nesnelerin neden olduğu duyu deneylerinin, bu nesnelerin yetkin olmayan ideleri ya da tasarımları olduğu yönündedir. Duyumun içeriği, nesneleri oldukları gibi veremez. Yalnızca bu nesnelerin insan üzerindeki nedensel etkisini yansıtır. Renk, ses, tat, koku ve dokunum gibi bu etkiler gerçekte nesnelerin taşıdığı özellikler değildir. Öyle ise, kesin bilgi algı yoluyla elde edilemez. Dış nesnelerin bilgisini ancak anlık verebilir. Duyumlardaki bu karışıklığın ve açık seçiklikten yoksunluğun kaynağını Descartes şöyle açıklar: Eline bir balmumu parçası alıp onun duyulabilir niteliklerini inceleyen insan, bu niteliklerin çevre koşullarıyla birlikte sürekli olarak değişmesine karşın, balmumunun kendisiyle özdeş kaldığını anlayacaktır. Bundan çıkarsanacak sonuç, balmumunun gerçekte duyularla algılanan niteliklerden oluşmadığıdır. Balmumunun değişmeyen özelliği uzamı, biçimi ve devimidir; nesnelerin gerçek doğasını da bu özellikler oluşturur. Oysa bu özelliklerin bilgisini duyum değil anlayış gücü verir. Descartes'ın bilginin kaynağı konusunda ortaya attığı Uşuluk'un (Rasyonalizm) temeli bu gözleme dayanır. Ona göre, güvenilir bilgi deneyden gelmemesine karşın gene de anlıkça kavranabiliyorsa, bu bilgi anlıktan başka bir yerden kaynaklanıyor olamaz. Bir başka deyişle, gerçek bilgi deneyöncesi, yani *a priori*'dir.

Uşuluk

İkicilik

Descartes'ın bilgiyi yeni baştan kuruş modeli ve uygulaması da Uşuluk'a bir kanıt olarak görülebilir. Buna göre bilgi, tıpkı matematikte oluğu gibi, temel doğruluklardan çıkarım yoluyla elde edilir. Bu ilk kelerden de mantıksal yöntemlerle başka doğruluklar çıkarsanır. Deneyin bu bağlamdaki görevi, düşüncenin işlemesine, uygulanmasına olanak verecek girdileri, içerikleri sağlayarak bu yolla temel doğrulukları bilinçte açık ve belirgin duruma getirmektir. Temel

doğruluklar ya da ilk ilkeler nereden gelir? Descartes'a göre bunlar doğuştan sahip olunan ideler, düşüncelerdir; bu düşüncelerin en açık örneği de insanın kendi varlığına ve Tanrı'nın varlığına ilişkin bilgilerdir. Tıpkı bunun gibi, insan ateşin dumana neden olduğunu ya da depremlerin yapıları yıktığını söylerken, bunu doğuştan bildiği apaçık bir doğruluktan, her olayın bir nedeni olduğu gerçeğinden çıkarsama yaparak söyler. Temel doğruluklar başlangıçta anlıkta örtülüdür, bilinçte açık ve belirgin bir biçimde bulunmaz. Bu bilginin belirgin ve açık duruma getirilmesi algının başlıca görevidir. Her olayın bir nedeni olduğu bilgisi insanda doğuştan vardır. Ancak, bu bilgiyi bilinçte açık ve belirgin yapabilmek için, doğadaki neden-sonuç ilişkilerini algılamak gerekir. Deney, örneğin ateş ve duman gibi neden ve sonuç olaylarını verir. Aralarındaki nedensel ilişki de doğuştan gelme nedensellik idesiyle kavranır. Duyum ve algının yetkin olmayan durumu böylece anlığın katkısıyla dengelenir.

Descartes'ın metafizik dizgesi, çağının bilim ve din arasındaki büyük çatışmasını uzlaştırma çabasıdır. Descartes'ın yaşadığı dönemde henüz yepyeni ve taze temeller üzerinde biçimlenmekte olan bilime göre, evren, fiziksel nesneler, olaylar ve bunlar arasındaki ilişkilerden oluşur. Bilimin betimlediği evren bütünüyle fiziksel ya da özdekseldir. Bilimsel açıklamalarda fiziksel olmayan, doğaüstü varlık ya da ilkelere yer yoktur. Galilei'nin etkisi altında, Descartes, bu anlamda bir evren düşüncesi benimsemiştir. Bununla tutarlı olarak da bütün değişimin mekanik olduğuna inanmış, nesnelerin biçim ve bileşimine ilişkin tüm değişikliklerin devimden, yani cisimlerin yer değiştirmesinden kaynaklandığını düşünmüştür. Descartes'a göre "devim, bir cisim ya da özdek parçasının, ona doğrudan değen ya da durağan olarak görülen cisimlerin yanından başka cisimlerin yanına taşınmasıdır". Böyle bir mekanist görüşe göre uzaktan etki olanaksızdır. Zincirler oluşturan nedensel ilişkiler çarpma ve başınc biçiminde kavranmaktadır. Bu görüş, gök cisimleri gibi birbirine uzak olan nesneler arasındaki nedensel ilişkiyi açıklayabilmek için, bu cisimler arasında nedensel olaylar zincirinin bulunduğunu varsaymak durumundadır. Bu da, fiziksel uzayı dolduran, örneğin hava gibi ince bir özdek bulunduğu varsayımını gerektirir. Bu açıdan uzay ve bölünmez atomlar ilkesini kabul etmez. Özdeği sonsuza dek bölünebilir olarak yorumlar. Descartes'a göre evrendeki toplam devim miktarı değişmez. Cisimler, bu toplam devinimi birbirinden öbürüne aktararak yer değiştirir. Kısaca, Descartes'ın fiziksel evreni tam anlamıyla özdekçidir. Bu özdekçiliğin tinselci din inançlarıyla çelişki yaratması doğaldır. Descartes, bilgi kuramıyla tam bir tutarlılık içinde, bilimin özdekçiliği ile dinin tinselciliği arasındaki çatışmaya bir çözüm getirmiştir. "Descartesçı ikicilik" (*Dualisme Cartésien*) adıyla anılan bu çözüm, hem özdekçiliği hem de tinselciliği aynı zamanda kabul edip, uygulama alanlarını kesin olarak ayırarak çelişmelerini önler. Bu kurama göre varlık, fiziksel (özdeksel) ve zihinsel (tinsel) olmak üzere iki türdür. Bu iki tür varlık birbirine indirgenmez. Descartes, tözü (*substance*) "kendi başına, yani her şeyden bağımsız olarak var olan" diye tanımlar. Töz, var olmak için başka

hiçbir şeye dayanması gerekmeyen şeydir. Ona göre saltık anlamda töz Tanrı'dır. Tinsel ve fiziksel tözler ise görelidir: birbirlerinden bütünüyle bağımsız, ancak her biri Tanrı'ya bağımlıdır.

Nesnenin değişen nitelikleri yanı sıra, varlığını koruduğu sürece değişmeyen uzam, biçim ve devim gibi kalıcı üç niteliğinden en temel olanı uzamdır. Uzam olmadan biçim ya da devim birer mantıksal olanaksızlıktır. Öyle ise, özdeğin vazgeçilmez niteliği ya da özniteliği (*attributum*) uzamdır. Bir nesnenin fiziksel olabilmesi için uzayda yer kaplaması, yani uzamı olması gerekir. Fiziksel nesne, uzamı olan varlıktır (*res extensa*). Tin ya da zihnin özniteliği ise, Descartes'ın "düşünüyorum, öyle ise varım" usulamasında ortaya çıktığı gibi düşündürmektir. Tin ya da zihnin bir düşünen varlıktır (*res cogitans*). Zihin düşüncesiz, fiziksel nesneler de uzamsız olamayacağı gibi zihnin uzayda yer kaplaması ya da özdeğin düşünmesi de mantıksal bir olanaksızlıktır. Tözlerin birbirlerinden kesin olarak bağımsız olmaları işte bu yüzden: Biri fiziksel uzay ya da özdeksel evren içindeyken, öbürü bunun dışındadır.

- Descartes bu töz ikiciliğine dayanarak insanları fiziksel bir gövde ile zihinden oluşan bileşikler olarak görür. Bu görüşe göre, insan, gövdesi nedeniyle fiziksel uzayda yer kaplarken zihni nedeniyle de düşünür. İnsanın hem uzam, hem de düşünce varlığı olması Descartes için önemli bir sorun yaratmıştır: İnsanın bu iki yönü arasındaki ilişki nasıl açıklanacaktır? Gövdede meydana gelen pek çok şey zihni etkiler. Örneğin duyu organları ve bilinç algı içerikleri edinir; gövdedeki bir yara acıya neden olur; kimi ilaçlar heyecan, hırs, kızgınlık ya da mutluluk yaratır. Öte yandan zihinde meydana gelen pek çok şey de gövdeyi etkiler. İstek ya da kararlar gövdenin eylemlerine, örneğin utanç duygusu yüzün kızarmasına, korku kalp atışının sıklaşmasına neden olur. Olgular, hem zihnin gövdeyi, hem de gövdenin zihni etkilediğini gösterir. Oysa, Descartes'ın tözler arasında çizdiği kesin ayrıma göre, bunun olanak dışı olması gerekirdi. Birbirinden bütünüyle bağımsız tözlerin etkileşmemesi bir tutarlılık gereğidir. Buna karşın
- Descartes, sağduyuyu izleyerek, zihin ve gövde arasında etkileşim bulunduğunu kabul eder. Bu konuda değişik görüşler ileri sürmesine karşın en sık başvurduğu açıklama, zihnin beyindeki kozalaklı bez yoluyla gövde ile etkileşime girdiğidir. Descartes'a göre, burada kimi diri ruhlar (*esprits animaux*) vardır ve bunlar iki töz arasında ilişki kurarlar.

Descartes zihni ya da tini bölünmez olarak düşünmüştür. Zihin imgelem, bellek, istenç vb. gibi değişik yetilerin bir araya gelmesi değil, bir tek tözün bu değişik işlevleri bir arada yürütmesidir. O tinin eylemleri ve tutku ya da edilgileri (*passions*) arasındadır ayrım çizer. Tinin eylemleri ikiye ayrılır: gövdenin eylemlerine neden olan istenç eylemleri ile bellek, imgelem ya da yargı gibi anlayış gücünün eylemleri. Tinin edilgileri ise yalnızca tine bağımlı değildir. Duyumlar, acılar, istekler, tinsel nedenlerden doğan duygular bunlar arasındadır. İyi ve kötünün kökeni tinin duygulanımlarındadır. Gereği gibi denetlendikçe duygulanımlar zarar vermez. Tin ise bu denetlemeyi yapabilecek güçtedir.

Descartes modern felsefenin başlıca kurucusu olarak değerlendirilebilir. Düşüncesi ve etkisinin gücü Platon ve Aristoteles'inkilerle karşılaştırılabilir. Aristoteles'inkiyle karşılaştırılabilir: Bu bağlamda her iki düşünür de, bilgi ve bilimi temellendiren bir dizge kurmayı amaçlamışlardır. Aristoteles'ten Descartes'a değin geçen 2000 yıl boyunca etki ve özgürlük açısından bu boyutta bir düşünce dizgesine rastlanmaz. Modern düşüncenin başlıca felsefe sorunlarını Descartes tanımlamış, düşüncüyü belirli alanlara yöneltmiştir. Etkileri şöyle özetlenebilir: 1) Bilgi kuramını felsefenin temel sorunu durumuna getirmiştir. İleri sürdüğü algı kuramı ile özellikle Locke'un düşüncesini biçimlendirmiş, öbür deneyicileri de etkilemiştir. 2) Bilginin kaynağı konusunda ortaya attığı görüşle Uşçuluk'u modern felsefedeki biçimiyle yeniden kurmuş, Malebranche, Spinoza ve Leibniz'i içine alan bir yaklaşım geleneği oluşturmıştır. 3) İkicilik, zihin ve gövde konusunda büyük bir tartışmayı başlatmış, özellikle Uşçular Descartes'ın görüşüne seçenek ararlarken, Locke ve Hume ikiciliği benimsemiştir. 4) Newton fiziği oluşup yaygınlaşmaya değin, Avrupa okullarında Descartesçı fizik okutulmuştu. 5) Analitik geometrinin temellerini kurmuş ve böylece matematikte yepyeni bir çığır açmıştır. 6) Kuşku ve analitik düşüncüyü kullanışıyla deneyciliğe örnek olmuş, 20.yy analitik geleneğinin kökenini oluşturmıştır.

Etkileri

◀ Bir birleşik varlık olarak insan

• **YAPITLAR** (başlıca): *Discours de la methode pour bien conduire sa raison et chercher la verite dans les sciences*, 1637; (Usul Hakkında Nutuk, 1895; Aklını İyi Kullanmak ve İlimlerde Hakikati Aramak İçin Metot Üzerine Konuşma, 1944); *Meditationes de prima philosophia*, 1641, (İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler, 1942); *Principia philosophia*, 1644, (Felsefenin İlkeleri, 1942); *Traite de l'homme*, 1644, ("İnsan Üzerine İnceleme"); *Les Lettres de René Descartes*, (ö.s.), 3 cilt, 1657, (Ahlak Üzerine Mektuplar adıyla bir bölümü çevrilmiştir. 1946); *Les passions de l'âme*, 1650, ("Ruhun Edilgileri"); *Le Monde ou traité de la lumiere*, (ö.s.), 1701, ("Dünya veya Işık Üzerine İnceleme"); *Regulae ad directionem ingenii*, (ö.s.), 1701, (Aklın İdaresi İçin Kurallar, 1945).

• **KAYNAKLAR**: F.Alquié, *Descartes; l'homme et l'oeuvre*, 1960; A.G.A.Balz, *Cartesian Studies*, 1951; A. Boyce Gibson, *The Philosophy of Descartes*, 1932; H.Lefebvre, *Descartes*, 1947.

• **BAKINIZ**: AENESIDEMOS, ANSELMUS, ARİSTOTELES, BACON, BAYLE, CHARRON, G.GALILEI, GEULINX, HOBBS, LEIBNIZ, LOCKE, MALEBRANCHE, MONTAIGNE, PLATON, SPINOZA.

◀ Etkileşimcilik

DESCHAMPS, Léger-Marie (1716-1774)

Fransız, filozof. Ahlak ve toplum konularında devrimci bir görüş savunmuştur.

10 Ocak 1716'da Rennes'de doğdu, 19 Nisan 1774'te Saumur yakınlarında Montreuil-Bellay'de öldü. Benedikten tarikatına bağlıydı. Daha sonra Tanrı'ya olan inancını yitirdiyse de tarikatıyla ilişkilerini

kesmedi oradaki saygınlığını korudu. Daha sonra, Montreuil-Bellay'deki küçük bir manastırın başına getirildi. Yapıtları, sağlığında ilgi görmemiş, ancak ertesi yüzyılda tartışma konusu olmuştur.

Maddeci ve tanrıtanımaz olarak bilinen Descamps önce görünüşte dine bağlı kalarak ve onu felsefe karşısında savunarak görüşlerini tanrıbilimcilere kabul ettirmeye çalıştı. *Lettres sur l'esprit du siècle* ("Yüzyılın Düşünü Üstüne Mektuplar") bu amaçla hazırlanmış bir yapıttır. Bu tutumundan vazgeçip varsayımlarını felsefe yoluyla kanıtlamaya çalıştığında, yalnızca felsefenin yeterli kanıt oluşturmadığını, dinin de eş ölçüde gerekli olduğunu hissetti. Bu görüşünü ortaya koyduğu *La voix de la raison contre la raison du temps* ("Çağın Usuna Karşı, Usun Sesi") adlı yapıtında Holbach'ın düşüncelerini eleştirir ve tanrıbilimin de Tanrı'nın varlığını kanıtlayamadığını öne sürer. Descamps'ın dizgesini açıkladığı, başlıca yapıtı *Le vrai système*'dir ("Gerçek Dizge"). Burada, tek metafizik gerçek ve tek ilke diye nitelendirildiği, "evrensel bütün" kavramını ortaya atar. Kuramının belkemiği olan evrensel bütün, tüm duyulur varlıkların temelidir. Bu bütün kendini oluşturan bölümlerin her birinden ayrı bir nitelik taşıdığından, tasarlanamaz; duygularla değil, usla kavranabilir. Bütün, onu oluşturan bölümlerinden ayrı düşünüldüğünde ise bir hiçtir. Bu durumda, bütün ya da hep, hiç ile özdeşdir. Panteist (tümtanrıci) bir boyut kazanan bu görüşe göre, evren kapsadığı varlıklardan ayrıldığında Tanrı hiçbirliğe indirgenmiş olur. Bütün, hem fizik, hem metafizik olarak vardır. Doğasında hiyerarşiyi barındırmaz, bu nedenle toplumda da hiyerarşinin gereği yoktur. Mülkiyet, iktidar gibi kurumlar gereksizdir. Descamps, bu temelde, toplum ve ahlak düzeninde bir devrim önermiştir. Gerçeğin karşıtlarında olduğu gibi, çelişkilerde yattığını savunmuştur. 19. yy'da bu görüşleriyle Hegel'i ve Ütopik Sosyalistler'i etkilediğini savunanlar vardır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Le vrai système*, 1739, ("Gerçek Dizge"); *Lettres sur l'esprit du siècle*, 1769, ("Yüzyılın Düşünü Üstüne Mektuplar"); *La voix de la raison contre la raison du temps, et particulièrement contre celle de l'auteur du "Système de la nature"*, 1770, ("Çağın Usuna ve Özellikle "Doğa Dizgesi"nin Yazarınınınine Karşı, Usun Sesi").

- **BAKINIZ:** HEGEL, HOLBACH.

DE SICA, Vittorio (1902-1974)

İtalyan film yönetmeni ve oyuncusu. Yeni-Gerçekçilik akımının en önemli temsilcilerinden biridir.

7 Temmuz 1902'de İtalya'da, Sora'da doğdu, 13 Kasım 1974'te öldü. Napoli'de orta halli bir ailenin oğlu olarak yetişti. Tiyatroya olan ilgisi daha yirmi yaşlarındayken sahneye çıkmasına yol açtı ve kısa zamanda ünlü bir yön oldu. 1935'te kendi tiyatrosunu kurdu. Sinemada da çeşitli roller canlandırdıktan sonra yönetmenlik denemesine girişti. Duygusal dram-

lardan sonra, 1942'de Yeni-Gerçekçilik'in ilk filmlerinden sayılan *I bambini ci guardano*'yu ("Çocuklar Bize Bakıyor") çekti. Senaryo yazarı Cesare Zavattini ile ilk ortak çalışması olan bu film küçük bir çocuğun gözünden çözülmekte olan bir evliliği anlatıyordu. De Sica'nın Zavattini ile olan işbirliği 1946'da *Sciuscià* (Sokak Çocukları) ve 1948'de *Ladri di biciclette* (Bisiklet Hırsızları) ile sürdü. Her iki filmde de Roma kentini, gerçek insanları, sokaktaki adamın, özellikle de çocukların yaşantılarını neredeyse belgesel varan bir gözlemcilikle saptadı. Senaryo yazarı Zavattini'nin bu konulara eklediği politik bilinç, filmlerin yalnızca "küçük insanların hikâyeleri" olmaktan kurtulmasını sağlıyordu. Özellikle *Bisiklet Hırsızları*, De Sica'ya Yeni-Gerçekçilik'in ustalarından biri olarak uluslararası ün sağladı. Bu iki film büyük yankı uyandırdı, tepkilere yol açtı. De Sica ve Zavattini politik suçlamalara uğradılar. De Sica sinema oyunculuğunu bırakmamıştı. Oyunculuktan kazandığı parayla iki yeni yapıma girişti, 1951'de *Miracolo a Milano*'yu (Milano Mucizesi) 1952'de *Umberto D*'yi çekti. Milano Mucizesi, De Sica'nın sıradan insanları, fantastik bir boyut getiriyor, toplumsal farklılıkları, yoksul-zengin çatışmasını bir masal çerçevesi içinde sunuyordu. *Umberto D* ise yönetmenin toplumsal gözlemle duygusal içeriği en olgun biçimde bağdaştırdığı örnektir. Köpeğinden başka kimsesi olmayan yaşlı emekli Umberto D'nin yavaş yavaş toplum dışına itilmesiyle trajik boyutlara varılır. Bu dönemde ünü iyice yayılan De Sica, Hollywood'dan aldığı öneri üzerine ABD'de ilk filmini yönetti. Roma tren istasyonunda 24 saat içinde geçen *Stazione termini*, Hollywood yapım koşullarından zarar görmüş, De Sica'nın sıcaklığından uzak bir filmi.

Sophia Loren ve turistik bir İtalya görünümünün ağırlık kazandığı *La Ciociara* (Kızım ve Ben), yönetmenliğinin düşüş göstermeye başlamasının ilk habercisi sayılabilir. *I Sequestrati di Altona*'da (Altona Mahkûmları) ele aldığı Alman Nazizmi gibi ıddialı ve ağır politik konularda da başarılı olamadı. Bu tarihten sonra, yer yer filmlerinde görülen küçük ve eğlenceli bölümler dışında parlak bir başarıya ulaşamadı. Oluşukça çabuk eskiyen sineması giderek konuları İtalya'da geçen aşk filimlerine, melodramlara kaydı. Son döneminde yönetmen olarak varlık gösterebildiği tek filminin *Il giardino dei Finzi-Contini* ("Finzi - Contini'lerin Bahçesi") olduğu söylenebilir.

Vittorio de Sica, İtalyan Yeni-Gerçekçilik'ine toplumsal gözlemcilikle birlikte insancılığı, katıksız duygusal içeriği getirmiştir. İlk dönem filmlerinde son derece sarsıcı bir biçimde sunulan bu öğeler, zaman geçtikçe yönetmen tarafından geliştirilip dönüştürülemedikleri için etkileyici olmaktan çıkmış, bu da yinelemeye yol açmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *I bambini ci guardano*, 1942, ("Çocuklar Bize Bakıyor"); *Sciuscià*, 1946, (Sokak Çocukları); *Ladri di biciclette*, 1948, (Bisiklet Hırsızları); *Miracolo a Milano*, 1951, ("Milano Mucizesi"); *Umberto D*, 1952; *Stazione termini*, 1954; *La Ciociara*, 1961, (Kızım ve Ben); *I Sequestrati di Altona*, 1962, (Altona Mahkûmları); *Matrimonio all'Italiana*, 1964, (İtalyan Usulü Evlenme); *Il giardino dei Finzi - Contini*, 1970, ("Finzi - Contini'lerin Bahçesi"); *Il Viaggio*, 1974, (Yolculuk).

DESNİTSKİ, Semyon Yefimoviç (1740-1789)

Rus, eğitimci ve hukukçu. Ülkesinde toplumbiliminin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

1740'ta Nezhin'de doğdu, 15 Haziran 1789'da Moskova'da öldü. Orta halli bir ailenin oğluydu. 1759-1760 arasında Moskova Üniveristesi'nde okudu. Öğrenimini Glasgow Üniversitesi'nde tamamladı. 1767'de, barış ve kilise hukuku konusundaki çalışmaları sonucu kendisine "doktor" sanı verildi. 1767-1787 arasında Moskova Üniversitesi'nde hukuk profesörü olarak görev yaptı. Rus hukuku üzerine ilk araştırmaları yapmış ve ilk defa Rusça dersler vermiştir.

Desnitski, insanlığın gelişmesini avlanma, hayvan besleme, tarım ve ticaret olarak dört evreye ayırmıştır. Toplumun gelişmesinde, özel toprak mülkiyetinin büyük önem taşıdığına inanıyordu. İnsanlığın anlaşılması için özel mülkiyet, kalıt (miras) gibi kurumların incelenmesi gerektiğini savunan Desnitski'ye göre toplumun tarihsel gerçekleri incelenmeliydi.

Desnitski feodaliteye karşı çıkmış, burjuvazinin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. 1767'de görüşleri doğrultusunda Çarlık yönetimine sunduğu yeni yasama ve ceza hukuku tasarıları geri çevrilmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Slovo o pryamom i blizhaishem sposobe k naucheniyyu yurispuridentsii*, 1768, ("Hukuk Öğrenimi Üzerine Denemeler"); *Yuridicheskoye rassujdeniye o veshchakh svyashchennykh, svyatyykh i prinyatykh v blagochestiye*, 1772, ("Kutsal Eşya, Din Adamları, Azizler ve Kiliseye Dahil Edilenler Üzerine Hukuksal Tartışma"); *Yuridicheskoye rassujdeniye o nachale i proishozhdenii supruzhestva*, 1775, ("Halkların Kendine Özgü Görüşlerinin Hukuksal Yorumu"); *Yuridicheskoye rassuzh deniye o raznykh ponyatiyakh, kakiye imeyut narody o osbstvennosti*, 1789, ("Evliliğin Kaynağı ve Başlangıcı Üzerine Hukuksal Yorum").

DESNOS, Robert (1900-1945)

Fransız, şair ve yazar. Gerçeküstücü akımın temsilcilerindendir.

Paris'in Bastille mahallesinde doğdu, Çekoslovakya'da öldü. Kendisi, böyle ilginç bir mahallede dünyaya gelmesini, şair olmasını sağlayan "nesnel rastlantılardan" biri saymıştır.

1919'da Paris'e yerleşen Romen asıllı ozan Tristan Tzara'nın öncülüğündeki Dadacı akıma katıldı. 1922'de Dadacılık'ın hızla etkinliğini kaybetmesi ve Benjamin Péret ile kurduğu dostluk, onu ilk Gerçeküstücü gruplaşmaya yakınlattı. Freud'un öğretile-ri doğrultusunda, "bilinçaltının etkinliklerini" kavramak amacıyla başlatılan hipnoz seanslarına katıldı. André Breton ve Péret'nin düzenlediği bu toplantılarda, her türlü baskıdan arınmış olarak "ruh halini" en

saf biçimde dile getirenlerin başında Desnos geliyordu.

İlk önemli yapıtı 1924'te yayımladığı *Deuil pour deuil*'dür ("Yas İçin Yas"). Gündelik dili kullanarak yarattığı şiir titreşimi ile dikkati çekmiştir. Kendisini hiçbir zorlamaya ve mantık kuralına bağlamadan, bilinçaltından bilincine doğru sızan duygu parıltılarını yakalayıp sözcüklere dönüştürmüştür. Desnos'un dili "düş halini" yansıtan bir araç değil de, neredeyse bir düş dilidir.

1926'den sonra, Desnos yavaş yavaş Gerçeküstücülük'ten kopmaya başladı. Akımın kurumsal kalıplara oturtulmaya başlanması, Desnos'nun kişiliğine ve anlatımına aykırı düşüyordu. 1930'da Breton'la arası açılan Desnos, Geçeküstücü akımdan iyice uzaklaştı.

Bir süre sinemayla, gazetecilik ve radyoda program yapımcılığıyla uğraştı. Radyofonik şiir türünü geliştirdi. Bunların yanı sıra, şiirinde en saf gerçeküstücü çizgiyi sürdürdü. Doğallık, Desnos'nun şiirinde hep ana çıkış noktası oldu. Düş ve gerçek arasında gidip gelen imge yumakları Desnos'nun şiir diline yumuşak bir alaycılık kazandırdı.

II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'daki Direnme Hareketi'ne katılan Desnos 1944'te Gestapo tarafından tutuklandı. Bir yıl sonra da Çekoslovakya'daki bir toplama kampında tifüsten öldü.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Deuil pour deuil*, 1924, ("Yas İçin Yas"); *La liberté ou l'amour*, 1927, ("Özgürlük ya da Aşk"); *Corps et biens*, 1930, ("Beden ve Mülk"); *Sans cou*, 1934, ("Boyunsuz"); *Le vin est tiré*, 1943, ("Şarap Hazır"); *Etat de veille*, 1944, ("Uyanıkken"); *Chanteables pour les enfants sages*, 1944, ("Aklıbaşında Çocuklara Masallar").

DE SOTO, Hernando (1500-1542)

İspanyol, kâşif. Kuzey Amerika'da, Mississippi nehri boyunca keşifler yapmıştır.

İspanya'nın Extremadura bölgesine bağlı Jerez de los Caballeros'ta doğdu, 21 Mayıs 1542'de Arkansas nehrinin Mississippi nehrine karıştığı bölgede öldü. Ailesinin hukukçu olması için yaptığı tüm ısrarlara karşın, İspanya Krallığı adına Amerika kıtasında yapılmakta olan araştırmalara katılmak için, çok genç yaşta ailesinden ayrıldı. 1516-1520 arasında Pedrarias keşif heyetiyle, Panama, Kosta Rika, Nikaragua'yı dolaştı. 1523'te Nikaragua'nın fethinde önemli rol oynadı ve 1531'de Pizarro'nun emrinde Peru'nun fethine katıldı. 1536'da büyük servet sahibi olarak doğduğu yere geri döndü.

Aynı yıl İspanya ve Habsburg İmparatoru V. Karl tarafından, o sırada bilinmeyen Kuzey Amerika'da yapılacak keşif seferinin komutanlığına getirildi. 1538'de İspanya keşif heyetlerinin önemli harekât merkezi Küba'dan ayrılarak, 30 Mayıs 1539'da Florida'da Tampa körfezinde karaya ayak bastı. Kuzeye yönelen keşif heyeti, aradıkları altın ülkesine rastlayamayınca, yerlilerin kendilerine anlattığı inci dolu mezarları bulmak umuduyla, Smoky Dağları'nı geç-

rek güneybatı yönünde yol aldı. 21 Mayıs 1540'ta Mississippi nehrine ulaştı. Geçtiği yol boyunca kazdığı mezarlardan elde ettiği incileri yerlilerle yaptığı savaşlarda kaybeden De Soto, Mayıs 1541'de Mississippi nehrinin kollarından Arkansas nehrine ulaştı. Kuzeybatı yönünde bir süre daha yol olmayı sürdüren heyet, aradıkları altın ülkesi yerine daha yoksul insanlarla karşılaşmaya başlayınca, geri dönme kararı aldı. Fakat De Soto, bu dönüşü gerçekleştiremeden hummaya yakalanarak öldü. Adamları, zorlukla yaptıkları tekneler ile önce Mississippi nehrini, daha sonra kıyı şeridini izleyerek 1543'te Meksika'da Tampico'ya ulaştı.

• BAKINIZ: PIZARRO, KARL V.

DESPIAU, Charles

(1874-1946)

Fransız, heykeltci. Klasikçi bir anlayışla yaptığı çıplak heykelleri ve portre-büstleri ile tanınmıştır.

4 Kasım 1874'te Mont-de-Marsan'da doğdu, 30 Ekim 1946'da Paris'te öldü. Paris'te Güzel Sanatlar Okulu'nda, Louvre ve Fransız Anıtları müzelerinde eski ustaları ve yapıtlarını inceledi. Bu çalışmalar onun sanat kişiliğinin ve üslubunun yönlenmesine yardımcı oldu. 1907'de *Okuyan Genç Kız* ve *Landes'li Küçük Kız* gibi yapıtlarıyla Rodin'in dikkatini çekti, onun asistanı oldu. Beş yıl süreyle birlikte çalıştılar. 1920-1922 arasında Despiau doğduğu kentte büyük ölçekte bir savaş anıtı yaptı. 1923'te Salon d'Automne ve kurucularından biri olduğu Salon des Tuilleries sergilerine katıldı. Yaptığı savaş anıtı ve bu sergilerdeki başarısı, adının Fransa içinde ve dışında yayılmasına yol açtı.

Despiau'nun yapıtları büyük çıplak heykeller, portre-büstler ve *Terra-cotta*'lar (pişmiş toprak heykeltciler) olmak üzere üç grupta toplanabilir. Rodin'in asistanı olduğu yıllarda ondan etkilenmiş de, bir süre sonra onun romantizmine karşı bir tavırla, basit ve dolaysız bir anlatıma dayanan kendi üslubunu geliştirmiştir. Klasik Yunan etkisinin görüldüğü çalışmalarında, dramatik hareket ve yaklaşımlardan özellikle kaçınarak, durgun ve yalın görümlü yapıtlar ortaya koymuştur.

Despiau, çıplak kadın heykellerinde, ince uzun vücutlu eklem yerleri çok hafif belirtilmiş çıplak erkek heykellerine oranla daha olgun biçimlere ulaşmıştır. Taslak olarak yaptığı çizimler de eleştirmenlerce başarılı bulunur.

Despiau öncü (avant-garde) ressamların portreden vazgeçtikleri ve akademik sanat yanlılarının da yalnız dış görünüşe önem vererek, yüzeysel çalışmalar ortaya koydukları bir dönemde çalışmıştır. Yapıtlarına coşku ve duygu katmaya, insan yaratılışının ince, narin ve cana yakınlığı düşüncesini yaymaya çalışmıştır. Bu anlamdaki en önemli yapıtları, Maillol ile benzer özellikler gösteren portre-büstleridir. Bu çalışmalarında genellikle, tazelik, saflık ve canlılıkları-

nı adeta bir maske arkasına saklayan ve bu nedenle gizemli bir izlenim bırakan genç kadın yüzlerini işlemiştir. Bunların tümünde, özellikle de *Maria Lani* adlı büstünde, yüzler, renkli bir iç dünyayı, zengin bir ruh halini ve yoğun duyguları sınırlamaya çalışır gibidir. Despiau'nun bütün biçimlerinde bir ağırbaşlılık ve içedönüklük göze çarpar. İnsan figürlerinde gözlerin durgun, dudakların kıpırtısız, yüzlerin duru ve açık olmasına özen göstermiş, böylece varlığı kolayca algılanan duygu yoğunluğunun tanımlanması için hiçbir ipucu vermemiştir.

• YAPITLAR (başlıca): *Landes'li Küçük Kız*, 1907; *Okuyan Genç Kız*, 1907; *Sivri Burunlu Kadın*, 1913; *Savaş Anıtı*, 1920-1922, Mont-de-Marsan; *Madam Derrain'in Başı*, 1922; *Dinlenen Atlet*, 1923; *Faunesse*, 1924; *Madam Othon Fries*, 1924; *Havva*, 1925, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Line Aman-Jean*, 1925; *Dominique*, 1926; *Dr. Sabouroud*, 1929; *Matmazel Bianchini*, 1929; *Maria Lani*, 1929; *Prences Murat*, 1934; *Apollon*, 1936-1946; *Assia*, 1938; *Andre Dunoyer de Segonzac*, 1946, *Jaqueline'in Büstü*.

• KAYNAKLAR: W. George, *Despiau*, 1959.

• BAKINIZ: A. MAILLOL, RODIN.

DESSAU, Paul

(1894-1979)

Almanbesteci ve orkestra şefi. Brecht'in oyunlarına yazdığı müziklerle tanınır.

Hamburg'da doğdu, DAC'de öldü. Köln, Mainz ve Berlin'de orkestra yöneticiliği yaptı. 1933'te önce Paris'e, sonra ABD'ye gitti, daha sonra Doğu Berlin'de yerleşti.

Daha çok tiyatro müziği türünde ürünler veren Dessau, Bertolt Brecht'in *Mutter Courage und ihre Kinder* (Cesaret Ana ve Çocukları), *Der Gute Mensch von Sezuan* (Sezuan'ın İyi İnsanı) ve *Herr Puntila und sein Knecht Matti* (Bay Puntila ile Uşağı Matti) adlı oyunlarının müziklerini yapmış, Brecht'in oyunlarının havasını müziğe yansıtmadaki ustalığıyla ilgi toplamıştır. 1930'larda Avrupa'da ve ABD'de yaygınlaşmaya başlayan Toplumcu Gerçekçilik'ten etkilenmekle birlikte, geniş bir dinleyici kitlesine seslenen bir müzik yaratma isteği Dessau'yu müziği basitleştirmeye götürmemiş, ürünleri melodi zenginlikleri ve yetkin anlatımlarıyla dikkati çekmiştir. Brecht'in birçok oyununun müziğini yapan besteci Hans Eisler gibi Dessau da, Shönberg ve öğrencilerinin geliştirdikleri on iki ton tekniği anlayışının karşısında yer almıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *Tiyatro Müziği: Mutter Courage und ihre Kinder*, 1941, (Cesaret Ana ve Çocukları); *Der Gute Mensch von Sezuan*, 1943, (Sezuan'ın İyi İnsanı); *Die Ausname und die Regel*, 1947, ("Kuralla Kuraldışı"); *Herr Puntila und sein Knecht Matti*, 1948, (Bay Puntila ile Uşağı Matti); *Das Verhör des Lukullus*, 1951, ("Lukullus'un Duruşması"); *Der Kaukasische Kreidikeris*, 1955, (Kafkas Tebeşir Dairesi); *Die heilige Johanna der Schlachthöfe*, 1962, ("Mezbahaların Kutsal Johanna'sı").

• BAKINIZ: BRECHT, EISLER.

DESTUTT DE TRACY, Antoine-Louis Claude (1754-1836)

Fransız filozof ve siyaset adamı. Bilginin kaynağının duyumlar olduğu görüşünü savunmuş, bir "ideoloji" kavramı geliştirmiştir.

20 Temmuz 1754'te Paris'te doğdu, 10 Mart 1836'da orada öldü. 15. yy'da Fransa'ya yerleşmiş, İskoç kökenli soylu bir ailedendir. Strasbourg'da öğrenim gördüğü sırada Kant felsefesine ilgi duydu. Ancak aile geleneğine uyararak, 22 yaşında asker oldu. 1778'de Penhièvre Dükü'ne bağlı alayda yüzbaşılığa getirildi. Fransız Devrimi'nin ilk yılında, Bourbonna'is'den soyluların temsilcisi olarak Genel Meclis'e girdi. Kurucu Meclis'in dağılması üzerine, arkadaşı Cabanis ve ailesiyle birlikte Auteuil'e yerleşip, matematik, doğabilimleri ve kimya ile ilgili çalışmalara başladı. Dostu Lafayette'in ordusuna mareşal rütbesiyle katıldı. Terör Dönemi'nde bir yıl Carmes'da hapsedildi. Bu süre içinde kimi filozofları inceledi ve kendi dizgesini oluşturmaya çalıştı. Direktuar Dönemi'nde önce Fransız Enstitüsü'nün Ahlak ve Siyaset Bilimleri Bölümü'ne, sonra 1799'da da Halk Eğitimi Konseyi'ne üye oldu. "18.Brumaire"den sonra senatör oldu ve Napoléon Bonaparte'in düşürülmesi için oy kullandı. 1808'de, Cabanis'nin ardından, Fransız Akademisi'ne seçildi. Restorasyon Dönemi'nde kendisine XVIII. Louis tarafından "Kont" sanı verildi.

Destutt de Tracy'nin duyumculuğu Locke ve Condillac'tan etkilenmiştir. Bilginin kaynağı sorunu nedeniyle, duyumların fizyolojisiyle de ilgilenmiş; düşünme eylemini sinir sisteminin bir işlevi olarak tanımlamıştır. Ona göre, bilinçli davranışın dört ana alanını oluşturan algı, bellek, yargı ve istenç, duyumların değişik biçimleridir. Duyumlar dış ve iç olmak üzere ikiye ayrılır. Dışduyumlar, dış nesnelerin yüzeyindeki sinir uçlarına yaptığı etkiyle oluşur. İçduyumlar ise, beş duyu organına bağlı olmayan sinirlerle algılanan duyumlardır. İzlenimler algılamaların sonucudur. Bu izlenimler, beynin özel işlevlerinin etken olduğu bir tür içduyum yoluyla, belleği oluşturur. Yargı, algılar arasındaki ilişkiyi saptama; istenç ise, istek duyma ve yönetme yetisidir. Destutt de Tracy'ye göre, dış dünyanın bilinmesi için, istence dayalı devinim ve nesnenin direnci gereklidir. Direnci olmayan bir nesne bilinemez. Devinmeyen ya da devinimlerini algılamadan gerçekleştiren bir varlık, dış dünya ile ilgili bilgi edinemez.

Destutt de Tracy, metafiziğin yerine, "düşüncelerin bilimi" olarak tanımladığı "ideoloji" kavramını ilk kez ortaya atmış ve çalışmalarını bu konuda yoğunlaştırmıştır. Ona göre ideoloji, dilbilgisi, mantık, eğitim, siyaset ve ahlak konularını içerir ve şu özellikleri taşır: 1) Deneyime dayalı bir kuramsal yapısı vardır; 2) Toplumsal ve siyasal örgütlenme alanında genel bir program içerir; 3) Bu programın gerçekleştirilmesi için bir savaşım başlatılabilir; 4) Bağımlı ve inancılı izleyiciler gerektirir; 5) Geniş bir kitleyi etkilemeyi amaçlamakla birlikte, özellikle ay-

dın kesime önderlik işlevi yükler.

Destutt de Tracy, Fransa'nın usa ve bilime dayalı bir toplum olması için öteki "ideolog"larla birlikte, bir ulusal eğitim girişimi başlattı. Direktuar Dönemi'nde Cumhuriyet'in resmi siyaseti olarak benimsenen tutum, kişi özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesi için, liberal bir devlet programı öngörüyordu. Napoléon Bonaparte, başta ideologları destekledi ve Destutt de Tracy'ye "ideologların başı" sanını verdi. Ancak, sonradan, dinsel ve siyasal yetkeye karşı tutumlarından ürktü. Düşmanlığını, onları askeri başarısızlıkların nedeni göstermeye kadar vardırdı.

Destutt de Tracy, çalışmalarıyla, Comte, S.Mill, Taine, Ribot gibi düşünürleri etkilemiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Éléments d'idéologie*, 1801, ("İdeolojinin Öğeleri"); *La grammaire*, 1803, ("Dilbilgisi"); *La logique*, 1805, ("Mantık"); *Commentaire sur l'Esprit des Lois de Montesquieu*, 1811, ("Montesquieu'nün 'Kanunların Özü' Yapıtı Üzerine Yorum"); *Traité de la volonté et de ses effets*, 1805, ("İstenç ve Etkileri Üstüne"); *Traité d'économie politique*, 1822, ("Ekonomi Politik Üstüne").

• **KAYNAKLAR**: O. Köhler, *Die Logik des Destutt de Tracy*, 1928; F.Picavet, *Les idéologues*, 1891.

• **BAKINIZ**: COMTE, CONDILLAC, LOCKE, MILL, MONTESQUIEU, NAPOLEON 1, STENDHAL, TAINE.

DEUSSEN, Paul (1845-1919)

Alman, filozof ve dilbilimci. Schopenhauer'in düşünceleriyle Hint felsefesi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

7 Ocak 1845'te Neuwied'deki Oberdreis'ta doğdu, 6 Temmuz 1919'da Kiel'de öldü. Protestan bir din adamının oğludur. Nietzsche ile ortaöğrenim yıllarında başlayan arkadaşlıkları, yükseköğrenimlerinin başlarına, Nietzsche Bonn Üniversitesi'nden Leipzig'ye gidene dek sürdü. Deussen de iki yıl sonra, Berlin Üniversitesi'ne geçti, 1869'da Platon üstüne bir çalışmasıyla doktorasını verdi. 1872'de Cenevre'de özel öğretmenlik yaptığı sırada Sanskritçe ve Hint felsefesiyle ilgilendi. 1887'de Berlin Üniversitesi'nde, 1889'da ise Kiel Üniversitesi'nde profesör oldu. 1912'de Schopenhauer Derneği'ni kurdu.

Deussen çalışmalarını Hint felsefesinin incelenmesi ve Schopenhauer'in düşüncesinin yorumlanması üstüne yoğunlaştırmıştır. Hint felsefesiyle Schopenhauer'in düşünceleri arasında metafiziğe dayanan bir bağ kurmuş, bu arada birçok Sanskritçe felsefe yapıtını Almanca'ya çevirmiştir. Deussen'in çalışmalarını yönlendiren, bütün dinlerin ve felsefe dizgelerinin özde tek bir gerçeğe dayalı olduğu düşüncesidir. Felsefe tarihi, bir bilim olarak, bu ortak gerçeği ortaya çıkarmayı amaçlamalıdır. Bunun için de, herbirinin özünü gizleyen söylence örtüsünü kaldırması gerekir. Yirmi yılda tamamladığı *Allgemeine Geschichte der Philosophie* ("Genel Felsefe Tarihi") adlı yapıtında bu düşünceyle yola çıkan Deussen, birinci cildi Hint felsefesinin ayrıntılı bir incelemesine ayırdı. İkinci

ciltte Eski Yunan felsefesinden, Schopenhauer'e değin Batı felsefesini ele aldı. Bir bölümde de *İncil*'i inceledi. Ayrıca Schopenhauer ile ilgili 13 ciltlik bir yapıtı vardır. Schopenhauer'in, özellikle Kant felsefesi için, kendi bakışıyla uyuşan bir çözümleme yaptığını savunur. Tanınmış bir Schopenhauer yorumcusu olduğu kadar, Jacob Böhm'e'nin de ilk yorumcularındandır. Ayrıca felsefe tarihi açısından, Doğu felsefesini, bilimsel bir yaklaşımla inceleyen ilk Batılı filozoftur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Das System des Vedanta*, 1883, ("Vedanta Dizgesi"); *Die Sutras des Vedanta*, 1887, ("Vedanta'nın Sutras'ları"); *Die Elemente der Metaphysik*, 1887, ("Metafizik'in Öğeleri"); *Allgemeine Geschichte der Philosophie, mit besonderer Berücksichtigung der Religionen*, 2 cilt, 1894-1917, ("Genel Felsefe Tarihi ve Dinler Üstüne Özel İnceleme").

• **BAKINIZ:** BÖHME, NIETZSCHE, SCHOPENHAUER.

DEUTINGER, Martin

(1815-1864)

Alman, filozof ve tanrıbilimci. Katolik kilise öğretisiyle felsefeyi uzlaştırmaya çalışmıştır.

24 Mart 1815'te Langenpreising'de doğdu, 9 Eylül 1864'te Bad'da öldü. Önce doğduğu ilde öğrenim gördü, sonra Münih Üniversitesi'nde Baader'in öğrencisi olarak felsefe okudu. Tanrıbilim sorunları üzerinde durdu.

Deutinger'in felsefeye yaklaşımı tanrıbilim sorunlarına duyduğu ilgi dolayısıyladır. Schelling ve Baader öğretilerini benimsemesine karşılık, daha çok, tanrıbilime ağırlık verdi. Özellikle istenç, oluş ve "ben" kavramları üzerinde durdu. Felsefe ile Katolik inançlarını konu edinen tanrıbilim arasında, varlık konusunda kökten bir bağlantı olduğu görüşünden yola çıkarak bu iki öğretiyi uzlaştırmaya çalıştı.

Deutinger'e göre bir "salt ben" vardır; bu kesindir, gerçektir. İstenç ya da istemekle oluş (Wollen und Sein) özdeşdir. Ayrıca oluş ile Tanrı bilgisi de özdeşdir. Çünkü ancak Tanrı'nın bildiği ve istediği "oluş" içinde gerçekleşebilir. Tanrı istenci sınırsız olduğundan onun olaylar ve varlık türleri üzerindeki egemenliği de kesindir.

Tanrıbilimle felsefeyi uzlaştırmaya çalışan Deutinger doğa bilimleri konusunda da çalışmış, özellikle felsefeye bilimsel bir nitelik kazandırma ereğini gütmüştür. Ona göre felsefe olgucu bir yöntemle bağlanmalı, bütün sorunlara kurgucu açıdan bakmalıdır. Bu düşüncelerini *Grundlinien einer positiven Philosophie* ("Olgucu Bir Felsefenin Temel Çizgileri") adlı yapıtında derinlemesine incelemiştir. Kendisinden sonra gelen ve felsefe-tanrıbilim arasında uzlaştırmacı bir yol arayan düşünürler üzerinde bu yapının büyük etkisi olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Grundlinien einer positiven Philosophie*, 7 cilt, 1843-1849, ("Olgucu Bir Felsefenin Temel Çizgileri"); *Das Prinzip der neueren Philosophie und*

chrstl. Wissenschaft, 1857, ("Yeni Felsefenin ve Hristiyan Biliminin İlkesi").

• **KAYNAKLAR:** A.Fischer, *Metaphysik der Person. Die philosophische Anthropologie*, M.Deutinger's, 1952; Reisch, *Deutinger's dialektische Geschichtstheologie*, 1939.

• **BAKINIZ:** BAADER, SCHELLING.

DEUTSCH, Karl W.

(1912)

Çek asıllı ABD'li siyaset bilimci. Toplumsal gelişme ve modernleşme konularında çalışmalar yapmıştır.

21 Temmuz 1912'de Prag'da doğdu, 1938'de Prag'daki Charles Üniversitesi'nden hukuk ve siyaset bilimi doktoru derecesini aldı. Aynı yıl ABD'ye gitti. 1942'de Massachusetts Institute of Technology'de uluslararası ilişkiler konusunda ders vermeye başladı. 1948'de ABD vatandaşı oldu, 1958-1967 arasında Yale Üniversitesi'nde daha sonra Harvard Üniversitesi'nde ders verdi.

Deutsch toplumsal gelişme ve modernleşme sorunlarıyla ilgilenmiştir. Çalışmalarında "toplumsal hareketlenme" kavramını kullanan Deutsch kavramın özellikle geleneksel ekonomik ve psikolojik yapıların toplumsal zayıfladığı, yeni toplumsallaşma ve davranış kalıplarının benimsenmeye başladığı bir dönüşüm sürecinde geçerli olduğunu savunmuştur. Ona göre, toplumsal hareketlenme, toplumun değişik kesimleri arasında bir ilişkiler ağına kurulmasını içerir. Bu ise asgari bir iktisadi ve teknolojik gelişme düzeyini gerektirir. Bireyler süreç içinde yeni oluşan yapıyla bütünleşirler.

Deutsch'a göre toplumsal hareketlenme ve modernleşme kavramları birbirleriyle yakından ilişkilidir. Toplumsal hareketlenme bir toplumun etkin bir biçimde modernleşmesini güvence altına alır. Öte yandan toplumsal hareketlenme düzeyi, bir siyasal sistemin ulaştığı gelişme noktasının da bir göstergesidir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Nationalism and Social Communication*, 1953, ("Milletçilik ve Toplumsal İletişim"); *Nationalism and Its Alternatives*, 1969, ("Milletçilik ve Seçenekleri").

DEUTSCHER, Isaac

(1907-1967)

Polonya asıllı İngiliz tarihçi. Sovyet toplumu ve önderleriyle ilgili çalışmalarıyla tanınmıştır.

3 Nisan 1907'de Chrzanow'da doğdu, 20 Ağustos 1967'de Roma'da öldü. 1924-1939 arasında Polonya basınında gazete ve edebiyat eleştirmeni olarak çalıştı. 1926'da Polonya Komünist Partisi'ne girdi. 1932'de Stalin'in görüşlerine karşı çıktığı için

partiden çıkarıldı. 1939'da Londra'ya giden ve İngiliz uyrukluluğuna geçen Deutscher burada *The Economist* dergisinde yazılar yazdı. 1942-1947 arasında *The Observer* gazetesinde yazıları yayımlandı. Daha sonra tarihsel araştırmalara ağırlık verdi. 1966-1967 yıllarında Cambridge Üniveristesinde ders verdi.

Deutscher'e göre 1917 Ekim Devrimi az gelişmiş bir ülkede sosyalizmin gerçekleşmesinde karşılaşılabilecek sorunları gündeme getirmiştir. Ona göre, 1917'de, Rusya'da sosyalizmin gelişmesi için ön koşullardan biri olan, üretimin toplumsal bir özellik kazanması henüz gerçekleşmemiştir. Tarımsal topraklar, sayıları milyonlara varan küçük işletmeler halinde parçalanmıştır. Devlet ve sanayi çok güçsüzdü. İşçi sınıfı, iç savaş sırasında fiziksel ve siyasal olarak yıpranmıştır. Bolşevikler'in önderliğindeki işçiler kapitalistleri mülksüzleştirmişlerdi ama, sosyalist bir ekonomi ve yaşam biçimi kurmada güçlük çekiyorlardı. Deutscher'e göre, bu koşullar zaman içinde rejimin bürokratikleşmesine neden olmuştur.

Deutscher'e göre Lenin ve Troçki'nin savunduğu gerçek sovyet demokrasisi, iktidarı kendi kişisel çıkarları için kullanabilecek yeni bir bürokrasiye karşı çıkabilen uyanık ve haklarını savunmaya kararlı bir işçi sınıfını gerektirmekteydi. Lenin bu bürokratikleşme tehlikesinin farkına varmış, fakat koşulların olumsuzluğu karşısında zaman zaman çaresiz kalmıştı. Başlangıçta Bolşevik Partisi üyelerine anlatım özgürlüğü ve siyasal inisiyatif tanınmıştı ancak süreç içinde, ortaya çıkan değişik gruplar bastırıldıkça, iktidar bir azınlığın eline geçmiştir. Stalin bu azınlığın temsilcisi olarak, kişisel yönetimi altında otoriter bir parti ve devlet yapısı oluşturmuştur.

Deutscher'e göre Bolşevikler sosyalizmin gerçekleştirilmesini yalnız Rusya'ya özgü bir olgu olarak değil, uluslararası bir süreç olarak değerlendirmiş, Ekim Devrimi'ni Avrupa'daki sosyalist devrimlerin bir başlangıcı olarak görmüştü. Ancak 1920'lerde SSCB'nin uluslararası ilişkilerde yalnızlığa itilmesiyle birlikte, Stalin'in "tek ülkede sosyalizm" görüşü ağırlık kazanmıştır. Deutscher Stalin'i tarihsel bir zorunluluğu bir erdem haline getirmekle ve dünya devrimi kavramını reddetmekle suçlamıştır. Ona göre bu yaklaşım Rusya'nın tek başına sınıfsız toplum kurabileceğini savunmak, Batı ülkelerinde sosyalist devrim olasılığının ortadan kalktığına inanmak anlamına gelmekte ve "sovyet bürokrasisi'nin toplumsal konumunu korumak isteğine dayanmaktadır. Bunun için Stalin Komintern'i kendi diplomasisinin bir aracı haline getirmiş ve SSCB'nin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Deutscher'e göre Krusçev'in SBKP'nin XX.Kongresi'nde yaptığı Stalin dönemine ilişkin açıklamalar sınırlı kalmış, önceki döneme ilişkin birçok olgu belirsizlikten kurtulamamıştır.

Deutscher Sovyet toplumuna sadece tarihin bir nesnesi olarak kalmak istemiyorsa bugüne kadar kendi üzerinde ve dışında yer almış olan devlet aygıtını, kendi çıkarlarını gerçekten temsil eden bir yapıya dönüştürmesini salık vermiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Stalin*, 1949, (Stalin, 1969); *The Prophet Armed*, 1954, (Troçki, Silahlı Sosyalist, 1969); *The Prophet Unarmed* 1959, (Troçki, Silahsız Sosyalist,

1970); *The Prophet Outcast*, 1963, (Troçki, Kovulan Sosyalist, 1974); *The Unfinished Revolution, Russia 1917-1967*, 1967, (Bitmemiş Devrim, 1977).

- **KAYNAKLAR:** D. Horowitz (der.), *Isaac Deutscher: The Man and His Work*, 1971.

DE VALERA, Eamon (1882-1975)

İrlandalı devlet adamı. İrlanda'nın bağımsızlığı için çalışmış, 1959-1973 arasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

14 Ekim 1882'de ABD'de New York'ta doğdu, 29 Ağustos 1975'te İrlanda'da Dublin yakınlarında öldü. İspanyol asıllı bir ressam olan babasının 1885'te ölümü üzerine Limerick'e İrlanda asıllı annesinin ailesinin yanına götürüldü. Bir bölge okulunda başlayan eğitimini Dublin'deki Blackrock College'da sürdürdü. 1904'te İrlanda Kraliyet Üniversitesi'ni bitirerek matematik öğretmeni oldu.

1913'te İrlanda'nın özerkliği için çalışan İrlandalı Gönüllüler örgütüne katıldı ve Sinn Féin (İrlanda milliyetçi ve cumhuriyetçi hareketi) hareketinde çalıştı. 1916'da Dublin'de İngilizler'e karşı başarısızlıkla sonuçlanan Paskalya Ayaklanması'nın önderlerinden olması nedeniyle idama mahkûm edilen De Valera'nın cezası, ABD uyruklu olduğundan hapse çevrildi. 1917 genel affıyla da serbest bırakıldı.

Paskalya Ayaklanması'nın hayattaki önderlerinden biri olan De Valera Sinn Féin Partisi'nin başkanlığına seçildi. Ancak Mayıs 1918'de yeniden tutuklanarak İngiltere'de hapsedildi. Aralık 1918 seçimlerinde Sinn Féin, İrlanda'da üçte iki çoğunluğu alınca, parti üyeleri kendi meclisleri Dail Eireann'ı (İrlanda Meclisi) oluşturarak, İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıkladı. De Valera Şubat 1919'da Michael Collins'in de yardımıyla hapisten kaçtı, ABD'ye giderek İrlanda'nın haklılığı konusunda taraftar toplamaya, mali yardım sağlamaya çalıştı. Aralık 1920'de, sürdürülen gerilla savaşının son döneminde İrlanda'ya döndü.

1921 ateşkesinden sonra İngiltere, İrlanda'nın bir cumhuriyet olduğunu kabul etmeyerek yarı bağımlı bir dominyon statüsüne sahip Hür İrlanda Devleti'nin kurulmasını önerdi. Buna göre İrlanda'nın kuzey bölümü Ulster, İngiltere'ye bağlı kalıyordu. Aralık 1921'de İrlanda'yı temsil eden heyet bu öneriyi kabul edince, Cumhuriyetçiler'le birlikte De Valera da buna karşı çıktı. Meclisin, Ocak 1922'de antlaşmayı onaylaması üzerine Haziran 1922'de yeniden iç savaş başladı. Hür İrlanda Devleti yanlıları, Cumhuriyetçiler'i Mayıs 1923'te yenilgiye uğrattı.

De Valera, iç savaştan sonra kurulan Cosgrave hükûmetine muhalif Cumhuriyetçiler'in başında yer aldı. Ağustos 1923'te hükûmet güçlerince yakalandı, Temmuz 1924'te serbest bırakıldı. Mart 1926'da Sinn Féin'nin parti başkanlığından ayrılan De Valera, 1926'da Fianna Fail adında yeni bir parti kurdu ve 1927'de milletvekili seçildi. Fianna Fail 1932'de Cos-

grave'i yenilgiye uğratarak çoğunluğu elde etti ve De Valera 16 yıl sürecek olan hükümetini kurdu.

De Valera'nın başbakanlığı döneminde İrlanda egemenliği üzerindeki son kısıtlamalar kaldırıldı. 1937'de bir anayasa onaylanarak ülkenin Eire adıyla bağımsız bir devlet olduğu ilan edildi. İngiltere'ye yapılan toprak bedellerinin geri kalan bölümünün ödenmesinin reddi nedeniyle iki ülke arasında başlayan iktisadi savaşta gümrük duvarları konularak sanayiye geliştirme, kendine yeterli bir ülke yaratma çabalarına hız verildi.

Avrupa'da kendini hissettirmeye başlayan savaş tehlikesi iki ülkeyi ilişkilerini yumuşatmaya itti. 1932'de Milletler Cemiyeti'nde konsey, 1938'de meclis başkanlığı yapan De Valera, II.Dünya Savaşı sırasında ülkenin tarafsız kalmasını sağladı. De Valera, savaş sonrasında oluşan muhalefetin etkisiyle 1948 seçimlerinde çoğunluğu yitirince, John A. Costello partilerarası bir hükümet kurdu. 1949'da cumhuriyet ilan edildi. Costello hükümeti anlaşmazlıklar sonucu yıkılınca De Valera 1951'de yeniden başbakanlığa getirildi. 1954'te Costello yeni bir hükümet oluşturduysa da De Valera 1957 seçimlerinde büyük bir çoğunlukla işbaşına geldi. Haziran 1959'da cumhurbaşkanı seçildi. 1966'da da Fine Gael'in (İlımlı Milliyetçi Parti) adayı Thomas O'Higgins'e karşı cumhurbaşkanlığı seçimlerini gene kazandı. 1973'te emekliye ayrılarak Dublin yakınlarından bir bakımevine çekildi, iki yıl sonra orada öldü.

Ülkesinesiyasi, iktisadi alanda bağımsızlık sağlamaya çalışan De Valera İrlanda bağımsızlık hareketiyle başabaş giden yaşamı süresince, yarım yüzyıl ülkesini yönetmiştir.

• **KAYNAKLAR:** C.Fitzgibbon ve G.Morrison, *The Life and Times of Eamon De Valera*, 1974; D.Gwynn, *De Valera*, 1933; Earl of Longford ve T.P.O'Neill, *Eamon De Valera*, 1970; D.Williams (der.), *The Irish Struggle 1916-1926*, 1966.

• **BAKINIZ:** M.COLLINS.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1906)

Türk, dilbilimci. Birçok sözlük çalışması yapmış, kapsamlı bir Osmanlıca-Türkçe sözlük hazırlamıştır.

İstanbul'da doğdu. Beyazıt Rüstiyesi'nde okudu. Kumkapı Fransız Mektebi'ni ve Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Yaklaşık altı yıl bir Fransız bankası olan Banque Générale Pour Le Commerce Étranger'de çalıştı. 1933'te Türk Dil Kurumu'na girdi; bu kurumda başkâtiplik, yayın kolu şefliği gibi görevlerde bulunduktan sonra 1976'da emekli olana değin sözlük kolu uzmanı olarak çalıştı. 1941'de *Türk Argosu* adlı çalışması yayımlandı. Bu yapıtında toplum içinde bir kesimin ya da toplulukların farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel bir dil olarak argonun sözcüklerini, Türk argosunun özelliklerini ve örneklerini inceledi. 1962'de

yayımlanan yapıtı **● Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat** uzun yıllar süren bir çalışmanın ürünüydü. Devellioğlu 60.000 sözcüğü içeren bu kapsamlı sözlüğü hazırlarken çeşitli sözlükleri taramış, özel notlardan yararlanmış, edebiyat metinlerini incelemiştir. Sözlük çalışmalarını yoğun olarak sürdüren Devellioğlu'nun çeşitli gazete ve dergilerde dil üstüne birçok yazısı yayımlanmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Fransızca-Türkçe Halk Tabirleri Sözlüğü*, 1937; *Türk Argosu*, 1941; *Osmanlı-Türkçe Küçük Lûgat*, 1949; *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 1962; *Osmanlıca-Türkçe Okul ve Yazışma Sözlüğü*, 1964; *En Yeni Okul Sözlüğü*, 1972; *On İki Bin Kelimelik Türkçe Sözlük*, 1972; *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, 1975.

DEVINE, George (1910-1966)

İngiliz tiyatro eğitimcisi, oyuncu ve yönetmen. Savaş sonrası İngiliz tiyatrosunda gözlenen "gençleşme" hareketinin öncülerinden olmuştur.

George Alexander Cassady Devine 20 Kasım 1910'da Hendon'da doğdu, 20 Ocak 1966'da Londra'da öldü. Babası bir banka memuruydu. Devine, Oxford Üniversitesi'nde modern tarih okudu. 1932'de bu okulun Tiyatro Birliği'nin çağrılısı olarak gelen Gielgud'un yönettiği *Romeo ve Juliet*'te Mercutio rolüyle sahneye çıktı. Daha sonra eğitimini yarım bırakarak Londra'ya gitti. Motley Stüdyosu'na yönetici olarak girdi. 1936'da Londra Tiyatro Stüdyosu'nu kurdu ve üç yıl yönetti. Yüzbaşı olarak katıldığı II.Dünya Savaşı'nda Burma'da görevlendirildi. 1947'de Old Vic Tiyatrosu'na bağlı olarak Young Vic gezginci tiyatro topluluğunu kurdu ve genç oyuncuları yetiştirdi. Old Vic yöneticileri, topluluğun çalışma biçimiyle uyuşamayıp 1952'de Young Vic'i kapattılar. Devine bir süre Sadler's Wells ve Covent Garden gibi tiyatrolarda oyun ve opera yönetti. 1956'da Royal Court Tiyatrosu bünyesinde kurduğu ve bir "yazarlar tiyatrosu" olarak adlandırdığı English Stage Company'nin sanat yönetmenliğini yaptı. 1957'de, tiyatroya yaptığı hizmetlerden ötürü Commander Order of British nişanıyla onurlandırıldı.

Devine, English Stage Company'de genç oyun yazarlarına, yoksun oldukları olanakları sunmayı amaçlamıştır. Yazarlar bu topluluğun bir üyesi olarak, yazdıkları oyunun olası en iyi koşullar altında sahnelenmesi olanağını bulmakta, bir yandan da düşüncelerini sınavabilmekteydiler. Bütün bunları sağlayan Devine, genç oyun yazarlarını yüreklendirerek, 1950-1960 arasında ortaya çıkan birikimin İngiliz tiyatrosuna canlılık getirmesine öncülük etmiştir.

• **KAYNAKLAR:** M.Tschudin, *A Writer's Theatre: George Devine and the English Stage Company at the Royal Court 1956-1965*, 1972; I.Wardle, *The Theatres of George Devine*, 1978.

• **BAKINIZ:** ARDEN, OSBORNE, WESKER.

DEVLET GİRAY I (1530-1577)

Kırım ham. Rusya'ya karşı birçok sefer düzenlemiş, Moskova'yı ele geçirmiştir.

1530'da doğduğu sanılmaktadır. 1577'de öldü. Mübarek Giray'ın oğludur. Yıkılan Altın Orda devletinden geriye kalan hanlıkların en güçlüsü olan Kırım hanlığı, 1472'den sonra Kazan ve Astrahan hanlıklarının Ruslar'a karşı korunması ve bölgede Rus yayılmasının engellenmesi için Osmanlı Devleti ile güç ve eylem birliğine gitmişti. Devlet Giray bu ilişki uyarınca, han olan amcası Sahib Giray'ın rehinesi olarak İstanbul'a gönderildi ve sarayda yetiştirildi.

I.Süleyman'ın [Kanuni] desteğiyle 1532'de Kırım hanı olan Sahib Giray'ın Kıpçak bozkırında kazandığı başarıların ardından başına buyruk davranmaya başlaması, Gözleve (Yevpatoriya) iskelesini istemesi, Osmanlılar'ı kaygılandırıyordu. Öte yandan Osmanlı sarayındaki yeğenin varlığını kendisi için tehlikeli sayan Sahib Giray, 1549'da Kazan hanı Safa Giray'ın ölümü üzerine I.Süleyman'a bir mektup gönderip Devlet Giray'ı Kazan hanlığına atamasını istedi. Bu isteğe karşın, padişah Devlet Giray'ı Kırım tahtına çıkarmaya karar verdi. Sahib Giray'a isteğinin kabul edildiği bildirilip, Jane Çerkesleri üzerine bir sefer düzenlenmesi istenerek Kırım'dan uzaklaşması sağlandı. Sahib Giray sefere çıkınca Devlet Giray, Osmanlılar'ın verdiği güçle Kırım'a hareket etti. 2 Ekim 1551'de Bahçesaray'da tahta çıktı. Sahib Giray ve oğulları ile ona bağlı mirzaları (soylular) öldürtüp Kırım'a egemen oldu. Kalgaylığa (veliahtlığa) oğlu Ahmed Giray'ı getirdi.

Hanlığının ilk dönemlerinde, Ruslar Kazan Hanlığı'na saldırarak 1552'de burayı ele geçirdiler. Ardından Astrahan'a saldırılar düzenlediler. Astrahan hanı Yağmurcu direndiyse de 1554'te yenilerek Azak'taki Osmanlı güçlerine sığındı. Astrahan'a yardıma giden Devlet Giray Şermetoğlu komutasındaki Rus güçlerine yenilerek Kırım'a döndü. 1556'da Astrahan da Ruslar'ın eline geçti. Bölgede Rus etkisinin artması Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti'ni birbirine daha çok yaklaştırdı. Devlet Giray, 1557'de Rusya içlerine bir sefer düzenledi. Ancak Ruslar'ın kışkırttığı Kazaklar'ın ve Çerkesler'in Kırım'daki çeşitli kalelere saldırdıklarını öğrenerek geri dönmek zorunda kaldı.

Devlet Giray, 1562'den başlayarak hemen her yıl Rusya'ya sefer düzenledi. Bu mücadelede Osmanlı Devleti'nden de yardım istedi. Osmanlı topçularının desteklediği ordusuyla 1565'teki seferde Bolhov'a dek ilerlediyse de bir sonuç alamadan geri döndü. I.Süleyman'ın 1566'da ölümü üzerine tahta çıkan II.Selim'e gönderdiği kutlama mektubunda Ruslar'la Çerkesler'in işbirliğinin oluşturduğu tehlikeye dikkat çekti. II.Selim de Devlet Giray'dan Astrahan'ın ele geçirilmesine yardım ederek Türk hacıların ve tüccarların güvenlik sorununu çözmesini istedi. Bu amaçla Don ve İdil (Volga) ırmaklarının, birbirlerine en yakın oldukları Altın Orda Devleti'nin eski başkenti Saray yakınlarında bir kanalla birleştirilmesine karar verildi.

Ağustos 1569'da Astrahan kuşatması ve kanalın açılması için İstanbul'dan güç gönderildi. Devlet Giray bu güce katkıda bulunmakla birlikte, Osmanlılar'ın kendi egemenlik alanına bu denli karışmalarından hoşnut değildi. Çeşitli oyunlara başvurarak kanal işinden vazgeçilmesini sağladı. Ardından Astrahan kuşatması da başarısızlıkla sonuçlanınca Osmanlı güçleri dağıldı.

Devlet Giray, Kazaklar'ın da ayaklanmasıyla Volga boylarında zayıf düşen Ruslar'a karşı seferler düzenlemeyi sürdürdü. 1571'de, 120.000 kişilik orduyu Moskova'yı ele geçirerek yakıp yıktı. Çar IV. İvan [Korkunç], Aleksandrovski'ye kaçtı. Bu nedenle Taht-algan (başkent ele geçiren) sanıyla anıldı. Sonraki yıllarda da seferlerini sürdürdü ama Kazan ve Astrahan'ı Ruslar'dan alamadan öldü. Yerine oğlu Mehmed Giray geçti.

• **BAKINIZ:** İVAN IV, SAHİB GİRAY I, SELİM II, SÜLEYMAN I [Kanuni].

DEVLETŞAH (1431-1495)

İranlı tezkire yazarı. İran ve Türk edebiyatlarında tezkire yazarlığını büyük ölçüde etkilemiştir.

Semerkan'da doğdu, Horasan'da öldü. Doğum ve ölüm tarihleri kesin değildir. Timurlular'ın hükümdarı Şahruh'un nedimi ve sırdaşı Alaü'd-Devle İsfarayîni'nin oğludur. Öğrenimi hakkında bilgi yoktur.

Yaşamının uzun bir bölümünü Timurlular'ın sarayında geçirdi. Daha sonra kendi isteği ile Horasan'daki çiftliğine çekildi. Ünlü tezkiresini burada yazmaya başladı. Sık sık Herat'a gidip Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevaî'nin toplantılarına katıldı. Burada kentin bilgin, şair ve mutasavvıfları ile tanıştı. Hüseyin Baykara ile Şehzade Sultan Mahmud arasında Çekmen-Saray'da geçen savaşa da bulundu.

Devletşah'ı üne kavuşturan yapıtı *Tezkiretü's-Şuarâ*'sıdır. Hüseyin Baykara ile veziri Ali Şir Nevaî'nin adına yazdığı tezkiresini 1487'de bitirdi. Yapıtı 10 Arap ve 143 İranlı şairin yaşamöykülerini ve şiirlerinden örnekleri kapsar. Bugün elde bulunmayan Ebu Tahir Hatamî'nin *Tezkire*'si ile Avfî'nin *Lubâbu'l-Elbâb* adlı yapıtını da gören Devletşah, itezkiresini hazırlarken çeşitli divanlara, edebi ve tarihi kaynaklara başvurmuştur. Çağının şairleri için de kişisel bilgi ve gözlemlerinden yararlanmıştı. Devletşah'tan sonra yazılan Farsça, Çağatayca ve Türkçe tezkireler, düzen ve anlatım bakımından onun yapıtını örnek almışlardır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Sefinetü's-Şuarâ*, (ö.s.), Süleyman Fehim, (çev.), 1843; *The Tadhkiratu'sh-Shu'arâ*, (ö.s.), E.G. Browne, (yay.), 1901; *Tezkire-i Devletşah*, (ö.s.), N. Lugal, (çev.), 1963.

• **BAKINIZ:** ALİ ŞİR NEVAİ, AVFİ, SEHİ.

DE VRIES, Hugo

Bak. VRIES, Hugo De

DEVİRİM, Nejad (1923)

Türk, ressam. Soyut resmin temsilcilerindendir.

1 Temmuz 1923'te İstanbul'da doğdu. Yazar İzzet Melih Devrim ve ressam Fahrünisa Zeyd'in oğludur. Ortaöğrenimini Galatasaray'da yaptı. Daha sonra girdiği Güzel Sanatlar Akademisi'nde (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) Leopold Levy'nin öğrencisi oldu. Aynı atölyede öğrenci olan N.İyem, Ferruh Başağa (d.1915), A.Arbaş, S.Turan, Haşmet Akal (?-1961), Mümtaz Yener (d.1918), Fethi Karakaş (1918-1977), Turgut Atalay (d.1918) gibi genç ressamlarla birlikte 1940'larda Yeniler grubunda çalıştı. Grup ilk sergisini 28 Mart 1940'ta Gazeteciler Cemiyeti'nin Beyoğlu'ndaki lokalinde açtı. Nejat Devrim 1946'da burslu olarak Paris'e gitti, uzun süre orada yaşadı ve resim çalışmalarını sürdürdü. Avrupa'nın başlıca kentlerinde inceleme gezileri yaptı. *Chartres Katedrali*'nin vitraylarından, Ravenna kentindeki Bizans kiliselerinin mozaiklerinden ve İtalyan Primitifleri'nin yapıtlarından etkilendi. Daha önce figüratif resimler yapan Nejat Devrim, Paris'te soyut resme yöneldi. 1952'de Salon d'Octobre'ı (Ekim Salonu) kurdu. Ancak salonun geometrik resme duyduğu tepki, giderek gecikmiş bir Gerçeküstçülük'e dönüşünce ayrıldı.

1948'den başlayarak Paris'te Salon de Mai ve Réalités Nouvelles (Yeni Gerçekler) sergilerine katıldı, yurt dışında birçok kişisel sergi açtı. İki tablosu Paris Modern Sanat Müzesi'nce satın alındı. 1956'da ABD'ye giden Devrim, New York'ta açtığı sergiden sonra gene Fransa'ya döndü. Halen resim çalışmaları ni yurt dışında sürdürmektedir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Espasta Çizgi*, 1973, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu, Ankara; *Soyut gece*, 1953, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Varşova Evleri*, 1957, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *İspanya Geceleri*, 1951; *Lirik Non Figüratif*, 1964; *Halikarnas*.

• **KAYNAKLAR**: N.Berk, *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Tanıtımaltığı*, 1972; N.Berk, H.Gezer, *50 Yıllık Türk Resim ve Heykeli*, 1972.

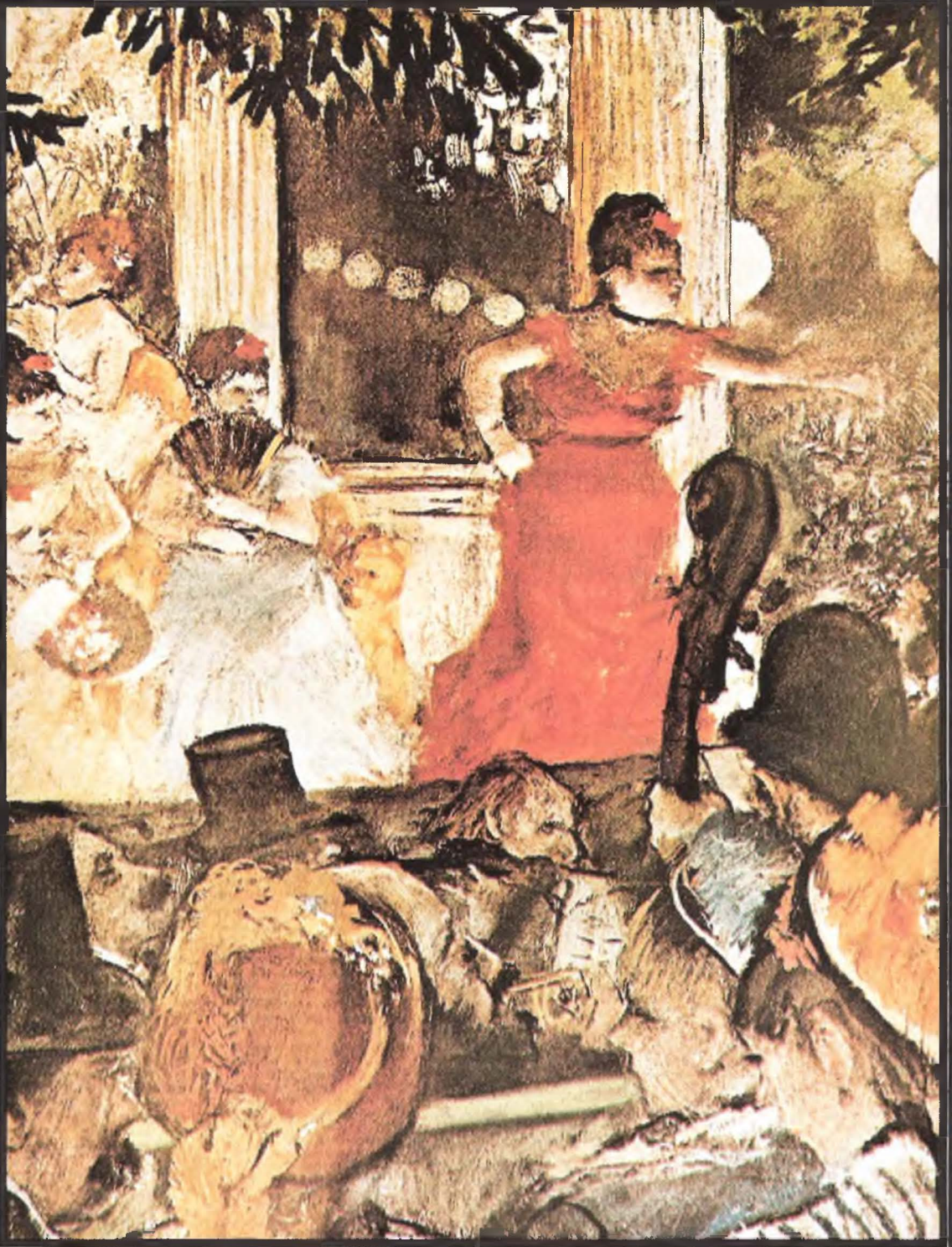
DEWAR, James (1842-1923)

İngiliz deneysel kimyacı ve fizikçi. Düşük sıcaklıktaki olayları incelemiş, kendi adıyla anılan boşluk yalıtımlı şişeyi (termos şişesi) gerçekleştirmiştir.

20 Eylül 1842'de İskoçya'nın Kincardine-on-Forth kentinde doğdu, 27 Mart 1923'te Londra'da öldü. Edinburgh Üniversitesi'nde kimya öğrenimini tamamlayarak, 1869'da aynı kentteki Royal Veterinary College'da öğretim görevlisi oldu. 1875'te Cambridge Üniversitesi'nde deneysel doğa felsefesi profesörlüğüne, iki yıl sonra Royal Institution'da kimya profesörlüğüne getirildi ve ölünceye değin bu iki görevi birlikte sürdürdü. İngiltere'deki birçok bilimsel kuruluşun başkanlığını ayrıca bazı kamu ve özel kuruluşlarda danışmanlık görevini üstlenen Dewar 1877'de Royal Society üyeliğine seçilmiş, 1904'te "Sir" unvanı almıştır. 1889'da, patlayıcı maddeler uzmanı olarak hükümet danışmanlığına getirildikten bir yıl sonra, Frederick Abel ile birlikte nitrogliserin ve nitroselülozdan oluşan "kordit" adındaki güçlü patlayıcıyı geliştirmiştir.

Dewar'ın ilk çalışmaları organik kimya alanında- dır. 1867'de, doymamış hidrokarbonların halkalı yapıları, benzen ve piridin moleküllerinin alması- k olarak bir tek, bir çift karbon bağı içeren halka formülleri üzerinde Kekulé ile birlikte çalıştıktan sonra, ilgisini yüksek sıcaklıkların ölçümü, elektrokimya ve spektroskopiye yöneltti. 1877'den 1904'e değin, spektroskopi ile molekül yapısı arasındaki ilişkiyi inceleyen yetmiş sekiz makalesi yayımlandı.

1877'den başlayarak hemen tüm araştırmalarını Royal Institution laboratuvarlarında gerçekleştiren Dewar'ın bilime en büyük katkısı düşük sıcaklık fiziği alanında olmuştur. Düşük sıcaklık yöntemi, özellikle Faraday ve Regnault'nun çalışmalarından sonra, oksijen, hidrojen, karbon monoksit, azot monoksit ve metan gibi sıvılaştırılamayan (kalıcı) gazları sıvılaştırmanın yollarını ararken önem kazanmıştı. 1877'de Caillietet ve Pictet, Andrews'un kritik sıcaklık kavramından yola çıkarak, basınçla sıkıştırılıp kritik sıcaklığın altındaki derecelere kadar soğutulan kalıcı gazların çoğunu, oksijen, azot, karbon monoksit ve havayı sıvılaştırmayı başardılar. Aynı yıl Royal Institution'daki görevine başlayan Dewar da kalıcı gazların sıvılaştırılmasıyla ilgilenerek deneylere girişti; amacı, gazları sıvılaştırmaktan çok, sıvı gazlar aracılığıyla maddenin çok düşük sıcaklıklardaki özelliklerini incelemektir. O güne değin sıvılaştırılmayan tek "kalıcı gaz" hidrojen olduğundan bu gaz üzerinde çalışmaya başlayan Dewar, on yıllık bir uğraştan sonra, —200°C'ta ve 200 atmosfer basınç altında sıvılaştırılmış havadan yararlanarak 1898'de hidrojeni sıvılaştırmayı başardı, bir yıl sonra da yoğunlaştırılmış katı hidrojeni elde etti. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için —260°C düzeyindeki düşük sıcaklıklara kadar inmişti, bu sıcaklık da helvum dışındaki tüm gazların sıvılaştırılması için yeterliydi. Böylece mutlak sıfır dolaylarına 13 derece kadar yaklaşan Dewar,

Resim 246
Edgar DEGAS
"Ambassadeurs'de Konser"
Güzel Sanatlar Müzesi-Lyons, FRANSA

Resim 253
Cevat DERELİ
"Balık Avı" Özel Koleksiyon

Resim 254
Cevat DERELİ "İstanbul" Özel Koleksiyon

Resim 247

Willem DE KOONING "Kadın ve Bisiklet" Amerikan Sanatı Müzesi-Whitney, ABD

Resin 252
Audre' DERAIN
"Collioure D'aglant"
Whitney Koleksiyonu
New York, ABD

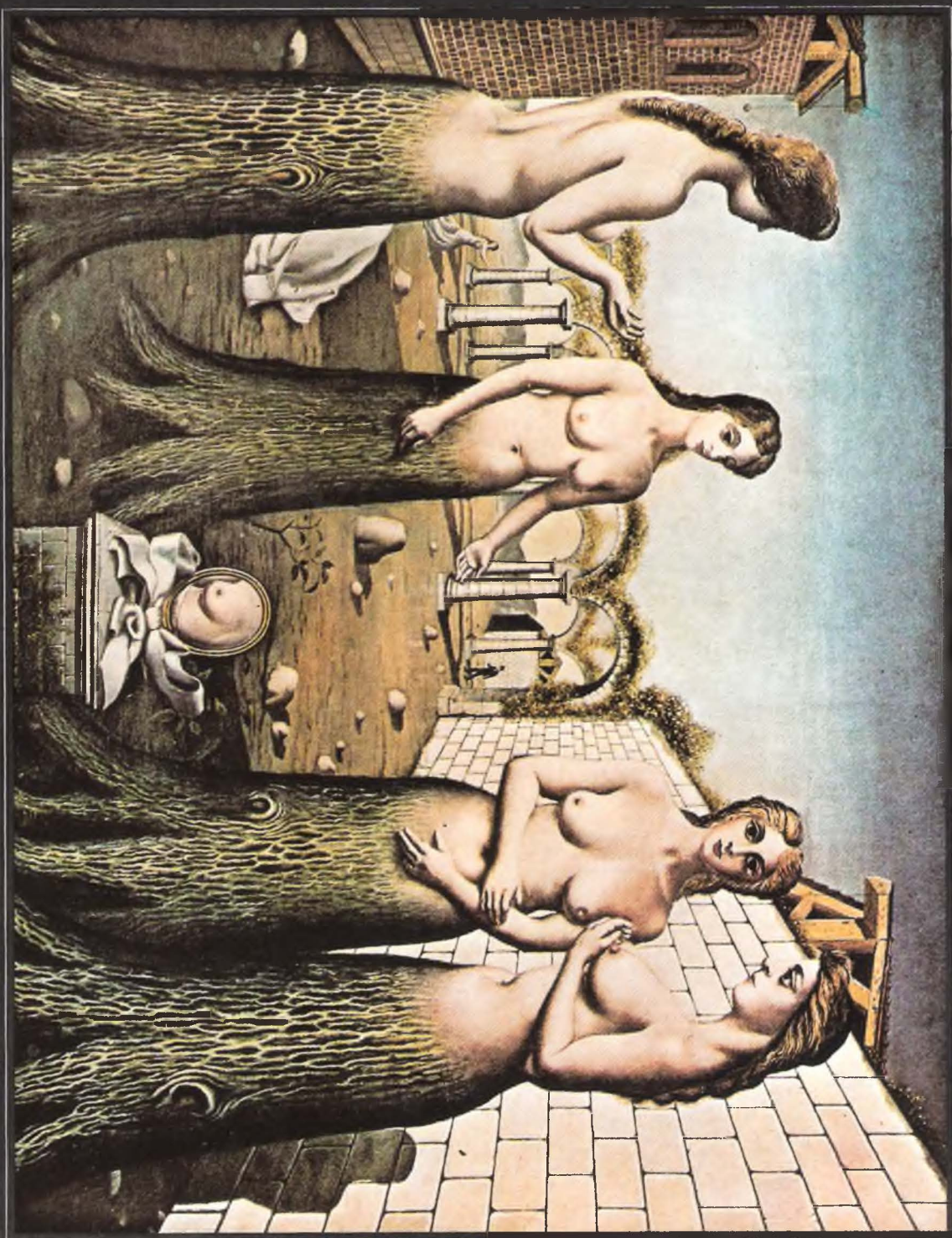

Resim 248
Eugène DELACROIX
"Mezarlıkta Öksüz Kız"
Louvre Müzesi Paris, FRANSA

Resim 251
Maurice DENIS
"Esin Perileri"
Ulusal Modern Sanat Müzesi Paris, FRANSIYA

Resin 250
Paul DELVAUX
"Sofak Vakti"
P. Güggenheim
Koleksiyonu-Venedik,
ITALYA

Resim 249
Robert DELAUNAY
"Bleriot'ya Saygı"
Kamu Sanat Koleksiyonu-Basel, İSVİÇRE

Yurt Ansiklopedisi tamamlanıyor!

İlden genele: “Türkiye/Genel,, cildi!

Yurt Ansiklopedisi,
141. fasikülüyle son -ve en önemli- cildine başlıyor:
“Türkiye/Genel” cildi!

Ülkemiz kültür ve araştırmacılığının en büyük eserlerinden biri olan Yurt Ansiklopedisi, “Türkiye/Genel” cildi ile, ayrı bir değer, ayrı bir boyut kazanmaktadır!

“Türkiye/Genel” cildi ile, bugüne değin il ölçeğinde sunulan bilgiler ve işlenen konular, yurt genelinde bir senteze ulaşmakta, yepyeni bir perspektife kavuşmaktadır.

Siyasal ve yönetsel yapı, hukuk düzeni, fikir hareketleri, dış politika ve dış ekonomik ilişkiler gibi, Türkiye genelini ilgilendiren pek çok temel konu “Türkiye/Genel” cildinde değişik bir sistematikle ele alınmaktadır.

Bu ciltte, 10.000 sayfayı aşan Yurt Ansiklopedisi’nin “dizin”i de yer almaktadır. Dizin, hem illerde işlenen konulara, hem de “Türkiye/Genel” cildinde bulunan diğer bölümlere gönderme yapan yaklaşık 30.000 girişten oluşmaktadır.

“Türkiye/Genel” cildinden yararlanan yalnızca siz olmayın! Bugüne değin, Yurt Ansiklopedisi edinmek fırsatı bulamamış dost ve arkadaşlarınızı da -hiç değilse bu cildi edinmeleri için- uyarın, onları da yararlandırın.

Unutmayın!

“Türkiye/Genel” cildi, yurdumuza ilişkin bütünsel bilgi ihtiyacını

-Yurt Ansiklopedisi ciddiyeti ve titizliğiyle- karşılayabilecek tek kaynaktır.

“Türkiye/Genel,, cildi:

- Yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsüyle, doğa güzellikleriyle, doğal yapısıyla Türkiye!
- Osmanlı Devleti’nden günümüze anayasa hareketleri, devlet yapısı, siyasal partileri, uluslararası ilişkileri ve yönetsel yapısıyla Türkiye!
- Yazılı tarih öncesinden günümüze, toplumsal yaşamı, düşünce hareketleri, siyasallaşma süreci, dış politikası ve tarihiyle Türkiye!
- Ekonomisinin gelişimi, nüfusu, tarımı, sanayii, turizmi, göç olgusu, sağlık ve sosyal güvenlik sorunları, işçi ve sendika hareketleri, toplumsal örgütlenmeleri ve sosyo-ekonomik yapısıyla Türkiye!
- Anadolu’nun kültürel evrimi, geleneği, dinsel yapısı, dil ve edebiyatı, müzik ve mimarlığı, kültürel kurumları, basın-yayın organları, sineması, sporu ve tüm kültürel yapısıyla Türkiye!
- Yurt Ansiklopedisi’nin bütünü kapsayan ve yaklaşık 30.000 girişten oluşan ayrıntılı dizin, zengin kaynakça.
- 24 fasikül, 1400 sayfa. Yüzlerce renkli ve siyah-beyaz fotoğraf, harita, grafik, şema.

Eksiklerinizi tamamlayın!

Ansiklopedi bir bütündür. Eksik fasiküllerinizi, cilt ve cilt kapaklarınızı vakit geçirmeden tamamlayın. Bu dev esere bütünüyle sahip olun. Eksiklerinizi YADA A.Ş.’den sağlayabilirsiniz.

 ANADOLU YAYINCILIK A.Ş.

Buyukdere Cad. Uçyol Mevkii No:93 Maslak-İstanbul

YADA A.Ş.

Doktor Şevki Bey Sok. No: 6 Divanyolu, İstanbul Tel: 5207472